

**MOLNÁR
FRIGYES**

PALCY 935

**AZ
EMBERÉRT**

A SZOCIÁLIS EGYHÁZ AZ EMBERÉRT

IRTA

MOLNÁR FRIGYES

**AZ ACTIO CATHOLICA KARITÁSZ
KÖZPONTJÁNAK FŐITKÁRA**

MIHALOVICS ZSIGMOND

**TB. KANONOK,
AZ ACTIO CATHOLICA ORSZ.
IGAZGATÓJA ELŐSZAVÁVAL.**

KORDA R. T. KIADÁSA, BUDAPEST, 1935.

**NIHIL OBSTAT DR. JULIUS CZAPIK CEN-
SOR DIOECESANUS. NR. 428. IMPRIMATUR.
STRIGONII, DIE 9. FEBRUARII 1935. DR.
JULIUS MACHOVICH VIC. GEN.**

**NYOMATOTT: KORDA R. T. NYOMDÁJÁ-
BAN, BUDAPEST.**

TARTALOM:

- I. A bibliai embersegítés 13**
(A diakonusi intézmény és az özvegyi-rend. A magán-jótékonykodás. A vendégszeretet. A karitás-közzellem. Szent Pál karitás-himnusza. Szent Jakab levele.)
- II. Jézus Krisztus és a szegényügy 25**
(A szegénység mint szociális tényező. A közös származás tudata. Jézus kritériuma. A krisztusi embersegítés öt alaptétele. Jézus karitás-igéi.)
- III. Az embersegítés fejlődése az apostolok korától a VIII. századig 35**
(Didaskalia. Az oblációk. A kollekták és a böjt. Az agapé. A püspök. Patrimonium pauperum. Konstantin rendelkezései. Xenodochiumok. Plébániák. Matrikulások.)
- IV. A karitás az ókeresztény irodalom tükrében . 52**
(Római Szent Kelemen (101), Antiochiai Szent Ignác (117), Hermas (155), Szent Polikárp (166), Alexandriai Kelemen (215), Szent Cyprián (258), Lactantius (340), Szent Vazul (379), Szent Ambrus (379), Aranyászú Szent János (407), Szent Jeromos (420), Szent Ágoston (430), Nagy Szent Gergely (604).)
- V. A korai középkor szegényügye 65**
(A kolostorok. A római gazdasági rend felbomlása. A hűbériség. A munka új fogalma. A membrum Christi gondolata. A treuga Dei. Nagy Károly korszaka. Nagy püspökök. A civitas Dei eszméje.)
- VI. A klasszikus középkor irgalmassága (1000—1400.) 74**
(Petrus Lombardus (1164), III. Ince (1216), Nagy Albert (1280), Aquinói Szent Tamás (1274). A „főlösleg” feladata. Az igazságos ár és a tisztességes kamat. A

misztika. Európa gyászesztendei (éhség, pestis, ragály). Volt-e a középkorban koldustenyésztés és tervszerű szegénygondozás? A vándorprédikátorok. Assiszi Szent Ferenc (1226) és a franciszkanizmus. Szent Erzsébet és Szent Hedvig. Az első zálogházak: mons pietatis. Kórházépítések és kórházi testvérületek. Középkor nagy karitatív rendjei: Szent Antal-, Szent-Lélek- és Szent Lázár-rend. Az elmebetegek és leprások gondozása. A kikötők higiénája. A Collégium Medicinale. Preventív beteggondozás. Középkori útbiztonság. Helyszíni bírósági kiszállások. Rabszolgaszabadítás (Trinitáriusok és Mercedáriusok). Magdolnaintézmények. Első női kórházak. A lovagrendek. Céhek és testvérületek. „Pro remedio animae” alapítványok. Seelgeräte és Seelbäder. Hídépítések s a búcsú.)

VII. A középkor karitása magyar földön (1000—1526.) 110

(A magyar természet. Társadalmi strukturánk. Rabszolgaság és jobbágyság. Vasárnapi munkaszünet és a menedékjog. Vásárnap. Torozás-intézménye. Egyház a végvárakért. A Kalandos Testvérek. Szentlélekről nev. Jótékonytársulat. A Krisztus Társulat. A régi magyar jótékonykodás. Kórházalapítások. Nagy ápolórendek hazánkban. A poklosok házai. A zeztrák, mint magyar beguinák.)

VIII. Az újkor (1400—1648.) 123

(A polgár. A városi szegénygondozás kezdete. A proletár. A reformáció befolyása a szegénygondozásra. A pauperizmus. Szent Antonin (1459). A tisztiorvosi intézmény és az életbiztosítás eszméje. Kaysersberg (1410) az első venereás-kórház megalapítója és a városi kényszermunka sürgetője. A katolikus Vives (1540) az yperni szegénygondozás kitervezője. Egyetemek és a szegényügy. A szegényügy jogászai: Medina, Soto, Tanner. A preventív gondozás és az adománymegváltás gondolata. A clerici regulares karitatív munkája: theatinusok, szomaszkiták, oratoriánusok, kamilliánusok, barnabiták, piaristák és az irgalmas rend. Innigo di Loyola. A gyógyíthatatlanok ápolása. Árvaházak. A corteggiane problémája. A tridenti zsinat. Az újkor nagy karitás-emberei: Giberti, Borromei és Depaul.) „Keresztény indián állam” Paraguayban.

IX. A jótékonyság laicizálásának kora (1648—1800.) 146

(Az abszolutizmus kora. A nagy háborúk kora. A fölvilágosultság kora. Az első szegénygondozó-szakfolyóirat. Ipariskolák. Szociológia. II. József. Erthal. Az angol dologházak.)

X. A nagy karitás-alkotások korszaka (1800—1900.) 151

Új francia alapítások: Ozanam (1853) professzor Szent Vince Férfikonferenciái. Gr. Melun. Abbé Roussel (1897) műhelyiskolái. Morlanne orvos bábahelyettesítő katolikus testvérelete. Anyahelyettesítő-misszió. Rákos betegek gondozása. A bélpoklosok ápolása.

Új olasz alapítások: Gyengeelméjűek, siketnémák és vakok gondozása. Cottolengo (1842): Az epileptikusok s nyomorékok gondozása. Piccole Case. Don Bosco (1888) s alkotásai. A preventív-nevelés. Marie Mazzarello. A frati bigi. Bartolo Longo ügyvéd intézete.

Új osztrák alapítások: Hofbauer Szent Kelemen (1820). Az Isteni Szeretet Leányai. A kalazantinusok. A Kinderfreund. Az ingenbohrer keresztesnővérek.

Új belga alapítások: Trier kanonok munkássága. A hollandi parochiale armbesturen. Zwijsen érsek.

Új angol alapítások: Manning (1892), Wisemann (1865) és Lavigerie kardinálisok munkássága. Új települések.

Amerikai alapítások: Nat. Conf. of Cath. Charities. Sisters.

Új német alapítások: münsteri-, koblenzi-, aacheni karitás cirkulusok. Görres, Brentano, de Noel, Ketteler, von Buss, Diepenbrock, Alban Stolz, Sailer, A. Kolping, mint karitászférfiak. Az elberfeldi-rendszer. L. Werthmann s a Caritasverband kialakulása.)

XI. Az újkori magyar karitás és a karitás központ 178

(Mária-kongregációk. A jozefinizmus. A laicizált jótékonyság. Az első városi kórház (1710). Pest-Budai Asszonyi Jóltevő Egyesület. A nyugati karitás magyar hajtásai. Gr. Zichy Nándor, br. Barkóczy Sándor, Rottenbiller Fülöp, Morvay László, Pokorny Emmanuel, Szabóky Adolf, Prohászka Ottokár, Farkas Edit munkássága. Egyházközségek karitatív tevékenysége. Az egri norma. A Szent Erzsébet Karitás Központ. A karitászirodák missziója.)

XII. Karitás és a szociálpolitika	194
(A munkanélküliség. XIII. Leo és Web Sidney a társadalmi jótékonytságról. A karitás hivatása. A szociálkaritatív katolicizmus. Katolikus szociálpolitikai vívmányok. XI. Pius pápa két enciklikája.)	
Függelék.	202
A pauperizmus külföldi irodalma. (Német, francia, olasz, angol.)	202
Magyar nyelvű források.	207
Életrajzok	209
Tárgy- és névmutató	211

ELŐSZÓ.

A szervezett Karitás� alapterakásánál és felvirágoztatásánál nélkülözhetetlen főtítkárom, *Molnár Frigyes* könyvét nagy gyönyörűséggel lapozgattam át. Mélységeket járó, alapos, átfogó művében fényesen igazolja be azt az igazságot, hogy *az élő kereszténység mindig szociális érzületet és meleg, áldozatos karitást jelentett és jelent ma is.* Legelőbb a karitás� krisztusi formulázását adja. A forrás thermál-tartalmára mutat rá. Majd végighaladva az Egyház történelmén, a fényes és homályos epochák változásain, azt mutatja be, hogy az Egyház *a felebaráti szeretet nagy parancsát* miként bocsájtotta a legkülönbözőbb népjóléti intézmények turbináira.

A mű adataiból előviláglik, hogy *a plébániák s az egyházközségek eredményes lélekmentésének egy egészséges, szociális rend az előfeltétele.* A plébániák, a lelkipásztorkodás e végső sejtjei, akkor sodródtak a szétesés és pusztulás lejtőjére (különösen a városokban és az ipari centrumokban), amikor a népek szociális rétegeződése, gazdasági struktúrája *elhajolt a kereszténység szociális elveitől.* Ameddig szociális zavarok dűlnak, *gazdasági kizsákmányolás állami asszisztenciával történhetik,* addig az Evangélium útját lebirhatatlan akadályok zárják el.

Az Egyház életéből sohasem hiányzott az evangéliumi szociális elvek bátor hangoztatása. Még kevésbé az ezen elvek szerint látható cselekvés. Molnár műve is bizonyosság, hogy *a katolicizmus nem sodródott le az evangéliumi alapokról.*

Nem véletlen, hogy ugyanaz a pápa, aki az A. C.-val apostoli lelkek formálását és munkába állítását sürgeti

unos-untalan a Quadragesimo Annoban apostoli bátorsággal bélyegzi meg a liberális kapitalizmus túltengéseit.

A mai szociális erjedés korában *kétszeres hangsúlyt nyer a katolikus szociális akció*. A katolikusok szociális tevékenysége nem merülhet ki az egyéneken művelt Karitászbán. Arra is kell törekednie, hogy *a társadalmi rendet egészséges, valóban emberhez méltó, igazán keresztényi alapokra helyezze*. Társadalmi lelkipásztorkodást kell művelnie!

Nem az Actio Catholica feladata ugyan, hogy maga valósítsa meg a szociális és gazdasági struktúra átépítését. Ellenben hivatása, hogy felrázza a lelkiismereteket; hogy az Evangélium elveit félelem nélkül, megalkuvás nélkül hirdesse; hogy gyakorlati alkalmazásukat szünetet sem tartva sürgesse; hogy szervezetei, művei, munkatársai és tagjai révén *Krisztus szellemét a társadalom minden rétegéhez ellüktesse*.

Az üdvözülés nemcsak az egyén ügye. Szociális érdek is. Kollektív tény. A kegyelmi világ csodálatos rendjében ugyan az egyes lélek léphet csak közvetlen kommunióra Krisztussal, ám a kegyelemtől fénylő lelkeknek az a küldetésük, hogy az Oltár szabadító kegyelmeit elvezessék a társadalom minden sejtjéhez.

Ma, amikor a nyomor és munkanélküliség száz-ezernyi család létét fenyegeti, a keresztény felebaráti szeretet parancsa elődázhatatlan kötelességként áll minden hívő előtt. Ám éppen *Molnár műve szegezi le kétséget kizáróan, hogy a karitász gyakorlása még nem minden*.

Nagy feladat elé került a nyugati kereszténység! Meg kell fékeznie az individualizmus féktelenségeit. Az állam dolga ugyan és felelős kormányáé, hogy a természetes igazság követelményeit, ahogy azt a kereszténység felragyogtatja, a nemzet életében megvalósítsa. Különben alig tarthat számot a keresztény állam díszes jelzőjére. Az Actio Catholicára induló kereszténység feladata pedig, hogy az állam szolgálatában dolgozó, vagy vezető állású keresztények lelkiismeretét megvilá-

gosítsa, jellemüket átformálja, hogy vallják meg a liberális rend lebirásának szükségességét, hogy dolgozzák ki a keresztény elveknek megfelelő új vagyoni és kamatrendet stb. A pápai utasítások nyitva hagyják ugyan az eszközök kiválasztásának kérdését, mert ez nem tartozik hatáskörébe. Ellenben az Egyház feladata, hogy fennén hirdesse: az a lényeges cél, hogy átépüljön a szociális rend és, hogy olyan szülessen meg, amelyben nem a gép és profit, hanem az ember és család a gazdaság központja.

A szociális Egyház történelmét mutatja be ez a könyv, amely a Szeretet, az embersegítő szeretet tükré. Sorra felvonulnak benne Jézus hősei, akik életük munkájával és nagy alkotásaikkal a legnemesebb eszmét, gondolatokat váltották valóra.

Az Egyház mindenkor élére adott nagy embereket és minden átalakulás küszöbén megjelölte a boldogulás és kibontakozás új útjait. Két évezred változatos élete elevenedik meg ezeken a lapokon s a mi időnket is megfényesíti az örökké tevékeny Egyház cselekedetének végtelen sora szociális téren is.

Az Egyház, a katolicizmus mindig a népért dolgozott s ma is a közösség javának emelésén fáradozik. Nem kötötte le magát egy közgazdasági vagy politikai felfogáshoz, irányzathoz, szellemhez, hanem mindig a nép érdekeit védte és támogatja, sőt képviseli a hatalmasokkal szemben is.

Molnár műve ragyogóan bizonyítja be, hogy az Egyház mindig az elnyomottak oldalán állott. És ha az állam vezetésben nem tudta érvényesíteni szociális elveit, akkor a maga területén csodálatos szociális alkotásokban sarjasztotta ki azokat.

Az Actio Catholica morális front, mely pártok és irányok fölött áll. Határain belül fáradtság nélkül cselekszi a Mester szeretetparancsait, kifelé pedig bátran hirdeti, hogy Európa csak akkor nyerheti vissza békéjét, ha a kollektív egoizmus helyébe a kereszténység szociális elveit állítja.

Mihalovics Zsigmond.

I. A BIBLIAI EMBERSEGÍTÉS.

Érdekes tünete a katolikus szellemtörténetnek az, hogy a mindenkori hit-tartalom mellett mindig más és más igazságok kerültek előtérbe. Az apostolok idejében pl. nagyarányokban kultiválták az emberszeretetet, mert a keresztényeket kiközösítették a zsidók. Később előtérbe jutott inkább a spekulatív Isten-magyarázat. *Az istenszeretet és az emberszeretet*, a főparancsolat e két törvénye váltakozva uralták a katolikus szellem-életet. Mindig aszerint, hogy melyiket hanyagolták el jobban a legutolsó decenniumok folyamán.

A fölvilágosultság és materializmus ellenhatásaként intenzívebbé lett az Isten-szeretet (v. ö. Jézus Szíve kultusszal, gyakori áldozással, lelkigyakorlatokkal). Ma az embert kiszípolozó gazdasági rendszer (a liberalizmus) ellenhatásaként az embermentésre, az emberszeretetre irányul minden (lásd a karitász, a neves enciklikákat, u. m. a *Quadragesimo* annot, a *Casti connubiit* stb.). Kétezer év igazoltságában látjuk, hogy a rossz, a pokol kapui valóban nem győzhetik le az Egyházat, mert az örök Vezető, a Szentlélek a lélek rugalmasságánál és örök aktivitásánál fogva mindig ki-termeli a szükséges vezéreszmét.

A mi életünk tartamára már, — úgy látszik minden jelből — mindvégig az ember-szeretet elmélyítése marad az előtérben. A *karitász-mozgalom ezért nem egyes emberek buzgóságának gyümölcse*, hanem annak a krisztusi kijelentésnek folyománya, amely szerint el-

küldötte nekünk a Szentlelket, hogy megtanítsa mindarra, amire szükségünk leend (Ján. 16, 13.).

A mai katolicizmus új feladatok előtt áll. Ezért a legtermészetesebb az, hogy a mai emberek visszavissza nézzenek a katolicizmust konzerváló erők kincsestárába, a mult hagyományaiba. A *tradícióból* merítjük az erőt, a mult nagyszerű karaktereinek példáiból kapjuk a lendületet és a mult tapasztalataiból kapjuk az új vezérgondolatokat.

Napjainkban is, amikor a *kor igénye előtérbe tolt a karitás mozgalmoszerű szükségességét*, a keresztény világ a tradícióban keresgél. Kutatja az első keresztények életét, a szentatyák írásait olvassa, foglalkozik a szerzetesi élet kibontakozásának korával, ismerkedik a franciszkanizmussal, stb.-vel.

A tradíciók útján visszamegyünk abba az időbe, amikor a legfrissebb volt még a kereszténység. Amikor éltek még azok az emberek, akik láthatták és hallhatták Jézust. Miképen virágzott akkor az emberszeretet?

A *kereszténység megindulása* azelőtt soha nem látott erővel kezdődik. Gondoljuk csak el, hogy mi mindennek lehettek szem- és fültanui azok az emberek, akik képesek voltak magukat inkább kitagadtatni a régi zsidó közösségből, inkább lemondani a régi istentiszteleteken való részvételtől, vagy szétszabdalni a rokon kapcsolatokat, avagy megöletni magukat, (mint tette azt András fölfeszítettén, hasonlóképen Péter, vagy Pál, akit lefejeztek, Jakab, akit letaszítottak a jeruzsálemi templom párkányzatáról, a fiatalabb Jakab, akit lemészároltak és így a többi százezrek), mintsem hogy ne legyenek tanítványai Jézusnak.

ÓKERESZTÉNY INTÉZMÉNYES SZEGÉNYGONDOZÁS.

Ezek az első keresztények pedig *minden igyekezetükkel az emberszereteten voltak*, amely Jeruzsálemben virágzott ki legszebben.

Intézményes szegénygondozást szerveztek a hittestvérek között. Erről az embersegítésről az *Apostolok Cselekedete* (2, 44.) így írt: „Mindnyájan, akik hívének, együtt valának (azaz összetartva) és közös vala mindenök (t. i. sajátjukat úgy tekintették, mint a felebarátjukat is megillető javakat). Örökségüket és jószágaikat eladták (a gazdagabbak t. i. amit nélkülözhetnek) és osztogatták azokat mindennek, amint kinek-kinek szüksége vala . . . A hívek sokaságának pedig egy szívük, egy lelkük vala és senki közülök azokból, miket bír vala, semmit sajátjának nem monda, hanem mindenök közös vala.” (Ap. Csel. 4, 32.) A közösség az előbbi értelemben volt. (A kommunisták kétségbeesett erőlködéssel próbálják észveszejtő és tömeggyilkoló rendszerüket a Szentírás ezen tételével is igazolni. Az akkori pogány és zsidó vallási, társadalmi, politikai és gazdasági rendszer egyáltalán nem analog a maival, a kettő között párhuzamot vonni is lehetetlenség. Hisz Krisztus a szeretetet hozta, az apostolok megteremtették a karitászt rendszerét és közszellemét, viszont a szovjet pedig gyilkosa a szeretetnek, az embersegítő karitásznak.)

Az ilyen fajta embersegítés az *akkori kultúrviszonyokban teljesen ismeretlen* volt. A szegénygondozás a hitközség pásztorának kezében összpontosult. Később még intézményesebbé vált. A privát szegénygondozásból hivatalossá lett, a szervezetlenből szervezetté az u. n. *diakonusi intézmény* által. Az apostolok a tanítás és a szentségek kiszolgáltatásával túlontúl el lévén foglalva, nem lehettek jelen a kiosztásoknál. Ezért előfordultak bizony panaszok is. A görögül beszélő zsidó-keresztények bepanaszolták az arámi nyelvet beszélő zsidó-keresztényeket, hogy azok mellőzik őket. Ekkor az apostolok kiválasztottak hét férfit és kézfeltevással felszentelték őket, *διακονεῖν τῇ λειτουργίᾳ* (hogy asztalnál szolgáljanak). Így maradt ezeken a diakonus elnevezés, ami később a kiterjedt szegénygondozásban egyszerűen segítőt jelentett. Ezek a diakonusok gon-

doskodtak arról, hogy minden hittestvérnek jusson ebéd. A szegényeket külön étkeztették, függetlenül az istentiszteleti szeretetlakomáktól, melyeken maga a püspök is meg szokott jelenni. (Agapé.) A szegény hittestvérek ebédeltetéséről, illetőleg a már előforduló visszaélésekről szól *Júdás apostol, levelének 12-ik versében.*

Miután a diakonusok nem győzhették egyedül a szegénygondozást, újabb segítőköt vettek az apostolok. Ezek voltak az özvegyek, *özvegyi-rend*. Segédkeztek a keresztelezésnél és a beteg-, valamint szegénygondozásban. Sajátos ruházatuk is volt, a sötét özvegyi ruha és *eltartásukról a hitközség gondoskodott*. Nem minden özvegyről, hanem csak akiket kiválasztottak s akik tagjai lehettek az özvegyi-rendnek. *Szent Pál Timoteushoz írt első levelében* a következő utasítást adja: „Szolgálatra oly özvegy választassék ki, ki a hatvan esztendőt meghaladta, ki csak egy férfiúnak volt felesége (nem csapodár természetű), kinek jócselekedeteiről bizonyága legyen, hogy fiaikat nevelt, szállást adott, a szentek lábait mosta (vendégszerető volt), a nyomorúságban szenvedőknek segítségükre volt, hogy minden jócselekedetre törekedett.”

A többi megözvegyült nőnek eltartását az apostolok családjuk tagjaira hárították. A szegénygondozás fészke ugyanis az új keresztény család volt. A *családi szegénygondozásról* nagyon szigorú kijelentéseket olvassunk *Szent Pál* előbb említett levelében (5, 8.): „Ha ki pedig övéire és főkép háznépére gondot nem visel, a hitet megtagadta, a hitetlennél is alábbvaló!” Igaz hit nem is lehetett az apostolok szemében, hacsak a szeretetet nem foglalta magában. Akinek nincs szeretete, annak igaz hite sincsen. Akkoriban a megalkuvásnélküli kereszténységben így vélekedtek.

A diakonusok és özvegyek nagy gondot fordítottak arra, hogy a szegény-*segélyezés el ne fajuljon*. Mindenkit ismertek abban a patriarkális keresztény

életben. Az apostolok is ébren őrködtek a felett, hogy a szegénygondozásban a szeretet törvénye érvényesüljön. *Szent Pál a thesszalonikibelieknek* írt második levelében írja: „Mert mikor nálatok voltunk is, azt hagytuk nektek, hogy aki nem akar dolgozni, ne is egyék! . . . Ti pedig atyámfiai, ne szünjete meg a jócselekedettel.” (3, 10—12.)

KARITÁSZOS KÖZSZELEM.

A kereszténység erkölcsi emelkedettségét *jellemezte a karitászós közfelfogás*, ami betöltötte a hitközségek szellemét. Ez a közszellem kifejezést nyert *Szent Pálnak a korinthusiakhoz* írt levelében. Ezt a levelet a szeretet himnuszának szokták nevezni. Emelkedettsége valóban prózában kifejezett himnusz! Így ír: „Osszam el bár a szegények táplálására minden vagyonomat és adjam át testemet úgy, hogy égjek (a buzgóságtól), — ha szeretetem nincs, mitsem használ nekem. A szeretet tűrő, kegyes, a szeretet nem irigykedik, nem cselekszik rosszat, nem fuvalkodik fel, nem nagyravágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rosszat, nem örül a hamisságon, hanem az igazságnak örvend, mindent elvisel, mindent elhisz (szívesen hisz minden jót embertársáról), mindent remél (mindig a jobbat reméli embertestvéréről), mindent elszenved.”

„A szeretet soha nem szűnik meg; habár a jövődölések véget érnek, a nyelvek megszűnnek, a tudomány elenyészik (mert a síron túl tisztán fogjuk látni az igazságot és pedig az egész igazságot). Most részlet, amit ismerünk és részlet, amit jövődölünk. Ha pedig eljön, ami tökéletes, elenyészik ami részletes. Míg gyermek valék, úgy szólék, mint gyermek, úgy érték mint gyermek, úgy gondolkodám mint gyermek; mikor pedig emberkorba jutottam, felhagytam azokkal, mik gyermeknek valók.”

„Most tükör által homályban látunk, akkor pedig színről-színre; most csak rész szerint ismerik, amint magam vagyok ismeretes. (En azon mértékben fogom

t. i. Istent megismerni, amint ő ismer engem, amint ő igaznak, jónak talál. Ezért van a túlvilágon fokozat és a szentek nem mind egyenlő mértékben boldogok.) Most még megmaradnak a hit, remény, szeretet, e három; ezek közül pedig legnagyobb a szeretet! Mert odátúl a hit látássá lesz, a remény bírássá, a szeretet azonban örök. (I. Kor. 13, 3—13.)

Ez valóban a *karitás himnusza*. Hova csak eljutott Szent Pál, akár Achájába, Efezusba, Philippibe, Kolosszába, Thesszalinikába, Krétába, vagy Rómába is ment, elvitte mindenhova ezt a szellemet és ezt tette meg a hitközségi szellem alapjául. E szellem annyira aktív volt, hogy amikor a jeruzsálemi hitközség nagy szegénységbe került, gyűjtetett az összes egyéb hitközségben és elküldette Jeruzsálembe. Az *Apostolok Cselekedetének* 4-ik fejezete pedig így ír: „Nem is vala közöttük senki szűkölködő! Mivel mindazok, kik mezőket vagy házakat bírnak vala, eladván eléhozák azok árát, miket eladtanak, és az apostolok lábaihoz tévék; ez pedig elosztaték mindennek, amint kinek-kinek szüksége vala.”

„Igy József, ki az apostoloiktól Barnabásnak nevezetett, ki levita vala, ciprusi származású, egy mezeje lévén, eladá azt és elhozván árát, az apostolok lábaihoz tévé.”

„Egy Ananiás nevű férfiú pedig Zafirával, feleségével eladá mezejét, és csalárdul megtartá a mező árából felesége tudtával; és eléhozván egy részét, az apostolok lábaihoz tévé. Mondá pedig Péter: Ananiás! miért kísértette meg a sátán szívedet, hogy hazudj a Szentléleknek és csalárdul cselekedjél a mező árával? Nemde ha megmarad, neked marad az? S miután eladtad, ára nem a te hatalmadban volt-e? (Ki kötelezett arra téged, hogy meződet eladd, vagy az árát jótékony-célra áldozd?) Miért gondoltad e dolgot a te szívedben? Nem embernek hazudtál, hanem Istennek.”

„Hallván pedig Ananiás ez ígéket, leesék és meg-

hala. És nagy félelem lőn mindazokon, kik ezt hallották. Fölkelvén pedig az ifjak (diakonusok) felemelék őt és kivivén, eltemették. Lőn pedig mintegy három óra múlva, hogy az ő felesége is, nem tudván, ami történt vala, beméne. Mondá pedig neki Péter: Mondd meg nekem, asszony! ha annyiért adtátok-e el a mezőt? Amaz pedig mondá: Úgy van, annyiért. Péter pedig őneki: Mi az, hogy megégyeztetek megkísérteni az Úr lelkét? (Vajjon a Szentlélek, ki bennünk lakik, megtudja-e azt, vagy sem?) Ime azok lábai, kik eltemették férjedet, az ajtónál vannak és kivisznek téged is. S azonnal leesék az ő lábainál és meghala. Bemenvén pedig az ifjak, halva találák őt és kivivék, és férje mellé temeték. És nagy félelem lőn az egész anyaszentegyházban és mindazokon, kik ezeket hallották." (Ap. Csel. 5, 1—12.)

Lám, úgy Szent Pál, mint Szent Péter apostoli útjaikban igen sokszor találkoztak gazdagokkal, akik nélkülözhető birtokaiktól megváltak és annak árát odaadták az apostoloknak, hogy szegényeiken, a hittestvéreiken segíthessenek. Ez a szellem egyetemes volt az egész fiatal egyházban. Megnyilvánult ez a gondolkodás a *magánjótékonykodás terén is*. A szentírás rendkívül sok helyen tesz ilyirányú megjegyzéseket. Megható Tabita, más néven Dorka esete. Az *Apostolok Cselekedetében* (9, 36—42.) így van leírva: „Joppében egy *Tabita* nevű tanítvány-asszony vala, mi Dorkasnak értelmeztetik (nevének jelentése t. i. zergét jelent). Ez teljes vala jó cselekedetekkel és alamizsnákkal, melyeket tőn. Történék pedig az napokban, hogy megbetegedvén, meghala. Két miután megmostak, a felső terembe tévék őt. Közel lévén pedig Lidda Joppéhez s a tanítványok hallván, hogy Péter ott van, két férfiút küldének hozzája, kérvén őt: Ne sajnálj hozzánk jönni. Fölkelvén Péter, elméne velők. És midőn odaérkezett, a felső terembe vivék őt; és körülállák őt mind az özvegyek, sírván és mutogatván neki a köntösöket, és

ruhákat, melyeket Dorkas csinált vala nekik. Kiutasítván pedig mindnyájokat, Péter térdre esvén, imádkozék. És a testhez fordulván, mondá: Tabita, kelj föl. Amaz pedig fölnyitá szemeit és látván Pétert, felüle. Kezét nyújtván pedig neki, fölállítá őt. És elhíván a szenteket (hívöket) és az özvegyeket, őt, az élő, átadá nekik. Ennek híre ment egész Joppében és sokan hívének az Úrban."

A vendégszeretet nagy kultiválásáról a legtöbb apostoli levél tesz említést. *Szent Pál a rómaiakhoz* intézett levélben így szól: „Szeressétek egymást atyafiúi szeretettel . . . a szentek (hívők) szükségeire adakozók, vendégszeretetet gyakorlók legyetek.” (12, 10—13) A *zsidókhoz írt* levelében pedig imígyen: „És a vendégszeretetről meg ne feledkezzetek; emlékezzetek meg a foglvokról, mint ha ti is velök együtt foglyok volnátok.” (13, 2—3.) *Szent Péter u. n. első levelében* így ír: „Mindenekelőtt pedig a kölcsönös szeretet szüntelen meglegyen bennetek; mert a szeretet befödözi a bűnök sokaságát. Legyetek vendégszeretők egymás iránt zúgolódás nélkül.” (4, 8—9.)

A refrén mindig csak a tevékeny emberszeretet. Akár Szent Pált, akár Szent Pétert olvassuk, ebben egészen egyek. Röviden, axiomaszerűleg ez így hangzott: „*Tehát míg időnk van, tegyünk jót mindenkivel, főképen pedig hitfeleinkkel.*” (Gal. 6, 10.)

A JERUZSÁLEMI ELSŐ HITKÖZSÉG.

Az apostoli levelekből vett idézetek mutatják, hogy az egész egyetemes egyházban a karitás szelleme volt az irányadó. E szellem melegágya pedig a *jeruzsálemi hitközség* volt, az első hitközség és ennek püspöke, Szent Jakab. A többi hitközségek a jeruzsálemi mintájára rendezkedtek be. Hogy tehát a keresztény karitás oly markáns vonásokat kapott és *nem fulladt valamelyes nosztalgiába, puhaságba, érzelgős elemekbe, hanem élénk akcentusa* mindig a *segítő*

cselekedet maradt, — az köszönhető Jeruzsálem első püspökének, Szent Jakabnak.

Szent Jakab Jézusnak rokona, unokatestvére volt, mert Kleofásnak és Máriának a fia, aki Szűz Máriának rokona volt. Roppant fegyelmezett életű embernek ismerték. Apostolsága előtt is már nazireus volt, azaz húst nem evett, bort nem ivott és fogadalomból a leg-egyszerűbben ruházkodott. Igen jellemzi őt az, hogy amikor az apostolok Jézus utasítását követve szét-széledtek a nagy világba, a legkeményebb helyen Jeruzsálemben, ahol Jézus ellenségei tovább is uralkodtak, Jakab telepedett le. Nagyszerű magánéletéért a nép csak „az igaz”-nak nevezte. Karitászos gondolkodása fényesen kifejeződött a *jeruzsálemi zsinaton*. A fiatal egyház e legelső zsinatján arról volt szó, hogy kötelesek-e a pogányokból lett keresztények megtartani a zsidó szokásokat, vagy nem? Az a Jakab apostol, aki buzgóságában annyira betartotta az összes ószövetségi szokásokat, hogy lelkiületének jellemzésére Hegesippos megjegyzi, hogy az apostol térdén a bőr kőkeményre merevedett buzgó imádkozása miatt, ez az apostol amellet nyilatkozott, hogy *új terhet ne adjanak a megtért pogányok vállára*. (Ap. Csel. 15, 13—21.)

Pedig Szent Jakab állásfoglalása kihatott a kereszténység jövőjére. Péter után az ő szava volt a leg súlyosabb az apostoli kollégiumban. Ezen döntésükkel *elszakították a kereszténységet külsőleg is a zsidóságtól*. A zsidók persze engesztelhetetlen haraggal fordultak ezért Jakab, az igaz ellen. Tudnunk kell, hogy az antiochiai zsinatig a keresztények magukat „Jézus tanítását követő zsidók”-nak nevezték. Igen sok helyen a zsidó imaházakban tartották meg istentiszteleteiket, illetőleg annak tanítórészét (szentírásmagyarázat, zsoltárok) és csak az úrvacsorai részre különültek el.

Ananus főpap (Annás fia) törvényszegéssel vádolta Szent Jakabot, Jeruzsálem első püspökét és fölvitette a jeruzsálemi templom párkányzatára, hogy onnan beszéljen a néphez és jelentse ki elpártolását a jézusi tanítástól. A 86 éves férfiú nem tántorodott meg. Fenn-

hangon kijelentette, hogy a megfeszített Jézus él az Atya jobbján, ahonnan eljövendő lesz megítélni a világot. E kijelentés életébe került. A zsidók a mélybe taszították a párkányzatról. A derék férfiú még élt, amikor lenn doronggal agyonsújtották.

Szent Jakab a zsinaton tanúsított állásfoglalásával és levelével el nem múló emléket állított magának a keresztény egyházban. Amikor az apostolok vesződséges és veszélyes utazásaik árán megszervezték az egész akkor ismert világ számottevőbb városaiban az új hitközségeket, ezek sok mindenféle magyarázatokat kértek tőlük. Így jöttek létre az *apostoli levelek*. Igen nagy tekintélynek örvendett Szent Pál levelezése. Nagy népszerűsége tett szert Szent Pálnak az a levele, melyben a *hit óriási erejéről* írt. (Zsid. 11, 1—40.) Ezt azonban a zsidókból lett keresztények kezdték *felre-magyarázni*, azt az értelmet adva, hogy ha a hit annyira fontos, akkor a hit egymaga is elégséges az üdvözüléshez.

Téves vélekedésükben *felhagytak a jócselekedetekkel*, átadták magukat újból a tevéketlen hitnek, felburjánzott a szívtelenség, megszűnt a szegények segítése és megrendült a hittestvérek kölcsönös támogatása. Szent Jakab, a Jeruzsálembé érkező hírekre tüstént erélyes és igen komolyhangú levelet írt a világ összes zsidóból lett keresztényeihez. E levelet katolikus, azaz egyetemes levélnek nevezik. (Kr. u. 51. és 64. év közé esik a megírása.) A keletiek szokása szerint tömör, velős mondatokban írta. Az egyházban elfoglalt tekintélyének latba vetésével *meg akarta menteni a fiatal kereszténység őszinte karitászmozgalmát*. A levélből néhány fontos szemelvényt adunk:

„Legyetek az igének cselekvői és nemcsak hallgatói, megcsalván magatokat . . . Aki pedig magát istentisztelőnek véli, nem fékeztén nyelvét, hanem megcsalván önszívét, annak istentisztelete hiábavaló. *A tiszta és szeplőtelen istentisztelet az Isten és az Atya előtt ez*: meglátogatni az árvákat és özvegyeket az ő

szorongatásaikban és magát szeplőtelenül megőrizni a világtól." (1, 22—27.)

„Halljátok szerelmes atyámfiak! Az Isten nem a szegényeket választotta-e e világon, hogy a hitben gazdagok örökösei legyenek amaz országnak, melyet Isten az őt szeretőknek ígért? Hogyha teljesítitek a fejedelmi törvényt, mely így van megírva: Szeressed felebarátodat, mint tennenmagadat, — jól cselekedtek, de ha személyt válogattok, bűnt követtek el, megfeddetvén a törvénytől, mint annak megszegője.”

„*Mert irgalom nélkül való ítélete lesz annak, ki irgalmasságot nem cselekedett; az irgalmasság pedig felülhaladja az ítéletet. Mit használ atyámfiak! ha valaki mondja, hogy hite van, cselekedetei pedig nincsenek? vajjon a hit üdvözítheti-e őt? Ha öcséink vagy hugaink mezítelenek és szűkölködnek a mindennapi életben, mondja pedig valamelyitek azoknak: Menjetek békével, melegedjétek meg és lakjatok jól, — de nem adtok nekik testi szükségre valókat, mit használ az?”*

„*Úgy a hit is, ha cselekedetei nincsenek, holt önmagában.* De azt mondhatja valaki: Neked hited van, nekem pedig cselekedeteim vannak; mutasd meg nekem hitedet cselekedetek nélkül, én pedig megmutatom neked a cselekedetekből hitemet . . . Mert valamint a test lélek nélkül holt, úgy a hit is cselekedetek nélkül meg van halva.” (2, 5—26.)

„Most már gazdagok! sírjatok, ordítván rátok következő nyomorúságtokon. Gazdagságtok megrothad, ruhátokat moly emészti meg, aranyatok és ezüstötök rozsdát kap és azok rozsdája bizonyosság lesz ellenetek . . . Haragot gyűjtöttetek magatoknak az utolsó napokra. *Ime a munkásoknak, kik tartományitokat aratták, általatok csalárdul letartott bére fölkiált; és azok kiáltása a seregek Urának füleibe hatott.*” (5, 1—5.)

Szent Jakab ezen levele megtette hatását. A már-már ellanyhuló *karitásos szellemet új életre ébresztette.* Kiemelte az embersegítést csupán humanista motívumból és *markánsabb motívummal támasztotta alá.* A keresztény karitás nem az emberért teszi a jót, hanem

Istenért, nem is hála fejében, hanem hogy *jó cselekedeteink értékét növelhessük.*

A keresztény világban igen mély gyökeret vert a jó cselekedetek ezen értékelése s ezáltal kapta meg a *karitás örökkévaló kíváncsiságát és igazolását.* A korok vallásosságának fellángolása mindig a karitás-mozgalom újjáébredését szülte. A karitás-szellem apadásának velejárója pedig mindig a materializmus, a dekadencia, a vallási tespedés volt. A keresztény kultúrában a szebb jövő egyedüli biztos záloga mindig *az ősi karitás!*

II. JÉZUS KRISZTUS ÉS A SZEGÉNYÜGY.

A szegénység története a társadalmi berendezés történelmének egyik legsúlyosabb fejezete. Isten az embernek azt a nagyszerű feladatot adta, hogy igájába hajtsa a természetet. Sajnos, a bűnbeesés ezt igen fáradságossá tette. „Átkozott a föld a te munkádban, fáradsággal eszel ebből életed minden napjain . . . Orcád verejtékével eszed a kenyered, míglen visszatérsz a földbe.” (Gen. 3, 17. 19.)

Ez szülte a *természetes szegénységet*, a munkaképtelenséggel és a terméketlenséggel járó szegénységet. Az Úr által parancsolt munkakényszer azonban az emberi fejlődés *legsúlyosabb szociális tényezőjévé lett*. Ez hajtja az embert találékonyságra, fáradhatatlan szorgalomra, fölfedezésekhez, egyszerűen az akadályokkal való megbirkózásokra.

A föld termékenységtől függetlenül a *szegénységnek egy másik fajtát termelte ki* az a gazdasági rendszer, melyből kifejlődött a *mai* magántulajdon. Ez nem Isten által rendelt és nem a természettől ránk kényszerített rendszer. A kizárólagos birtoklási jog szükségképeni velejárója az, hogy amikor az egyik oldalon gazdagsággá halmozódik a birtoklás, a másik oldalon szegénységgé zsugorodik. Ennek aztán olyan keserves és kétségbeejtő nyomor (gyakran tömegnyomor) lehet a következménye, amely már a leg-*elemibb* életszükségleteket sem képes előteremteni. *Ez is új, nagy szociális tényezővé lett* a társadalmi életben. Oka lehetett a gazdag fennkölt gondolkodásának, akinél

önkéntes adakozásokban és segítő szeretetben bontakozik ki, a szegényben pedig felébreszti a szenvedés tudatos és türelmes viselését.

A bánásmód, amely szerint egy-egy kor kezelte a szegényeket, fejezte ki a korok világnézetét, vallás-erkölcsi életét.

Mihelyt az Úr magára hagyta az emberiséget a megváltás előtti korszakban, *a népek lelkéből kiveszett a közös származás tudata*, elveszett a kapocs, ami a gazdagot a szegénnyel összetartotta.

Jézus minden igyekezetével azon volt, hogy a népek lelkében visszaállítsa a közös származás tudatát.

Jézus semmivel sem állt közelebb a gazdagokhoz, mint a szegényekhez. Csodával tüntette ki a „kis polgári” esküvőt Kánában, s érdekes, hogy éppen a gazdag Simon házában fejtette ki gondolatait a szegénységről.

Jézus mindent az örökkévalóság szempontjából mérlegelt. A vagyonnak nem volt ellensége, de fennkölt gondolkodást követelt a gazdagoktól. Sőt a szegényektől is megkívánta a *lelki szabadságot*. Nem cél a vagyon, az is csak eszköz. Boldogok, akik ezt megértik! „Boldogok a lelki szegények . . .” (Mt. 5, 3.) És „Jaj nektek, kik most telve vagytok! mert éhezni fogtok. Jaj nektek, kik most nevettek! mert majd gyászoltok és sírtok.” (Lk. 6, 25.) Jaj azoknak, akiknek nincs más élettartalmuk, mint csak bizodalom a vagyonukban. Rabjai annak.

Amikor egy nagyratörő ifjú megkérdezte Jézust, hogy milyen a szebb élet és mit tegyen? Jézus csak azt kívánta tőle, tartsa meg a parancsolatokat. Tehát rendkívülit nem kért tőle. (Lk. 18, 22.) Amikor ez a derék fiatalember kijelentette, hogy kora ifjúságától erre törekedett, de ennél többet akarna tenni, akkor Jézus felemelte a gazdag ifjút a lelki szabadság atmoszférájába, mondván: „Menj, add el amid vagyon,

és add a szegényeknek és kincsed leszen mennyben; azután jer kövess engem." (Mk. 10, 21.)

Jézus amint nem kereste a vagyonosokat, éppen úgy nem is magasztalta a szegény sorsot, főképp a nyomort nem! Életében pedig voltak neki is csapás-szerű szegény-helyzetei (születése istállóban, menekülése szüleivel, számkivetésben való felnövekedése, sőt erre vallanak később tett kijelentései is: A madaraknak fészkeik vannak, a rókáknak barlangjaik, de az ember Fiának nincs, hol fejét lehajthatná), azonban sohasem koldult. Példájával a munka fönséges apoteozisa volt. Még a tanítványait sem hívta a „proletariátusból", hanem a kispolgárok világából (nagy részt halászok, vámosok, sátoroszővők, írástudók, orvosok voltak.)

Mert Jézus lelkében nem a szegénység problémája élt. „Szegények mindig lesznek köztetek", — mondotta, — mert ismerte az emberi természet sokféleségét szorgalomban, ügyességben, talpraesettségben, tehetségben. Jézus ennél sokkal nagyobb feladat megoldásán dolgozott. Azt akarta, hogy minden ember, nép-, nemzet-, faj-, felekezet-, nyelvre való tekintet nélkül, mint egy Atyának gyermekei jó testvérként szeresse egymást. *Ezen érzület elterjedése az ő szemében nagyobb nivelláló erőt jelentett, mint a szegényügy rendezés.* Jézus az összes embereket egyesíteni akarta a szeretetben. Szegénygondozásának ez a veleje. (Mt. 25, 40.)

— Királyi parancsot adok nektek . . . — mondotta. — Parancsot! Semmi komplikációt! De a tanítványságnak ez lesz a kritériuma, az ismertető jegye: „arról fogja mindenki megismerni, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymáshoz." (Ján. 13, 35.) (Nemcsak arról, hogy az Istent szeretitek, hanem arról, hogy az embert, azaz egymást hogyan fogjátok szeretni?!)

Minden problémát kauzálisan, azaz okaiban kívánta megoldani Jézus, nemcsak tünetileg. Előbb az akara-

tunk világában kell meg lennie a bajok megszüntetésének. Az **őszinte akaratban**. Meg kell gyógyítani az akaratot, hogy *áldozatok árán is akarhassa az ember a bajok orvoslását*.

Ma is e körül forog az emberiség problémája: *senki sem akar áldozatot hozni*. Ma is úgy beszélünk, hogy nem a rendszerekben van a baj, hanem az emberekben. Bármilyen rendszer jó lehet jó akaratú, becsületes emberek között. És megfordítva: a legjobb rendszert is kijátszhatja az emberi rafinéria.

Jézus tehát az embert akarta gyógyítani. Ennek a terápiája pedig: *az emberi jóság felébresztése és felfokozása az istenszolgálat rangjáig*. Mert az emberi jóság nem tűrheti a kiáltó igazságtalanságokat. Az emberi jóság nem nézheti a gyengék tehetetlenségét és magukramaradottságát. Miként az egészséges szervezet kitermeli az antitoxint, úgy az emberi jóság is szent izgalomba jön a bajokban fetrengő ember láttára s addig jár-kél, keresgél, kutat, míg megtalálja a segítséget.

Egyáltalán analfabéták az evangéliumban azok, akik azt hiszik, hogy Jézus nosztalgias jóságról beszélt. Jézus mindig az aktív jóságot hirdette, a teremtmérezű, a világot befolyásoló jóságot. „Hogyha nem fogja felülmúlni a ti igazságtok az írástudókét és a farizeusokét . . .” stb. (Mt. 5, 20.) „Ti vagytok a világ világossága. Nem rejthető el a hegyen fekvő város . . . Úgy világoskodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jó tetteiteket és dicsőítsék Atyátokat.” (Mt. 5, 14—16.)

JÉZUS KARITÁSZ IGÉI.

. . . És ezek után lássuk most a jézusi karitászigéket!

„Új parancsolatot adok nektek, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek benneteket, ti is úgy szeressétek egymást. *Arról fogja mindenki megismerni, hogy az én tanítványaim vagytok*, ha szeretettel vagytok egymás iránt.” (Ján. 13, 34—35.)

„Ez az én parancsolatom, hogy szeressétek egymást, amint én szerettelek titeket. Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mintha valaki életét adja barátaiért. *Ti az én barátaim vagytok, ha megteszitek, amitket parancsolok nektek.*“ (Ján. 15, 12—14.)

„Halljad Izrael! A te Urad Istened egy Isten; és szeressed a te Uradat Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből, és teljes elmédből, és teljes erődből. Ez az első parancsolat. A második pedig hasonló ehhez: Szeressed felebarátodat, mint tennen-magadat. *Más ezeknél nagyobb parancsolat nincsen.*“ (Mk. 12, 29—31.)

„Azért ha ajándékokat az oltárra viszed és ott eszedbe jut, hogy atyádfiának van ellened valamiye; hagyd ott ajándékokat az oltár előtt és *eredj előbb megbékülni* atyádfiával és akkor menj és ajánld föl ajándékokat.“ (Mt. 5, 23, 24.)

„*Ne ítéljetez, hogy ne ítéltessetek.* Mert amilyen ítélettel ítéltek, olyannal fognak visszamérni nektek. Mit látod meg a szálkát atyádfia szemében, magad szemében pedig a gerendát nem veszed észre? Avagy hogyan mondhatod atyádfiának: hadd vegyem ki szemedből a szálkát, mikor íme a gerenda van a te szemedben? Képmutató! Vesd ki előbb a gerendát tenszemedből és azután lásd, hogy kivedd a szálkát atyádfia szeméből.“ (Mt. 7, 1—5.)

A bocsánatról így vélekedett:

„Akkor előhíván őt ura, mondá neki: Gonosz szolga! minden adósságot elengedtem neked, mivel-hogy kértél engem; nem kellett volna-e tehát neked is könyörölnöd szolgatársadon, mint ahogy én is könyörültem rajtad? És megharagudván ura, átadta őt a

poroszlóknak, míg csak meg nem fizeti minden adósságát. Így fog cselekedni mennyei Atyám is veletek, *ha meg nem bocsátok, kiki az ő atyafiának, szívetekből.*" (Mt. 18, 32—35.)

„Akkor hozzájárulván Péter mondá: Uram! hány-szor vétkezhetik ellenem atyámfia, hogy megbocsássak neki? talán hétszer? Felelé neki Jézus: Nem mondom neked, hétszer, hanem hetvenhétszer!" (Mt. 18, 21—22.)

„Midőn tovább faggatták őt, főlegyenese dvén mondá nekik: Aki közületek bűn nélkül vagyon, az vesse rá először a követ." (a házasságtöréssel vádolt asszonyra) (Ján. 8, 7.)

„Én pedig mondom nektek: *Szeressétek ellenségeiteket; jót tegyetek azokkal, kik titeket gyűlölnek és imádkozzatok üldözőitekért és rágalmazóitokért, hogy fiaí legyetek Atyátoknak, ki mennyekben vagyon, ki napját fölkelti jókra és gonoszokra és erőt ad az igazaknak és hamisaknak. Mert ha azokat szeretitek, kik titeket szeretnek, micsoda jutalmatok leszen? Nem ezt cselekszik-e a vámosok is?*" (Mt. 5, 44—46.)

Kivel kell jót tennünk s ki a felebarátunk? Erre megfelelt Jézus az irgalmas szamaritánusról vett példabeszédben. (Lk. 10, 30—37.)

„*Aki titeket befogad, engem fogad be; és aki engem befogad, azt fogadja be, ki engem küldött. Aki befogad egy prófétát, az a próféta jutalmát nyeri; és aki befogad egy igazat, mint igazat, az igaznak jutalmát nyeri.* És aki csak egy pohár hideg vizet ad is neki inni egynek a legkisebbek közül, mint tanítványnak, bizony mondom nektek, nem veszi el jutalmát." (Mt. 10, 40—42.)

„Mit gondoltok, ha valakinek száz juha vagyon és egy azok közül eltévedt, nem hagyja-e ott a kilencvenkilencet a hegyeken és megyén keresni azt, amelyik eltévedt? És ha szerencsésen megtalálja, bizony mondom nektek, jobban örül annak, mint a kilencvenkilencnek, mely el nem tévedt. Így a ti *Atyátok, ki mennyekben vagyon, sem akarja, hogy elveszen csak egy is e kicsinyek közül.*“ (Mt. 18, 12—14.)

„Ti vagytok a föld sója. Hogyha a só ízét veszti, mivel fogják megsózni? Semmire sem való többé, mint hogy kivessék és eltapodják az emberek. Ti vagytok a világ világossága. Nem rejthető el a hegyen fekvő város. Gyertyát sem azért gyujtanak, hogy a véka alá tegyék, hanem a gyertyatartóba, hogy világítson mindazoknak, kik a házban vannak. Úgy világosodjék a ti világosságtok az emberek előtt, hogy *lássák jótetteiteket* és dicsőítsék Atyátokat, ki mennyekben vagyon.“ (Mt. 5. 13—16.)

„Aki tehát felbont egyet a legkisebb parancsok közül és úgy tanítja az embereket, azt legkisebbnek fogják hívni mennyek országában; aki pedig *cselekszi és tanítja*, annak nagy lesz a neve mennyek országában.“ (Mt. 5, 19.)

„*Mivelhogy minden fa gyümölcséről ismerszik meg.* Mert nem szednek a tövisbokorról fügét, sem a csipkebokorról nem szüretelnek szőlőt. A jó ember az ő szívének jó kincséből jót hoz elő, és a gonosz ember gonosz készletéből gonoszat hoz elő; mert a szív bőségéből szól a száj.“ (Lk. 6, 44—45.)

„A fejsze már a fák gyökerére tétetett. *Azért minden fát, mely jó gyümölcsöt nem terem, kívágnak és tüzre vetnek.*“ (Mt. 3, 10.)

„*Boldogok a lelki szegények, mert övéké a mennyek országa.*

Boldogok a szelidek, mert ők lesznek birtokosai a földnek.

Boldogok, akik sirnak, mert ők majd vigasztalást találnak.

Boldogok az irgalmasok, mert majd önekik is irgalmaznak.

Boldogok a békességesek, mert ők Isten fiainak fognak hívadni.” (Mt. 5, 3—9.)

Istennek adsz, amikor embertestvéreden segítesz!

„Akkor majd így szól a király azoknak, kik jobbja felől lesznek: Jöjjetek Atyám áldottai, vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot. *Mert éheztem és ennem adtatok; szomjúhoztam és innom adtatok; idegen voltam és befogadtatok; mezíten voltam és felruháztatok engem; beteg voltam és meglátogattatok engem, fogságban voltam és eljöttetek hozzám.* Erre felelik neki az igazak mondván: Uram! mikor láttunk téged éhezni és tápláltunk téged? Szomjúhozni és italt adtunk neked? Mikor láttunk idegenül, hogy befogadtunk volna? . . . stb. És feleletül a király azt mondja nekik: Bizony mondom nektek, amit egynek a legkisebb atyámfiái közül cselekedtetek, *nekem cselekedtétek.” (Mt. 25, 34—40.)*

„Jaj nektek, képmutatók (írástudók és farizeusok) kik tizedet adtok a mentából és kaporból és köményből, de elhagyjátok, *ami fontosabb a törvényekben, az ítéletet, az irgalmasságot és a hűséget.* Ezeket cselekedni kellett, és amazokat el nem hagyni.” (Mt. 23, 23.)

„Föltekintvén pedig látta a gazdagokat, kik ajándékaikat a templom kincstárába dobták. Látta pedig egy szegény özvegy asszonyt is, ki két fillérkét vete

abba. És mondá: Igazán mondom nektek, hogy ez a szegény özvegy többet adott valamennyinél. Mert azok mindnyájan fölöslegükből vetének az Istennek szánt ajándékokhoz; ez pedig a maga szegénységéből mindazt, ami a megélhetésre volt, oda veté." (Lk. 21, 1—4.)

„Amikor tehát alamizsnát adsz, ne kürtölj magad előtt, mint a képmutatók teszik a zsinagógában és az utcákon, hogy dicsérjék őket az emberek. Bizony mondom nektek, megkapták jutalmukat. Te pedig mikor alamizsnát adsz, *ne tudja balkezed, mit cselekszik jobbkezed*, hogy alamizsnád titokban legyen, és Atyád ki lát a rejtekben, megfizet neked." (Mt. 6, 2—4.)

„Ne félj te kisdéd nyáj! mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy nektek adja az országot. *Adjátok el, amitek van és adjátok oda alamizsna gyanánt; készítetek magatoknak meg nem avuló erszényeket*, kifogyhatatlan kincset mennyekben, hol a tolvaj hozzá nem fér és a moly meg nem rontja. Mert ahol kincsetek vagyon, ott leszen a szívetek is." (Lk. 12, 32—34.)

„Szeressétek tehát ellenségeiteket; jót tegyetek és kölcsönözzetek, semmit vissza nem várván; és nagy leszen a ti jutalmatok és a Magasságbelinek fiai leszetek, *mert ő kegyes a hálátlanokhoz és gonoszokhoz. Legyetek tehát irgalmasok*, mint a ti Atyátok is irgalmas." (Lk. 6, 35. 36.)

Az öt talentumról tartott példabeszédben is azt kívánja, *hogy akinek adatott, az kamatoztassa adományát*. (Mt. 25, 15—28.)

A szemelvényekből a krisztusi embersegítést illetőleg nagy horderejű axiómák következnek. *A krisztusi embersegítés* Arnold szerint (*Geist der altchristlichen Caritas. — Caritas, Zeitschrift für Caritaswissenschaft. — Freiburg. VI. 97 s. 127 old.*) **öt alaptételen nyugszik:**

1. Az emberi természet egysége általános emberszeretetre kötelez. Hiszen hasonlóak vagyunk mindannyian mennyei Atyánkhoz; Jézus drága vére mindannyiunkat megváltott; mindannyian üdvözülésünk küszöbén állunk és remélünk. Tehát korrelatív fogalom embernek lenni és a felebaráti szeretetre egyúttal is igényt tartani.

2. Ezt az emberszeretetet *nem korlátozhatja* a faji ellentét, sem a vallási-, nyelvi-, népi-, nemzeti-, gazdasági-, vagy osztályellentét. Egyedüli szempont, ami a segítségben irányítónk lehet, a *szükség!*

3. Az emberszeretet indító oka csak *túlvilági lehet*, vagyis az, hogy mindannyiunknak (szegénynek és gazdagnak egyaránt) az *üdvözüléshez érdemeket kell szerezni.*

4. Ez a feladat aztán megadja a *földi javak egyedüli helyes értékét.* Minden földi jó ennél fogva relatív értékű. *Maradandó értéket ad a vagyon használatának a módja.* A vagyon csak úgy válik értékessé, ha *lelki szabadságunkat* el nem rabolja tőlünk.

5. Ezekből következik az is, hogy *embersegítésünk személyes szolgálat.*

Jézus így akarta a szegényügyet „rendezni”. Tanításának kiinduló pontja és ebből következőleg a jézusi kereszténységnek lényege: az *emberi jóság felébresztése*, amelynek állandó megnyilvánulása a *tevékeny embersegítés.*

III. AZ EMBERSEGÍTÉS FEJLŐDÉSE AZ APOSTOLOK KORÁTÓL A VIII. SZÁZADIG.

Az apostolok kora utáni századokban is a szegénygondozás maradt az előtérben. Az üldöztetések ideje gondoskodott arról, hogy az embersegítésben megnyilvánuló szeretet el ne mosódjon a lelkekben.

A harmadik századból származó **Didaskalia**, más néven a **tizenkét apostol tanításának** 3. és 7. könyve magában foglalja a püspökök számára adott utasításokat, hogy miképpen legyenek atyái a szegényeknek:

A püspök álljon a szegénygondozás élén. Gondoskodjon a szegényekről, a betegekről, sok gyermekes családokról és a vándorokról. Aki segíteni akar, ne adjon sajátkezűleg, ha nem ismeri a szegényt, hanem adjá inkább a püspöknek, mert legjobban ő ismeri a rászorulókat. A püspök azonban mondja meg az adakozó nevét, hogy érte imádkozhassanak.

Az elárvultakat fogadják be családjukba a jobb módú hívők, — folytatja a **Didaskalia**. — Akinek nincs fia, fogadjon magához egy árva fiút, akihez esetleg később leánya még férjhez is mehessen. Ti püspökök, gondoskodjatok arról, hogy ezek jó nevelésben részesüljenek. Boldog, aki maga-magán tud segíteni és nem veszi el az árvák, idegenek és öregek elől a segílyt. De jaj azoknak, akiknek van valamijük, vagy tudnak magukon segíteni és mégis segílyért jönnek.

Akinek van és mégsem ad, olyan mint a kígyó,

mely rajta fekszik eleségén. Aki pedig magát szükség-telenül ellátatja, ne az Isten szolgájának nevezze magát de a mammonénak!

Püspökök vigyázzatok az adományok elfogadásánál! Mert nem minden pénz helyezhető az Úr oltárára. Ne fogadjatok el olyan gazdagoktól alamizsnát, akik maguk is foglyokat tartanak börtöneikben, vagy kegyetlenkednek rabszolgáikkal. Ne fogadjatok el alamizsnát kéjnöktől, jósoktól, bálványszobor árusítóktól, hamis vámosoktól, csaló korcsmárosoktól, vagy gyilkos katonáktól, avagy uzsorásoktól.

Szeretetek figyelme irányuljon elsősorban a fog-ságban levőkre, akiket a bányamunkára, vagy cirkuszokra ítéltek. Diakónusaitok látogassák meg őket egyenként. Ezeknek még az utolsó tokat is oda kell adnotok. *„Akinek semmi adnivalója sincs, az bőjtőljön s az így megtakarítottat adja nekik.”*

Az istentisztelet ebben a korban teljesen a felebaráti szeretet jegyében folyt le. Az általános könyörgésekben imádkozott a püspök a házastársakért, a szűzekért, az egyház minden osztályáért s azokért, akik a „szegényeknek alamizsnát adnak”, továbbá az újonnan keresztekért, majd azután így folytatta: „Könyörgünk a betegség által sujtott testvéreinkért, hogy az Úr szabadítsa meg gyöngeségüktől s adja vissza őket egészségesen szent egyházának. Könyörgünk a hajósokért és utasokért s ismételten azokért, akik bányákban dolgoznak, a számkivetésben és fogságban levőkért, valamint azokért, kik az Úr szent nevéért bilincseket hordanak. Könyörgünk végül ellenségeinkért is, kik gyűlölettel vannak irántunk.” Az úrfelmutatás után újból könyörgött a püspök hasonló imával.

Ezen időben az embersegítés szorosan összefüggött az istenszolgálat gondolatával, sőt szerves részévé vált az Úr oltarán bemutatott áldozatnak. Ily módon elkerülték a tisztességes szegények megalázását. A karitást nemesebb módon már aligha lehetett volna gyakorolni.

A karitás háromféle irányban fejtette ki tevékenységét és pedig: az öregek, az árvák és a vándorok javára. Miután a szegénygondozás szent dolog, ebben bűnösök természetesen nem vehettek részt, nehogy azt gondolják, hogy bűneiket pénzadományokkal megválthatják.

A leggyengédebb gondozásban mindig a *fogságra és bányamunkára ítélt* részesültek. A régi vértanúakták szerint 202-ben *Karthagóban* pl. rengeteget szenvedtek a foglyok a szűk börtön fojtott levegője miatt. *Perpetua* és *Felicitas* martirologiumos lapjain ezeket olvashatjuk: „*Tertius* és *Pomponius* jó diakonusaink pénzadományukkal elérték azt, hogy egy pár órára a börtön jobb helyére vittek bennünket az örök, ahol azután levegőhöz jutva megszoptathattam gyermekemet.” *Tertullian* feleségéhez írt levelében pedig azt írja, hogy az „áldott vértanukhoz” még asszonyok, anyák is osontak élelmet és keresztényi vigasztalást vivén nekik. A diakonusok sokszor életük kockáztatása révén valósággal becsempészték az Eucharistiát a foglyoknak. Miután az állam a foglyok élelmezéséről nem gondoskodott, a keresztény szeretetre hárult ez a feladat. *Polikárp* is hálás szeretettel gondol a *filippibeliekre* nekik írt levelében, mert az üldözött *Ignác*ról annyi szeretettel gondoskodtak.

A *vendégszeretet* is nagyon kifejlődött. Az *első századokban* senki sem utazhatott a *püspök* ajánlása nélkül. Aki pedig ezzel rendelkezett, az a vendégszeretetet a legvégső határig igénybe vehette.

Az anyagiak előteremtésének egyik számottevő forrása az istentiszteleti felajánlás, az u. n. *oblatio* volt. Ez persze akkortájt természetbeli adományokból állott, úgymint gabonából, borból, olajokból és mézből. Justus tanúsága szerint az *oblatio* szorosan a vasárnapi istentisztelet keretébe tartozott. Az adományokat úgy osztották szét, hogy az egyik része a hívek megáldoztatását célozta, a másik része fedezte a papság fenn-tartását (mert akkor még nagyon szegény volt a papság s maga munkájával tartotta fenn magát), s

a harmadik rész a szegénygondozás folytonosságát biztosította.

Minden adományt tehát először az Úrnak ajánlottak fel és bizonyos értelemben *Isten adománya gyanánt osztották szét.* Tertullian szerint a vasárnapi szentmise-oblatiokon kívül havonként legalább még egyszer voltak rendkívüli oblatios napok. Az ősegyházban ez az adomány az u. n. „*communis arca*”-ba került, s a szegények kincstárának nevezték. A vagyon kezelését a püspök végezte. Akkor oly nagy közbecsülésben és rendkívüli tiszteletben állott a püspök, hogy ellenőrzésre nem is mertek gondolni.

Az előbb említett anyagi forrásokon kívül rendkívüli forrás gyanánt szerepelt az *igen lelkes embereknek a kereszténységbe való felvétele.* A neofita igen gyakran nagy adománnyal fejezte ki abbéli örömét, hogy kereszténnyé lehetett. Megtörtént nem egyszer, hogy mindenét az egyháznak ajándékozta. Marcion pl. Tertullian írása szerint 200.000 sesterciust adott Rómában történt megkereszteltetése alkalmával. Előbbi sorainkban jeleztük már, hogy az egyház mennyire rátartós volt a szegény-kincstár pénzének eredetére (mert annak a pénznek szent eredetűnek kell lennie.) Marcionnak is *visszafizették* a tekintélyes 200.000 sesterciust, amikor hitehagyottá lett. Sok példa van arra is, hogy a vértanúk vértanaságuk előtt aképen *végrendelkeztek*, hogy minden vagyonukat az egyház szegény-kincstárára hagyták. *Pudentiana, Lucia, Praxedis s Cecilia* élettörténetében is ezt olvassuk.

A szegény-kincstár növelésére *rendkívüli gyűjtést (collectae)* rendelt el az egyház nagy csapások idejében. Ily alkalommal küldött pl. Cyprian 100.000 sesterciust a numidiai püspöknek a hadifogságba került keresztények kiváltására (Ep. 62) Hasonló nagy gyűjtést rendeltek el a karthagói pestis alkalmával.

Az összegyűjtött adományokat nem igen tartogatták, nem is tőkésítették, hanem szétosztották, főképen az

üldöztetések évtizedeiben. *Szent Lőrinc diakonus* esete közismert. Amikor a pogány praetor felszólította az egyházi kincstár kiadására, három napi haladékot kért Lőrinc. Jó szegénykatasztrofe lévén szétoztotta az utolsó fillérig. *Szent Ambrus* szerint (De offic. 2, 28.), amikor a praetor harmadnapon zaklatta a vagyonért, Lőrinc felvonultatta szegényeit s azt felelte: „A kincseket, amiket te keresel, ezek elvitték már az égi kincstárba.” Szent Ambrus hozzáteszi, hogy akkortájt még a *templomi szent edények* aranyát is összetörték, nem egyszer, csak hogy a szegényeken és foglyokon vele segíthessenek.

Igen nagy gondot fordítanak a *szegények nyilván tartására*. *Cornelius* pápa idejében pl. a III. század közepén, magában Rómában 1500 szegényt tartottak nyilván. Rómában sokfelé *központi házakat* (diaconiae) nyitottak egy-egy diakonus vezetése alatt a szegénygondozás céljára. Ezekben a házakban tartották ugyanis a kiosztandó dolgokat és a közös étkezéseket is ezekben folytatták.

Az *agapéről*, a szeretet-lakomákról nagyon sokat írtak a történelem folyamán. Szólunk tehát mi is ezekről. A harmadik század végén íródott *Canones Hippolyti* a következőképen írják le a szeretetlakomák lefolyását: Az agapé a püspök jelenlétében volt és pedig még az alkonyodás előtt. A diakonus meggyújtotta a gyertyákat, a püspök imádságba kezdett könyörögvén a szegényekért, valamint azért, aki a szeretetlakomát rendezte. Erre következett az étkezés. Az agapé végén — Hippolyt canonjainak rendelkezése szerint: — mondjon hálaimát valaki a szegények közül és történnék arról is gondoskodás, hogy az alkony bekövetkezése előtt mindenki hazamenjen. Ez a szép szokás az ötödik század elején már megszűnt. Sok baj volt vele. Meg nem felelő vezetés mellett izgága elemek kerültek az élre és nem egyszer botrányba fulladt egy-egy agapé. Zsinatoknak igen gyakran voltak tárgyai az agapék, így foglalkozott velők a *karthagói*, a *laodiceai* s az *orleansi zsinat* is.

A MAGÁNJÓTÉKONYKODÁS.

A *magánjótékonykodás* széles körbe való elterjedésébe bepillantást nyújt *Aristidesnek Hadrián császárhoz* intézett apológiája, a keresztényeket védő irata. Benne olvassuk: „Ezek a keresztények tisztelik szüleiket és támogatják felebarátjaikat. A haragot nem tűrik meg maguk között, sőt még az ellenségeiken is szoktak segíteni . . . A rabszolgákat s azok gyermekeit odaadó nagy szeretettel rábeszélük, hogy keresztényekké legyenek s ha már azokká lettek, testvéreknek nevezik őket. Az özvegyeket nagy tiszteletben tartják, árváikról gondoskodnak. Akinek van valamije, szívesen ad belőle annak, akinek nincs. Ha megpillantják a vándort, hajlékukba hívják s örülnek neki, mint igazi testvérnek. Nem a test —, de a lélek szerint nevezik magukat testvérnek. Ha meghal valaki közülök, legjobb tehetségük szerint eltemetik. Azoknak kínlodását, akik Jézus nevéért fogságban vannak, maguk feláldozásával is enyhítik. Szegényeikről annyira gondoskodnak, hogyha már semmi adnivalójuk sincs, két-három napon át böjtölnek, hogy az így megtakarítottat adhassák oda. Eme jótékonykodásukat pedig nem szokták dobra verni, sőt ellenkezőleg a legnagyobb titoktartásba burkolják. (Apolog. 15. c.)

Az üldözések korszakában a keresztények az embersegítést felfokozták a *személyi áldozatig*. *Kelemen pápa* írja: Sokakat ismerünk, akik magukra vették a börtön láncait, hogy másokat (családapákat, anyákat) felszabadíthassanak. Sokan eladták magukat rabszolgáknak, hogy az értük kapott pénzen éhezőkön segíthessenek. „*Hermas* is azt nevezi igazi böjtnek, amikor a böjt által megtakarított értéket odaadják a szegényeknek. Tertullian meg arról beszél, hogy az ő idejében még szokásban volt, hogy a püspökök az egyház szükségleteinek fedezésére böjtöt rendeltek el, s megtakarított élelmet be kellett szolgáltatni az egyháznak.

A *Constitutiones Apostolicae* is úgy intézkedik, hogy azokért, akik arénára, vagy bányára ítéltettek, mindent fel kell áldozni és mindent meg kell kockáztatni. Ha kell, hát akkor az örök megvesztegetésével is meg kell kísérelni, hogy tűrhetőbb legyen sorsuk. Akinek pedig nincs már mit adnia, bőjtöljön s a megtakarítottat adja oda. Akinek még van vagyona, az legyen elkészülve arra, hogy esetleg mindenét oda kell adnia.

A magánjótékonykodás hősiegy gyakorlásáról sokat beszélnek a *katakombák sírfeliratai*. Gyakran találkozunk ezeken a táblákon latin vagy görög nyelven kifejezett dicsőítésekkel, hogy az elhunyt, vagy atyja nagy barátja volt a szegényeknek. Egy 380-ban eltemetett római nő sírfeliratán pl. ez áll: „Nagy gondozója volt szegényeinknek. Ezért jutalmul ide temettük a vértanu sírjának közelébe.” *De Waal prelátus*, a *katakombák* tudós kutatója arról tesz említést, hogy előkelő keresztények szereteteik temetése alkalmával nagyobb pénzadományokat osztottak szét a bazilikák átriumaiban, sőt szokás lett előkelő családokban, hogy az egyház nagyobb ünnepein, mindenekelőtt Szent Péter apostolfejedelem napján megismételtek adománykiosztást.

A sírfeliratok arra engednek következtetni, hogy az akkori gazdasági berendezkedés mellett, tehát a *rab-szolgaság idejében* igen gyengéd viszony alakult ki a keresztény úr és szolga között.

A családhoz tartozónak vélték és aszerint kezelték is. Sokszor lehet találkozni ilyféle felirattal: „*Benerenti alumnae audienti, patronus fidelis.*” Ez a kifinomult viszony érezte hatását az állami intézkedésekben is. *Konstantin* pl. elrendelte, hogy a *szökött rab-szolga* homlokára ne égettessék be szökésének bűne, hanem helyette kapjon homlokára homlokgyűrűt ércből vagy elefántcsontból nevével, lakásával megjelölve, ahova visszavezetendő. Egyik a IV. századból fennmaradt ily gyűrűn pl. ez áll: „Örizz, mert egyszer már megszöktem egyik gazdámtól. Vezess vissza Viktorhoz, a Kelemen templom acolithusához!”

Az óvilág gazdasági rendszerében járatlanok szemére szokták vetni a kereszténységnek, hogy nem birkózott meg a rabszolgaság megszüntetésének kérdésével. A rabszolgaságot a kereszténység ugyanis nem szüntethette meg, csak enyhítésén fáradozhatott. *A rabszolgaság ugyanis az óvilágnak gazdasági rendszere volt!* Rómaiaknál teljesen kiépült jogintézmény volt és rabszolganőtől (ex ancilla) való születésen és hadifogságon alapult. Továbbá a húsz évet meghaladott szabadember, aki magát rabszolga gyanánt eladatta oly célból, hogy a vételáron az eladóval osztozkodjék, szintén rabszolgává vált. Régibb időben a fizetéseképtelen adóst hitelezője rabszolgaként eladhatta. A halálra vagy életfogytiglani bányamunkára ítélték uratlan szolgákká lettek. A germán néptörzseknél a hadifoglyok és a legyőzöttek külön társadalmi osztályt alkottak, amelyből a középkor folyamán a jobbágyság képződött.

(A rabszolgaság megszüntetése annyira nehezen haladt előre, hogy még mai napig is létezik. A katolicizmusban külön rendek létesültek, mint a trinitáriusok és a mercedáriusok (l. 6. §.) a rabszolgák kiváltására. A szabad Anglia is annyira nem tartotta méltóságán alulinak az emberrel való kereskedést, hogy annak csak az Abolition-act of slavery 1807-ben vetett véget. A gyarmatokon Anglia csak 1830-ban szabadította föl a korona tulajdonában levő rabszolgákat. A francia-amerikai gyarmatokban 1840-ben törölték el. Az Egyesült Államok déli államai is erősen ragaszkodtak hozzá, mert a gyapot-, cukor- és dohányiparban a rabszolgaság fenntartása számukra életkérdés volt. Csak Lincoln elnöknek sikerült véres polgárháborúk árán 1864-ben ezekben az államokban is megszüntetni a rabszolgaságot. Ázsiában és Afrikában a rabszolgaság még ma sincs eltörölve. Az afrikai rabszolgaság elnyomása érdekében Brüsszelben tartott (1890) nemzetközi értekezlet elég számottevő volt, melynek határozatait a magyar törvényhozás 1892-ben cikkelyezte be. De még a genfi népszövetség sem tudott mind a mai napig

egységes álláspontra jutni a rabszolgaság teljes eltörlését illetőleg.)

A SZABAD EGYHÁZBAN.

Krisztus után 313-ban a keresztény egyház megszűnt üldözött egyház lenni. Ez az új helyzet kíváncsivá teszi a kutatót, vajjon a három százados üldözés megszűnése nem lohasztotta-e le a hősielebaráti szeretetet? *A konstantini birodalom egy mérhetetlen nagy, csapás-szerű szegénységet kapott örökségbe.* Ebben a korban Itália földje ugyanis egynéhány főembernek volt a birtokában. Miután Pompeiusnak sikerült a Földközi-tengert a tengeri kalózoktól megtisztítani, lehetővé tette, hogy Itália minden gabonaszükségletét az akkori világ élestarából, Egyiptomból szerezze be. Ebből kifolyólag az itáliai földművelésnek át kellett térnie a belterjes kerti gazdálkodási rendszerre, hogy a versenyben helytállhasson. Ez a körülmény azonban megkívánta, hogy a rabszolga-munkaerőben is változás következzen be. A pogány császárság idejéből megmaradt rabszolgák, akik semminemű magántulajdon felett nem rendelkeztek, az u. n. originarii mellett egy más típusú rabszolgaság alakult ki, t. i. a *kolonizáltak* (colonii), akik 30 éves szolgálat után a birtoktól elidegeníthetetlenekké lettek. Mindennemű joguk és kötelességük a földhöz fűződött, a birtokkal vétettek és eladattak csak azért, *hogy a belterjes gazdálkodás zavart és megszakítást ne szenvedjen.* Ezek a bért évenként fizették természetben uruknak. (Egészen mások voltak továbbá az időleges bérlők, partiiarii, vagy politores, akik meghatározott időre vették bérbe a belterjes módon megmunkálendő földdarabot.)

A rabszolgák és a félrabszolgák munkájának gyümölcséből dőzsölt a birtokosság. Ez a dőzsölés okozta a római előkelőségek romlását, mert csakhamar eladósodtak és az uzsorások hatalmába kerültek. (Tudnunk kell, hogy a császárság idejében a hitelkérdés teljesen

rendezetlen volt.) A pazarló élet romlásba vitte az állami főhivatalnokokat is, akik hivatásukat nem szolgáltatnak, hanem privilégiumnak tekintették és ezért jövedelmüket alattvalóik kiuzsorázásával is növelték. A császári állam harmadik számottevő tényezőjének, a hatalmas birodalmi hadseregnek a fönntartása is türehetetlen adórendszert szült. Mindezen tényezők együttvéve iszonyatos szegénységbe döntötték a birodalmat. *A keresztény egyháznak komolyan kellett foglalkoznia a szegényüggyel, mert ez hiveinek is közügye volt.* A régi, azaz a családokon belül történő szegénygondozásról át kellett térnie a nyilvánosabb jellegű szegénygondozásra.

A Konstantin-féle szabad egyházban az államhatalom is a püspököket bízta meg a szegénygondozással. *Justinián kódexében* ez így nyert kifejezést: „Miután bennünket kötelez a szükségben szenvedőkről való gondoskodás és hogy a szegények élelemben hiányt ne szenvedjenek, ezért a jövőben is adassék meg minden az Egyháznak úgy, mint eddig.” Az u. n. *annonát*, azaz a nyilvános gabonakiosztást már Konstantin császár is elrendelte és pedig a püspökök karitásztevékenységének igénybevételével, ami csupán Julián alatt szünetelt. Az állami főhatalom megbízta a püspököket, hogy hetenként látogassák meg a foglyokat börtöneikben, hogy az emberséges bánásmódot biztosítsák.

Az V. században a *papság életében is változás állott be*. Megszűnt az az ideálisan pátriarkális állapot, hogy fönntartásukról kezük munkájával gondoskodtak. A lélekszámban megnövekedett Egyház minden idejüket lefoglalta. Természetessé vált, hogy az a közösség gondoskodjon róluk, amelynek gondozásában telt el minden percük. Ebben az időben mérhetetlen nagy feladatok súlyosodtak a már szépen megnőtt egyházi vagyonra, s hogy a sok igénynek eleget téve a szegényügy se szenvedjen, négy részre osztatott: az egyik alap fedezte a püspök fenntartását, a másik a templom-, a harmadik a papság létezését biztosította s a negye-

dik rész az u. n. *quarta pauperum*, azaz a szegény-negyed fedezte a szegénygondozást. A keresztény állam első idejében tartott zsinatok sokszor foglalkoztak a szegénykérdéssel s mindig meleg szeretetébe ajánlották a püspököknek, hogy a *templomtól nem messze állítsanak fel hospitiumot* s azt bízák az archipresbiter ellenőrzésére.

A püspökök a nagy átmeneti időkben isméltóan képviselték Krisztus Urunk szeretet-parancsát. *Acacius*, Amida püspöke Mezopotámiában feláldozta pl. az összes arany s ezüstből való templomszereket a keresztény hadifoglyok kiváltására. *Atticus* konstantinápolyi püspök nemcsak saját szegényeiről gondoskodott, de más városok sorscsapástól sújtott keresztényein is segített. Így *Galliopiosnak*, Nicea püspökének 300 aranyat küldött a város 600 éhínségben sínylődő lakójának megmentésére. Kísérő levelében arra kérte a püspöket, hogy e pénzből adjon „elsősorban olyanoknak, akik röstellik a kéregetést s ne nézze ezek felekezetét, hanem csak a rászorultságot.” *Grisar* Róma történetében Pávia püspökéről, *Epiphaniusról* ír, aki mindent odavetett, csak hogy kora inségét enyhíthesse. Ilyen püspök volt a todii *Fortunatus*, az atricoli *Fulgentius*, a hippói *Szent Ágoston*, aki pl. az asztalához naponta meghívott szegényekkel ebédelt. A hetedik században élő *Szent János alexandriai patriarcha* († 620) oly arányokban üzte a szegénygondozást, hogy „alamizsnás Szent János” néven vonult be a történelembe. Azt írják róla, hogy egyik hálálkodó szegénynek köszönetét ily szavakkal hárította el: „Testvér! Én még nem ontottam véremet érleted, mint Krisztus, aki a szegények szeretetét parancsolta nekünk!”

Az átmeneti nagy korszakban a püspökök szegénygondozásuk terén törekedtek arra is, hogy a *törvények szigorát enyhítsék* a túlbuzgó állami-hivatalokban. Közismerten szép tevékenységet fejtettek ki az *eladósodottak védelmében*, főleg az uzsorásokkal szemben. Akkor megtörténhetett pl. az is, hogy egy hitelező napokon

át visszatartotta zálog gyanánt az eladósodott ember temetetlen holttestét. Ugyancsak a püspökök közbenjárására tiltotta meg *Konstantin a gyermekek eladását* és *Justinian* a püspökök ösztökélésére adta ki azon rendeletét, hogy a *gyermekeket kitévő szülő* elveszíti a gyermeket befogadó javára összes jogát és vagyonát. A bíróságoknál a püspök volt hivatalból is a *szegények védője*. A jogszigor enyhítésére szolgált az u. n. *menedékjog* is, mely szerint sérthetlenné vált az üldözött, amikor sikerült egy templomba menekülnie. Ez a jog bár a pogányoknál is megvolt, de a püspökök sürgették ennek érvényét a gyakorlatba. *Leó császár* 466-ban kiterjesztette az ekkortájt létesülő kórházakra is. Az üldözötteknek bátran védelmére kelő püspökökről sok esetet örökített meg a történelem, ilyenek voltak *Szent Cyprián*, *Szent Vazul*, *Nazianzi Szent Gergely*, *antióchiai Flavian* püspök, akiről azt írja a történelem, hogy még Theodosius császárral szemben is az üldözött népnek védelmére mert kelní. *Szent Ambrus*ról is köztudomású, hogy a 390-ben Thessalonikában lemészárolt 7000 ember miatt útját állta a templomba belépő Theodosius császárnak mondván: „Ha követted Dávidot a bűnben, kövesd a bűnbánatban is”.

A keresztény szeretet általános terjedését igazolja az *apostata Julián* császár levele az általa újraalapított pogány vallás főpapjához, *Arsacius*hoz. A levélben kifejeződik Julián nagy igyekezete a pogányság visszaállítására. Ennek feltétele — írja levelében az, hogy „nekünk is ugyanolyan emberszeretetet kell gyakorolnunk, mint az a keresztények között szokás. Ezért elrendelem, hogy állítsatok fel xenodochiumokat úgy, amint azt a keresztényeknél látjátok. Fizessen Galatia évenként 30.000 véka búzát s 60.000 korsó bort, amiből papjainkat majd eltarthatjuk mi is, és támogatni tudjuk az átutazó idegeneket és koldusokat. Mégis csak a mi szégyenünk, hogy zsidót koldulni nem látunk, és a galileaiak (keresztények) nem csak hogy a saját szegényeikről gondoskodnak, de még a

mieinkről is ők gondoskodnak. Ha mi ugyanezt nem tesszük, akkor a mi isteneink vallása már is elveszett.“

Julían császárnak ezen leveléből láthatjuk, hogy a IV. század vége felé már kórházakat alapítottak a keresztények. Sokan ezt arra akarták magyarázni, *mint-ha a keresztények talán már lankadoztak volna a házi szegények ápolásában*, szóval a személyes szegénygondozásban és ezért inkább *közintézménnyel* segítettek magukon. Akik ezt a magyarázatot akarják adni az új szegénygondozásnak, azok nem ismerik az akkori helyzetet. Nem gondolnak arra, hogy miután a kereszténység megszűnt *üldözött vallás lenni*, sőt államvallássá lett, *nagyon megnőtt létszámban*, igen sokan csatlakoztak hozzá. Ezzel azonban megnövekedett a szegénygondozás is. Sőt a római világbirodalom nagy belső válságokon ment át — úgy, mint azt azelőtt jeleztük — aminek velejárója volt a *nagyarányú leszegényedés*. Nem győzték már elhelyezni a vándorokat és a betegeket magánházaknál, sőt a *fellépő epidémiák* is sürgették a xenodochiumok és hospitiumok felállítását, amit köztudomásulag a *niceai zsinat* (cap. 70.) el is rendelt. A xenodochium elnevezést nem tartották sokáig. A keresztényi szeretetnek jobban tetszett a hospitale elnevezés, amiből a magyar ispotály lett, azaz vendéget befogadó hajlék. A kórház eredetileg vendégek-háza elnevezést viselte. Franciaország egyes részeiben a kórházakat még ma is Hotel-Dieu-nek, Isten vendégfogadjának nevezik.

AZ EGYHÁZI VAGYON A SZEGÉNY- ÜGY SZOLGÁLATÁBAN.

Az Egyház vagyona folyvást növekedett. A hitből élők ugyanis megtalálták a kereszténységben lelki szabadságukat és vagyonukat valóban csak eszköznek tekintették üdvösségük elérésére. Hogy nagyobb érdekeket szerezzenek örök üdvösségük elnyeréséhez, vagyonukat is odaáldozták az Egyház embersegítő

munkájának oltárára. Hogyha keressük, hogy mi lett a nagy római arisztokráciából a *Valerianusok*, *Scipiók*, *Fabiusok* nemzetségével, megtaláljuk őket az *Egyház lelkes mecénásai között*. Nem csupán az üldöztetések századaiban, de jóval későbbi korokban is. Az ötödik században találkozunk a Valerianusok nemzetségéből való *Melaniával*, akinek vagyonát 100,000.000 frankra értékelték, mert birtoka kiterjedt Északafrikára és Angliára s aki egyébként korának legműveltebb asszonyai közé tartozott, hiszen járatos volt a filozófiában és matematikában, egész vagyonát az Egyháznak adományozta. Hasonlóképen cselekedett a Scipiók familiájából való *Paula*, aki 56 éves korában Betlehemben halt meg. A Fábiosok *Fabiolájáról* sokat írt maga Szent Jeromos is magasztalván mecénás lelkületét. *Pammachius* pedig a neves római szenátor minden rangjáról lemondott, hogy igaz keresztényhez illően az egyház embersegítő tevékenységét szolgálhassa. Feleségével *Paulinával a világ első kórház-alapítója volt* 398-ban, amikor Rómában a Tiberis torkolatánál felépítette hospiciumát. A nevek hosszú sorát hozhatnánk azok közül, akik a Patrimónium Petri-t, az Egyház vagyon állományát ajándékozásaikkal növelték.

A terjeszkedő Egyháznak szüksége volt vagyona növekedésére, különben nem tudott volna eleget tenni Krisztus szeretet-parancsának. Az apostoli időkben a hithű sereg még kicsiny volt. A felebaráti szeretet gyakorlása belefért a családi keretbe. A konstantíni keresztény államban óriási tömegek csatlakoztak és óriási vagyonra volt szükség, hogy ezekkel a krisztusi emberszeretetet megértessék. Ezt a vagyont állandóan növelni kellett. Ezért 549-ben Maconban (Gallia) tartott zsinat elrendelte az *ótestamentumi tized fizetését*. Az egyházi vagyon legelsősorban a szegénygondozást célozta. Ezért nevezték az egyházi vagyont *patrimonium pauperum* névvel, illetőleg *hereditas pauperum, egentium substantia* vagy *pauperum stipendium*-nak is.

Igen fennkölt gondolkodást fejezett ki a kereszténység papsága azzal, hogy a klerus a honoráriumát alamizsna gyanánt fogadta, mert önként vállalt szegénységével példát akart adni alázatosságra és lemondásra a szegénységbe sodródottaknak. Ezért vették fel a papokat is elenchusba, matrikulába, canonba — ebből a canonici, azaz kanonokok, — és mint a szegények úgy ők is az egyházi vagyonból kapták napi részüket, a portiot, ami ingadozott érdemük arányában. (G. Ratzinger, Geschichte der kirchlichen Armenplege. Freiburg I. 117. old.) „Quatenus hi qui merentur etiam temporali se sentiant commodo consolatos“. (Nagy Szent Gergely leveleiből Epp. I. VII. 8.) Egy klerikus sem kaphatott többet, mint amennyi létfenntartására szükséges volt. A püspök is szegényhez illő életet élt. *Nazianzi Szent Gergely barátjának Szent Vazulnak írt levelében* is ezt a szerény, szegényes életet emlegeti büszke öntudattal: „Ki adhatja vissza nekünk azokat a napokat, amikor együtt dolgozhattunk reggeltől estig, amikor fát hasítottunk, sziklát repesztettünk, fákat ültetgettünk és öntöztünk, amikor együtt húztuk a nehéz talyigát, aminek nyomaait annyi idő után is tenyerünkön viseljük.“ (Idézve I. Montalambert, németül Brandestől, Mönche des Abendlandes I. 109.)

A IV. században a szegénygondozásban újabb rendszer lépett életbe és pedig Galliában, ami szintén a kereszténység nagyarányú elterjedésével függött össze. Ebben a korban a kereszténység kezdett már *tért hódítani a városoktól messzebben eső vidéken is*, a falvakba menekült pogányok (pagi-pagani) között. A püspök már nem tudta egymaga gondozni paptársaival a hívek seregét, papot kellett helyezni a falvakba is, hogy állandóan ott legyen és ott éljen közöttük. Franciaországban az arles-i zsinat (314) tesz először említést ezekről a vicus-okról, melyeket két századdal később *paroetiáknak, parochiáknak, plébániáknak* neveznek. Ezek létezése körül szereztek igen nagy érdemet *tourii Szent Márton* és *Kolumbán* szerzetesei.

A plébániák létesítésével újból módosult a keresztény embersegítés. A püspökség nagy kiterjedése miatt az egyházi vagyon már nehezen volt központilag kormányozható. Egy részét vidékekhez kötötték a további segélyezések biztosítására s a papok ellátására. Így jöttek létre az u. n. *beneficiumok*. A frank capitulárok egy mansust (mansio, sessio, curia, larens) rendeltek a plébánosnak, terjedelme 30—60 magyar hold volt. (Két mansus = egy aratrum, ekealj.)

A második toursi zsinat (567) már aképpen intézkedik, hogy a szegényekről gondoskodjon a civitas (itt persze még az egyházi értendő, tehát hitközséget jelent, hiszen a politikai község ezidőben még ismeretlen volt) úgy, hogy a munkaképtelen szegényeket gondozzák elsősorban saját hozzátartozóik és akiknek senkije sincs, annak gondját viselik a vicarii presbyteri, hogy a koldusok csatangolását az országban megakadályozzák. Az ágdei zsinat Gallia részére is kinyilvánítja, hogy az egyházi vagyon a szegények kincse és ezért *elidegeníthetetlen*. Egyedül a foglyok kiváltása esetében adható el valamely egyházi vagyonhoz tartozó tárgy.

Nagyobb templomokban a szegényeket már egyesületekbe, szervezetekbe tömörítették s ezeket *matrikulásoknak*, *Krisztus szegénykéinek* (pauvres de Christ), vagy Schreibrudereknek nevezték, mert az érseket temetésekor nyilvánosan ők siratták. Kölnben Lupusbruder nevet kaptak a matrikulánsok, mert valószínűleg egy régi járványkórház épületében laktak. Egyes helyeken ezek tartották karban a templomot és kötelességük volt, hogy naponta résztvegyenek az istentiszteleteken. Jülich városkában Szent Kunibert, Köln érseke „matrikulás adomány” részére igen tekintélyes alapot is létesített. Másutt a káptalan adta a megszervezett koldusseregnek a heti járulékot.

A pogányságból áttértek között még igen *hosszú ideig szokásban volt a gyermekek kitevése*, főképp a szegények között. Az egyház vállalta ezek felnevelését a közben felállított árvaházakban. Székesegyházakban,

úgy mint Arlesban, Rouenban, Maconban és Trierben a templomok bejáratánál még ma is ott találhatók azok a *hatalmas márvány medencék* (conchae), amelyeket szenteltvíztartónak néznek ma is sokan, holott a kitett gyermekek odahelyezésére szolgáltak, akikről azután az egyház gondoskodott.

Galliában az első kórházat Cäsarius (470—543) alapította, aki negyven éven át Arles püspöke volt s nagy érdemei révén Primas Galliae nevet adtak neki. Kórházát annyira a templom tözsomszédságába építette, hogy a betegek a szentmisét hallgathatták ágyukból. Női kolostort is létesített, melynek alapszabályai tőle származnak, a vezetést meg testvérhúgára bízta. Később e kolostor vezetését átvette *Radegundis*, thüringiai hercegnő (meghalt 518-ban), a VI. század szent *Erzsé-bete*. Őt is elűzte kegyetlen férje I. Chlotár király. A szegényeket saját asztalánál látta vendégül, a betegeket maga mosta, gondozta, kötözte és az étkeztetésük-nél maga szolgálta ki a szegényeket. Gyönyörűen bontakozott ki lelkében Krisztus misztikus testének gondolatvilága, szerette is mondogatni szegényfelruhá-zások alkalmával, hogy befödi Krisztus tagjait.

Gallia egyébként is nagyszerű apostolokat támasz-tott a szegények istápolására. Így a püspökök között: Poitiersben *Hilariust*, Toursban *Szent Márton*t, Verdun-ban *Disiert*, Lyonban *Potienst*, Amiensban *Honoratust*, Troyesben *Lupust*, Reimsben *Remigiust*, Arlesban *Hiláriust* és *Cäsariust*, Trierben *Nicetust*, Kölnben pedig *Kunibertet*, hogy csak a legkiválóbbakat említ-sük fel.

IV. A KARITÁSZ AZ ÓKERESZTÉNY IRODALOM TÜKRÉBEN.

Alig akad ókeresztény író vagy szónok, aki az embersegítés feladatát, a krisztusi parancsot bele ne állította volna a keresztény élet tengelyébe. Voltak, akik külön tanulmányokat írtak a szegénység problémájáról. Így Szent Cyprián *De opere et eleomosis* címen, Alexandriai Kelemen, *Melyik gazdag üdvözülhet?* címmel mélyen járó tanulmányban foglalkozott a szegénységgyel, Szent Ambrus pedig bátor hangon figyelmeztette a gazdagokat kötelességeikre *De officiis* c. könyvében.

Az ókeresztény irodalom számottevő részét alkotják az apostoli atyák és egyházatyák levelei. Ezekben refrénszerűen vissza-visszatér a szeretet őszinte és intenzív gyakorlásának sürgetése. A mi összefoglaló munkánkban nem lehet feladata az irodalom karitászhelyeinek és vonatkozásainak egész terjedelmében való közzététele. Most csak a markáns mondatok kiemelésére és hangsúlyozására szorítkozhatunk a forrásnak megjelölésével azon reményben, hogy mások az új magyar *Actio Catholica* szellemétől megihletve mélyebbről fognak meríteni és bőségesebben ezekből a forrásokból.

A második századtól a VII-ig időrendben tehát most csak az alábbi forrásokat említjük meg:

Szent Péternek a pápai trónon harmadik utódja **Római Szent Kelemen** (92—101.) volt. *A Korinthusiakhoz intézett levelében* (II) így ír a szegény és gazdag viszonyáról: „A nagyok nem létezhetnek a kicsinyek

nélkül, sem ezek amazok nélkül. *Ezért az erős viselje a gyengének gondját, ez pedig járjon kezére az erősnek. A gazdagabb segítse a szegényt s ez adjon hálát Istennek, hogy támasztott valakit nyomorának enyhítésére.* Bizony boldogok lehetünk — szerettem —, hogy szeretetünk őszinteségével beteljesíthetjük Urunk nagy parancsát s segítő jóakaratunkkal kieszközölhetjük bűneink bocsánatát. Mert jó az alamizsna bűneink engesztelésére. Bár a bőjt többet ér az imádságnál, de mindkettőjüknél legtöbbet ér az alamizsnálkodás." (Cap. 16)

Szent János apostolnak volt a tanítványa **Antiochiai Szent Ignác**. A tanítványnak *Polikárphoz írt leveléből* kiviláglik, hogy a keresztény szegénypártolás nem volt demagógia, mert amint a gazdagoknak, éppen úgy a szegényeknek is meghirdették a felebaráti szeretet igazságát. E levélben így ír: „Ne vessétek meg a rabszolgákat, sem a rabszolgánőket! *De ők se képzeljenek sokat magukról, hanem igyekezzenek erősödni Isten szolgálatában, hogy elnyerhessék az Úrtól az igazi szabadságot.* Ne arra törekedjenek, hogy a *hitközség terhére szerezzék meg szabadság-levelüket*, mert akkor egy még nagyobb kényúrnak, a tunyaságnak lesznek rabszolgáivá." Antiochiai Szent Ignác szólhatott ily határozottsággal, mert a kereszténységet annyira komolyan vette, hogy Traján császár alatt 105—117 között vértanuhalált szenvedett.

Hermas, I. Pius pápa fivére, aki 140—155-ig volt a pápai széken, *Pásztor* c. görögül írt neves munkájában ilyen képen fejezi ki a gazdag és szegény egymásrautaltságát: „A gyümölcsöt a szőlővessző hordja, a szőlőtő maga terméketlen. A szőlővessző, ha nem kúszik magasra, a földön heverve nem hoz gyümölcsöt. *Igy a gazdag is, habár lehet vagyona, Isten szemében mégis csak koldus marad*, mert sokat pizsmogva a vagyonával, kevés időt szán a lélek emelésére. A szegény ellenben hálás lélekkel imádkozik, ami Isten előtt egyedül számottevő. (Pastor Hermae c. 2.)

Igen sokszor megismétlődik az ókeresztény irodalomban az a bibliai transcendens gondolat, hogy a világba semmit sem hoztunk magunkkal, és ugyan-csak mindent itthagya távozunk el abból. *A gazdagok önzésére ez a hit drámai felelete! Szent Polikárp* szmirnai püspök, kit még Szent János apostol szentelt püspökké és akit Marcus Aurélius császár alatt 166-ban máglyán elégettek, szintén erre hivatkozik a filippi-beliekhez írt levelében, melyben a gazdagokat óva inti a mammon szolgálatától. „*Semmit sem hoztunk a világba magunkkal és mindent itthagya távozunk.* Ezért álljatok helyt hitetekért, ápoljátok a testvéries érzést és *maradjatok meg a szeretet egységében. Ne halogassátok a jöttet alkalmait, mert az alamizsnálkodás megment benneteket az örökhaláltól.*”

A kereszténység azért lehetett Európa vallása, mert a végleteket mindig óvatosan kerülte. Kelet vallásai a matériát rossznak, bűnösnek tartották. A kereszténység csak nagy Kisértőnek nevezi, mely próbára teszi az erényt. Ha az erény helytáll, a gazdagság jó. Ily értelemben foglalkozott a gazdagság helyével üdvösségünk rendjében **Alexandriai Kelemen**, aki számottevő helyet foglal el a keresztény irodalomban. Athénben született 215-ben s alapítója volt a híres alexandriai Katechéta főiskolának. Jelentősége abban is megnyilvánul, hogy a kereszténység ismertetéséhez elsőnek használta föl a görög profán-tudományt. A Septimus Severus féle üldözések alatt neki is menekülnie kellett. Meghalt Cappadociában. „*A gazdagság nem elvetendő,* — írja, — *mert az tulajdonképen sem nem jó, sem nem káros, hanem csak eszköz, ami jóra is, rosszra is fordítható. Tisztán az érzületen múlik, hogy mivé lesz.* Az igazi gazdag az, aki vágyait meg tudja fékezni. A vágyaiban kielégítetlen gazdag olyan rozoga vár, amelynek megbízhatatlan a katonasága, hiszen a katonák benne az önző vágyak... *A gazdagság olyan mint kígyó, melyet ha óvatosan meg nem fogunk, megharapja az*

embert." (Oratio, quisnam dives ille sit, qui salvetur? c. munkájából, és Libri tres paedagogi c. könyveiből.)

A vagyonos csak úgy menekülhet nagy felelőssége alól, ha helyesen alamizsnálkodik, azaz minden fölöslegét az embersegítés szolgálatába állítja. **Szent Cyprián**, teljes nevén Thasius Caecilius C., aki 200-ban Carthago-ban született és vértanuságot szenvedett 258 szeptember 14-én, külön könyvben foglalkozik a helyes alamizsnálkodással. A kereszténység sohasem gondolta szentimentálisnak a karitást. Mindig aktív és számottevő embersegítést sürgetett. Ehhez azonban pénz kell. Hogy honnan teremtsék az elő, azon nem sokat töprengett. Ott kell keresni, ahol van, tehát a vagyonosabb keresztény testvéreknél. Krisztus főparancsolatára hivatkozva ezt ernyedetlenül követelte. Szent Cyprián *De opere et eleemosynis* c. könyvében ír erről, s belőle a következő erélyes mondatokat emeljük ki: „Senkisémet számíthat Isten irgalmára, aki maga irgalmasságot nem gyakorolt. Nem hallgathatja meg annak imáit az Úr, aki nem hallja meg a szegények rimázkodását . . . Hiábavaló a te iparkodásod pénzed mentése körül, az nem ment meg téged. (Servas pecuniam, quae te servata non servat). Adj Krisztusnak is részesedést a bevételedből, hasznodból. „Fac tibi possessionum terrestrium Christum participem, ut et ille te sibi faciat regnorum coelestium cohaerem . . .” Még azzal sem védekezhetsz, hogy sok a gyermeked, mert annál adakozóbbnak kellene lenned, hiszen nagyobb istenségségre van szükséged!”

A kereszténység erkölcsi forradalom volt. A társadalom meglevő struktúráját nem bántotta, nem szüntette meg a meglevő gazdasági rendszert: a rabszolgaságot, mert nem is tehetné volna. A száz- és százezer embert ki látta volna el élelemmel, lakással, ruhával, tömeg-fel-szabadítás esetén egy bomladozó világbirodalomban?! Hiszen az egész mezőgazdaság rabszolgarendszerre volt bazirozva! Az átalakulás észszerűen történt, a vezető-

osztály erkölcsi felfogásának átalakításával. Lactancius Firmianus, aki az akkori világműveltség vonalában, Északafrikában született és mint élő tanuja a Diocletian-féle üldözéseknek, Trierben halt meg 340-ben, Divinae Institutiones c. munkájában a kereszténység védelmére kelt a türelmetlenkedőkkel szemben. Ebből a könyvből az alábbi mondatokat vesszük ki: „A pogányok felhányják nekünk, hogy kereszténységben is van különbség szegény és gazdag, úr és szolga között. Pedig mi mégis csak testvérek vagyunk, mert egyenjogúnak tartjuk magunkat. Minden emberi a szándék szerint ítélendő meg, nem a külszín szerint. Még a rabszolgák is testvéreink. A gazdagság senkit sem tesz naggyá, hacsak nagy tettek nem követik őt. Nem azok a gazdagok a mi szemünkben, akik vagyonosok, hanem azok, akik vagyonukat az igazság szolgálatába állítják. Isten úgy adta a földet az embernek, hogy ami mindenkinek nő, azt egyesek önző módon maguknak le ne foglalhassák a többiek kizárásával.“ (cap. 5.)

Az ilyen keresztény közszellem megeremtéséhez sok időre és munkára volt szükség. Minél jobban fokozódott a szegénység, annál kérlelhetetlenebb igé-
kel szálltak síkra keresztény íróink a pauperizmussal szemben. Annál élesebb szavakkal ostromozták a vagyonos osztály könyörtelen és kegyetlen önzését. A már kifakadás számba menő kitételek miatt az új kor szocialistái szeretik praekommunistáknak, praeszocialistáknak nevezni Szent Vazult, Szent Ambrust, Szent Jeromost, Szent Chrisostomust és Szent Ágostont, mert írásaikban rablásnak merték minősíteni koruk gazdagjainak szertelen vagyonhalmozását és állatias önzését.

Egészen bizonyos, hogy abban a korban, amikor a hatalmas népvándorlás nagy nyugtalansága már jelentkezőben volt, amikor Itáliából mindenki, aki fut-
hatott, menekülni igyekezett, amikor az északról alá-
vonuló germán törzsek Galliát már kifosztották (406—
416) és Rómát Alarich hada fenyegette (410), amikor

már olyan világ volt, hogy *Szent Jeromos Betlehemben* azt írja, hogy „nap-nap után fogadja a menekülteket a világ minden részéből, akik tegnap még fényben és pompában éltek, akik arról beszélnek, hogy útközben nem látni mást, mint eget és földet, pusztaságot és letarolt erdőket, melyekben már a madarak és vadállatok is megritkultak” . . . ezen bomlás nagy előszele természetesen megihlette a kereszténység nagy váteszeit és prófétai erővel léptek fel azok ellen, akik még abban a téves hiedelemben voltak, hogy vagyunkba kapaszkodva ellenállhatnak a bomlási folyamatnak, akik vakon és süketen élték a mát és a holnapot és nem akarták látni azt az iszonyú éhínséget, ami Európát kínozza. Nagy collectákat (gyűjtéseket) rendelt el a keresztény egyház, melyek alkalmával beleütközött minduntalan bizonyos gazdagok fékevesztett önzésébe. Ezek a keserű tapasztalatok adták az említett írók és lánglelkű szónokok ajkára a magántulajdon túlkapásait elítélő és lesújtó szavakat.

Első volt közöttük **Szent Vazul**. Nosztalgiával valóban nem volt vádolható, mert nagy műveltséggel rendelkezett, hiszen Athénben tanult és beutazta egész Szíriát, Palesztinát, Egyiptomot. Szavait valóra váltotta, minden vagyonát szétosztotta a szegények között. (Meghalt 379-ben Konstantinápolyban.) Homília in Destruam jelzésű beszédéből vettük a következő mondatokat: *„Ti gazdagok olyanok vagytok, mint az az ember, aki színházban lévén, elfoglalta azokat az első helyeket, melyekre másoknak kellett volna ülni s így megakadályoz mindenkit a belépésben . . . Ha ki-kicsak csak annyit foglalna le magának, amennyi szükségletei szempontjából valóban kell neki s a többit átengedné a szükségben levőknek, úgy nem volna ma sem gazdag és sem szegény . . . Mezítelenül léptél a világba és csupaszon lépsz ki belőle . . . Honnan van a vagyonod? Istentől talán? Isten szétosztotta a jószágot, hogy egymáson segítsünk! Nem tolvaj vagy-e tehát, amikor megtartod magadnak azt, ami kiosztásra rendeltetett.”* (Migne, ser. graeca 31. 276.)

A nagy éhínség idejében ezeket írta: „Ha gondoskodtál volna másokról is annyira, mint tenmagadról, honnan a nagy gazdagságod? A szegényekről való gondoskodás bizonyára gyorsan lemorzsolta volna vagyonedat! Aki valóban szereti keresztény testvérét, az nem tart meg magának többet, mint amennyije van amannak. *Amennyivel több a fölösleged, annyi-val kevesebb a szereteted!* Azt mondod, hogy mindenkin csak nem segíthetsz. A ragyogó gyűrű ujjaidon másról regél! Mit szól ahhoz a Gondviselő, hogy lovaidat díszesen kantározod, de rongyokba burkolt testvéreidről nem akarsz gondoskodni. *Azt feleled, hogy szegény vagy magad is? Igazad van, mert nagyon szegény az, akinek fékezhetetlen vágyai és túl nagy igényei vannak.* De mit is akarsz kezdeni vagyonoddal? Három öl föld lesz az osztályrészed. Nem segít rajtad majd semmiféle vagyon s teljesen hiába hívogatód majd barátaidat. Az a sok elnyomott azonban ott lesz az ellened tanuskodók táborában!” (Serm IV. De elem. Migne ser. g. 32. 1153.)

A negyedik század legkiválóbb szónoka, **Szent Ambrus** sem vonhatta ki magát a kor követelményeinek szolgálatától. Azon keresztény nagyok közé tartozott, akik mérhetetlen hatással voltak kortársaikra nem csupán a tanítás erejével, hanem magánéletük ragyogó példájával is. Liguria kormányzója volt, amikor meghívták az egyház papjának és Milánó püspökének. Trierben született 340-ben és meghalt Milánóban 57 éves korában. Szavai súlyosan érintik a gazdagokat. Mindig kötelességről beszél és nem tetszés szerinti jótékonykodásról. A bajba jutott emberen kötelesség segíteni! *„Isten úgy akarta, hogy a föld az emberek közös kincse legyen és gyümölcse mindenki számára teremjen.* Igazságos tehát, hogy amikor a dolgokat sajátodnak vallod, — *ami tulajdonképen az egész emberi nemnek adatott,* — hogy adj belőle legalább a megszorult szegénynek is. Nem tagadhatod meg azoktól a segítséget, akiket *jogaikban megrövidítettél.*” (Expositio in Ps. 118.)

A római nagybirtokosokhoz imígyen írt: „Hova vezet a ti vagyonéhségetek? Egyedül léteztek a földön? Miért sajátítjátok ki mások elől magatoknak az összes természeti javakat? A föld közös tulajdona a gazdagnak s szegénynek egyaránt! Hogy meritek kisajátítani magatoknak a jogot minden földbirtokra? Hiszen a természet nem ismeri a gazdag előjogait, mindenkit szegényen hoz a világra. Vagy talán brokátokkal jöttél a világra?!“ (De Nabuthe 1. 2.)

De officiis (L. I., cap. 30) c. művében megállapítja, hogy a jótékonykodás lényege nem a részvétben van, hanem a jócselekedetben rejlik, aminek *három feltétele* van. Az első: az őszinte jóakaratan nyilvánul meg. Ne ígérj többet, mint amennyit adni tudsz. Ne hitegess hiábavalóan senkit! Másodszor: legyen meg benned az irgalmas szándék. Mert jótékonykodásodnak az érzület adja meg a jóleső mezt, amivel szegény testvéredhez közelíthetsz. Harmadszor: tartsd be a helyes rendet. Segíts elsősorban hittestvéredet, akit magad is ismersz. „Előttem nem kevésbbé tökéletes az a vagyonos ember, aki nem adja oda mindenét, mert nem akar valaha az egyház terhére lenni, aki csak annyit ad, amennyit társadalmi állásának megfelelően adni tud.“

Keleten nagy szerepet töltött be **Aranyszájú Szent János** (347—407). Erkölcsi fölényét nem bírta ki a Hatalom, elűzte Konstantinápolyból, bár a nép rendületlenül síkra szállt mellette. Meghalt hatvanéves korában colchisi száműzetésében. „Az *enyém, tied fogalmak, csak üres szavak*, — írja. (In Epist. I. ad Cor. hom. 10. 2.) Hiszen a levegő, a föld és az anyag is csak a Teremtőé, sőt mi több, tenmagad is, ki azokat élvezed. Pedig még ezek használata is bizonytalan számodra! Mert ha Isten elveszi vagyonodat, csak a magáét veszi el, miként övé tisztességed és becsületed, tested és lelked is. A gazdagokat ne ítélj meg a külső látszat szerint, hanem inkább az érzület szerint. Az az igazi szegény, aki igényeiben fékevesztett. A *javak egyedül helyes használatuk révén lesznek tulajdonunkká*.“

A kegyetlen szolga példabeszédéről tartott magyarázatában (In Matth. hom. 77.) ezeket mondja: „Bármennyire is örökölted atyádtól vagyonedat és bármennyire bírod is a sajátod gyanánt, mégis csak Isten tulajdonjogába tartozik az. *Úgy véled, hogy Isten türelemmel nézi, hogy adományát miként tékozzolják?* Isten elvehette volna tőled, de meghagyta, hogy föléledjen benned végre az az ösztön, mely ráébreszt a kölcsönös szeretet gyakorlására . . . Gazdagságod csak akkor Isten adománya, hogyha tisztességes úton szerezted, nem pedig csalás és rablás útján . . . De nem minden szegénység van Isten akaratából, mert ha tékozlás révén jutottál bele, magad szerezted!”

Mikor betört a nagy éhínség Konstantinápoly kapuján, maga állt a mentő akció élére. Az In Acta Apostolorum (11. 2) szövegéről elmélkedve a jeruzsálemi keresztények közösségét így aposztrofálja . . . „akik mindenüket odatették az apostolok lábaihoz, hogy tompíthassák az egyenlőtlenséget, s mégis jutott mindenkinek elegendő. Konstantinápolyban ha minden gazdag egybetenné vagyonát, akkora tőke létesülhetne, hogy az inségverte város minden lakója naponként táplálható volna belőle . . . *Osszátok szét a szűkölködőket városunk egész lakossága között* s meglátjátok, hogy mekkora a gyalázatotok. Szegényeink éhgyomorral kénytelenek ágynak dűlni, mert jobbmódú osztályunk kőszívű és szeretetlen. Pedig alig esne száz lakosra egy szűkölködő! (Homília 66. 3. In Matth.)

Szent Jeromos (331—420) miután elhagyta Rómát, Bethlehembe visszavonulva levelekben nevelte kortársait a keresztény embersegítésre. A karitásban a lélek hegomóniájáért szállt síkra. A gazdag *Salvinához* intézett levélben (Epist. 79) is erről ír: „A gazdagnak nem lesz ártalmára vagyona, ha azt célszerűen veszi igénybe. A szegénynek nem lesz üdvére szegénysége, ha a pizsokban és nyomorúságban el nem kerülí a bünt. Nem a pénzeszacskó dönti el az ember értékét, hanem lelkének nemes érzülete.” *Eustochnak* írt levélben (Epist. 22) bizonyos keleti szerzetesekről panasz-

kodik, akik azért, mert silány öltözékben járnak, azt vélik, hogy már mindent megtettek üdvösségükért, holott lelkükben még nem sokat változtak. A szegénygondozás termékenyíti meg a lelket. Ezért *szegényeink gondozása különbnek tartandó még a templomok feldiszítésénél is*, — írja 58-ik levelében. „Krisztus legigazibb temploma a hívő lelkében van, azt tisztítsd, azt gazdagítsd! *Mit ér ha templomaink szentruháza tündöklök a drágakövektől, Krisztus szegényei meg éhhalállal viaskodnak?* „Demetriasszal vitatkozva (Epist. 130) arról igyekszik őt meggyőzni, hogy a felebaráti szeretet személyes szolgálatot kíván. „Ha összes kamataidat ki is osztod szegényeid között, nem tettél vele Krisztus előtt annyira kedveset, mint mikor kezed munkájának gyümölcsét adtad oda!” A gazdagok könyörtelensége az ő lelkét is felajzotta s korának egészségtelen vagyonhalmozására így fakadt ki: „*A bőség mindig rablás eredménye, amit ha nem a jelenlegi tulajdonosok követtek el, elkövettek biztosan az elődök.*” (Giov. Rosadi, Jézus póre. 1928. Révai. III. fej.)

Láthatjuk, hogy három század irodalmának minden igyekezete a „közösszármazás” tudatának felébresztésére irányult. Miután egy atyának vagyunk gyermekei, testvérnek a testvért segítenie kell! A gazdag és a szegény közötti viszonyt a kereszténység át akarta alakítani, azáltal, hogy a mentalitást változtatta meg a vagyon és a szegénység célját illetőleg. A szellem zsenialitásával nagyszerűen fejezi ezt ki **Szent Ágoston** (354—430): „Lásd meg, hogy mennyit adott az Isten neked és vedd el abból azt, amire neked van szükség. Ami neked már fölösleges, arra másoknak van szükségük. *Ami a gazdagoknak fölösleges, az a szegényeknek szükséges. Idegenét bitorolja az, aki fölösleget tartogat.* Res alienae possidentur, cum superflua possidentur.” (In Psalm. 147, 12.) Sok rosszra, veszekeedésre, széthúzásra, háborúra, fölforgatásra, gyilkosságra ad alkalmat a magántulajdon. Míg azok a javak,

melyek mindannyiunk számára közösek, mint a világoosság és levegő, nem okoznak bajt. *Tartózkodjunk a magántulajdonunkhoz való túlságos ragaszkodástól, adjunk helyet az Úrnak is, mint az első keresztények.* Magam is lelkes barátja vagyok a tulajdonjogról való lemondásnak, meg kell maradnunk azonban a *józan tan mellett*, hogy t. i. nem ócsárolhatók azok, akik gazdagságukat jól használják fel." (Epist. 157.)

„A szegények a túlvilág gazdagjai. Ne bizakodj vagyonodban, nehogy elaludj, mint gazdag és szegénynek ébredj! *Mije van a gazdagnak, ha Istene nincs? S mit nélkülöz a szegény, ha bírja őt?! . . .* Van vagyonod, de nincs Krisztusod! Add oda amid van, hogy megnyerhessed azt, amid még nincs . . . Hallgass Isten szavára: Isten teremtetten a gazdagot is, a szegényt is. *Mindegyiknek az van, amit a másik nélkülöz.* A vagyonos által küld segítséget az Úr a szűkölködőknek és a szegénnyel teszi próbára a gazdagot." (Sermo 85. 3 s 4.)

Hogy mennyire harcolt a kereszténység a nosztalgia, érzelmős embersegítés ellen, mutatja Szent Ágoston egy kitétele. Ezt írja: „*Nem kívánhatod a nyomort csak azért, hogy irgalmasságot gyakorolhass.* Nemde kenyeret adsz az éhezőknek, de kívánatosabb, hogy ne legyen éhező, hogy ne kelljen adakoznod." (Tract. 8, 8. in Jo. 3.) Adományaidat ne pazarold el könnyelműen. Ne adj bűnös hivatást betöltőnek (színészeknek, gladiátoroknak . . .). Az idefutott koldusoknak való adakozás sem oly értékes, mint az általunk jól ismert, rendes embereknek a megsegítése." (In. Ps. 102.)

A nagy egyházatyák sorát bezárja **Nagy Szent Gergely** pápa (590—604), az utolsó római, az Anitiusok nemzetségéből. Gordianus szenator fia volt, jogot tanult s harminc éves korában már Róma prefektusa, s mint ilyen, bevonult a saját birtokain alapított hét kolostor egyikébe, de akarata ellenére a rómaiak megválasztották pápának. Nagy térítő pápa volt; az ő idejében tértek kereszténységre a longobárdok és az angolok. A Szentszéknek ekkor terjedelmes birtokai voltak,

amelyeket példásan kezelt s a jövedelemből bőven telt a szegények intézményes gyámolítására. Asztalánál maga is naponként 12 szegényt látott vendégül. *Gregorovius* szerint az Egyház ő alatta kezdett „a társadalom nagy menhelye” lenni.

Nagy Szent Gergely hosszabban Konstantinápolyban időzött, mint pápai követ. Nem csoda, hogy az ő lelkét is felháborította a dőzsölő vagyonosok önzése. *Regimen pastorale* c. könyvében, — ami a középkorban igen népszerű írás volt, — súlyos szavakkal bélyegezte meg az önzetlenséget nem ismerő magántulajdont. „Nem valami nagy dolog, — írja, — el nem lopni, ami a másé, de hiába tartják magukat ártatlannak, mert azzal, hogy a javakat, amelyeket *Isten a közösség számára teremtet*, teljesen maguknak sajátítják ki s nem juttatnak belőle másoknak, gyilkosokká válnak, görcsösen maguknál tartják azt, amivel az inségben szenvedők nyomorúságát megkönnyíthetnék. És így mondhatjuk, *annyi szegényt ölnek meg napról-napra, ahányat ellátni tudnának.*” (c. 22.)

A Liber Moraliu-m-jában, amit mint II. Gelasius pápa konstantinápolyi követe írt meg, arra figyelmeztet, hogy „*amikor a szűkölködőknek megadjuk a szükségeseiket, nem a magunkét adjuk, hanem visszaadjuk tulajdonképen azt, ami ugyis az övék volt.* Nem is irgalmasságot, hanem igazságot gyakorolunk!” (III. 21. Migne ser. lat. 77, 83.)

Mikor a szentatyák markáns kijelentéseit olvasuk, az *első keresztények üde transcendentalizmusa bontakozik ki előttünk.* Lám, ha megtartotta volna a keresztény közszellem azt a fennkölt érzületet a vagyonról, magántulajdonról, földijavakról, amely áthatotta az apostoli hitközségek gondolatvilágát, amely újból felcsillámlik az ókeresztény irodalomban és a IV. század kimagasló gazdag keresztényeinek életében, — valóban újjászületés, igazi renaissance következett volna be és a szellemi élet századokra kihatólag anti-

toxint kapott volna. Marx elmélete szerint minden történelmi cselekvés rúgója anyagi érdek. Ezt a marxizmust szíven találta volna a szentatyák által képviselt mentalitás, amely szerint *nincs tulajdonjog*, mert minden az Istené s nekünk más jogunk nincs is mint: *felelősséggel viselt használati jogunk*. Mindig visszavisszatér a szentatyák írásában a motto: „Csupaszon jöttünk a világra és csupaszon távozzunk belőle”, *mi tehát csak használati jogról* beszélhetünk.

De hát a római jog elrontott mindent! A *jus proprium*, a körülbástyázott tulajdonjog az élre jutott és *primum movense* lett minden későbbi ökoljognak, osztályharcnak, hatalomnak. A merengőnek hálás téma, hogy miképpen fejlődhetett volna ki a keresztény közszellem, ha a kezdet-kezdetén nem Aristoteles, hanem Plató filozófiája kerekedett volna felül. Nos, mennyivel hálásabb történetfilozófiai témát ad az a gondolat, hogy milyenné alakulhatott volna át az emberiség sorsa a húsz század alatt, ha a római jog nem kapta volna meg egyeduralmát az ősi kereszténység nagy kárára!!!

A szentatyák könyörtelennek látszó meghatározásait akkor értjük meg helyesen, ha szemünk előtt lebeg a *római jog korlátilan tulajdonjoga*, ami a theocentrikus gondolat világába, a *Civitas Dei* eszmekörébe nem fért bele. Nem mellőzhető az a körülmény sem, hogy a széteső állami szerkezet nem volt képes megbirkózni a nagy gazdasági csapásokkal, — ami az átalakulás velejárója, — és magának a társadalomnak kellett az inségeseknek segítségére sietnie! Ebbe a milieube illeszkedve értjük csak meg az ókeresztény irodalom törekvéseit.

A négy század irodalma ismét azt igazolja, hogy a spiritalisztikus irányzat az Egyházban nem aludt el, mert az Egyház jobbjai szüntelen fáradoztak a jézusi testamentum ébrentartásán: „Arról fogja mindenki megismerni, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretettel vagytok egymáshoz.” (Ján. 13, 35.)

V. A KORAI KÖZÉPKOR SZEGÉNYÜGYE.

A korai középkor, azaz a VI. század nagy változással köszöntött be. A karitás ugyanis mindenkori függvénye a gazdasági-rendnek. Nagy nyomor mindig karitás után kiált. *A római gazdasági rend a népvándorlások idejében csődöt mondott és felbomlott.* Izsonyatos nyomor vert tanyát Európában. Szerencse, hogy a társadalmi bomlással egyidőben megjelentek Európában a *kolostorok*. Ezek voltak az egyedüli fixpontok a nagy tohu-va-bohuban.

A vajúdas idejében az átmenet persze nem ment símán. *Salvian*, „Isten viláгурalma” című 445-ben megírt könyvében így siránkozik: „Mezők, szőlők, olajültetvények kitaposva, a majorok fölperzselve, a várak és városok csellel vagy erőszakkal elrabolva, minden a barbárok martaléka. Nem kíméltek sem ifjút, sem öreget. Lemészárolták a gyermekeket, fölgyújtották a templomokat, még a szent edényeket is összetörték, a püspököket bilincsbe verve elhurcolták, a nőket meggyalázták.” Ez történt Galliában. Rómát Alarich dúlta fel. Spanyolországba a mórok törtek be és a keleti egyházat a törökök fenyegették. Mindenfelé kietlen pusztulás, sívár jövő!

Az ó-keresztény irodalom nagyszerű keresztény gondolata: *a nagy és teljes együvértartozás* érzése, a *Corpus Christi mysticum*, a kolostorok köré terelte a keresztény világot. Miként az első században a Római

Bírodalomba beleszülető őskereszténység volt az új ígéret, úgy most a szétbomlás évtizedeiben a kolostorok képviselték az eljövendő korszak egyedüli ígétét. *Róma világa a munkát nem értékelte.* Szabad ember nem dolgozik! — volt a jelszó. *Aristoteles* is azt írja (Polit. 3. 3. 1278 a.), hogy „egy jól vezetett állam nem fog a munkásból polgárt csinálni”. A római szellem az anyagiassággal szemben megőrzött lelki szabadságot szintén nem értékelte. A kolostorok voltak ezen nagy értékek egyedüli mentsvárai. *Szent Ottmárnak*, a szent galleni kolostor bencés apátjának intézkedéseiből láthatjuk, hogy mik voltak a kolostorok abban a felfordult világban: „A kolostorok mellett állt a szegények otthon-sora, — írja — azok közelében létesült a hospitium a ragályos betegek részére. A kórház mellett voltak a fürdő-cellák, és a vérelesztő helyiségek (az első „műtőszobák”). A kertben tizenhat féle gyógynövényt termesztettek, amire a gyógyszergyártásnak volt szüksége.” Ezek a kolostorok ajándékozták meg korukat kiváló tudósokkal, orvosokkal. A medicínalis könyvek a kolostorok legrégebbi könyvjegyzékeiben számottevő helyet foglalnak el. Szerzetesek írták. A *montecassinói* és *salernói* kolostorok az orvostudomány melegágyai voltak, *Desiderius apát*, *Berthonius*, *Constantius Africanus*, *Hugo de St. Denis*, *Dido Sens.*, *Ravennai János* neves kolostori orvosok voltak. II. Henrik császár operatőre is *Szent Benedek* apát volt. *Bartholomeustól* származik a „Bevezetés Hyppokrates, Galenus, Constantinus praxisába,” ami a későbbi orvosi könyvek forrásmunkájává lett.

A KOLOSTOROK.

A kolostorok legnépszerűbb tisztsége az *infirmarius*, a *hospitalarus*, vagy a *magister infirmorum* volt. Közvetlenül ezek után következett a *portenarius* (kapustestvér), aki a kolostorok messze vidékének legismertebb embere volt. Voltak kolostorok, melyekben a portás testvér önálló földbirtok és alapítványok felett rendel-

kezett, természetesen az apát felügyelete mellett, hogy a vidék inségeseit kimerítően gondozhassa. A szükség napjaiban felülmúlhatatlan segítséget nyújtott egy-egy kolostor. *Szent Bernárd* pl. Burgundiában 2000 embert tartott el. A *heisterbach*i kolostor 1197-ben hosszabb időn át naponta 1400 adagot osztott szét. A *campi apátság* (Alsó-Rajnavidék) 1950 kenyeret adott naponta. A *citeauxi kolostor* alapító levelében kidomborították, hogy minden jövedelem egynegyede szolgálja a tehetetlen szegények, árvák és özvegyek támogatását.

Az akkori *primitív közlekedési viszonyok* külön fontosságot adtak a kolostorok „vendég cellái”-nak. A legtöbb kolostor külön megbízottat állított a vándorok, idegenek fogadására. A kolostor lakóinak jóságát nem egyszer próbára tették azok a vándorszónokok, akik *pauperes Christi*-nek nevezték magukat, valójában pedig a magántulajdon ellen izgattak azokban a nyugtalan időkben. „*Krisztus szegénykéi*” kifejezés a különféle alapítólevelekben azonban a *Corpus Christi mysticum* szenvedő tagjaira, a nép fiaira értendő. Az aacheni Szent Erzsébet kórház alapítólevele például még 1336-ban is ezt mondja: „in quo *pauperes Christi infirmi reficiantur et hospitentur*”, továbbá „huiusmodi *pauperes Christi in lectulis egritudinis iacentes*” stb. A szegényeket nagy szeretettel *Krisztus szegénykéinek* mondták.

Membra Christi Corporis mystici, Krisztus misztikus testének tagjai vagyunk mindannyian! Ez az apostoli gondolat a középkorban vezérlő szerepet kapott. Az *emberi közösség vallásos átérzése volt ez*. Alapja az a tradicionális gondolat, hogy az Egyház Krisztus mátkája, akinek mi meg élő tagjai vagyunk. A középkor nagy szociális alkotásaiban ez volt a motórikus erő. *Ami fáj az egyiknek, azt — miután Krisztus testének tagjai vagyunk mindannyian, — másoknak is éreznie kell!* A középkor fénykorában még átható erővel bír ez a szép, vallásos-szociális gondolat, hiszen az 1363-ban a majnamenti Lohrban létesített kórház alapítólevelében is még kifejeződik ez: „*Cupientes caritatis opera contra*

membra Christi videlicet pauperes et debiles exerceri et exercere". (Azaz abból a szándékból létesült, hogy *Krisztus tagjaival*, a szegényekkel és gyengékkal szemben a szeretet művét gyakorolja és az mások által is gyakoroltassék.)

A kolostorok másik nagy missiója volt a *nép-vándorló elemek gondolkodásának átformálása*. A római kultúrának a *munkáról táplált felfogása* hasznavehetetlen és káros volt. A munka a rabszolgák kötelessége volt. Szabadember kézimunkát nem vállalt. A római kultúrának ez a nézete egy polgáriasodni készülő világ részére már túl avult felfogás volt. *De a nép-vándorló elemek* sem voltak jobbak, hiszen ők is csak a katonai erényeket tartották nagyra. Az új korszak civilizációját a kolostorok azzal készítették elő, hogy *tagjai önként vállalták a kézimunkát*. Amit azelőtt a rabszolgák csináltak, vagyis a földművelést és a libertinusok a kéziipart, azt vállalták a szerzetesek. A munka tisztessége és megbecsültetése az ő érdemük!

Elvitathatatlan érdemük *Európa tanítása és pacifikálása* is. A „*treuga Dei*” a francia „Isten-béke” *Odilo apát* († 1048) gondolata volt, aki a folytonos veszekedések atmoszférájában viszonylagos békét akart teremteni. Eszerint az egész Advent és Nagyböjt ideje alatt szerdától hétfőig, valamint az Úr összes ünnepein a harcias fegyverek pihenhettek. Ezzel a mozgalommal kívánta letompítani a harcos kedvet és békét nyújtani a folytonos harcoktól *agyonsanyargatott néptömegeknek*. A lateráni zsinat a XII-ik században egyébként az összes országokra kiterjesztette ezt az u. n. „*treuga Dei*” békét.

Nehogy azonban azt gondoljuk, hogy a kolostorok áldásos munkája csak szórványosan jelentkezett. Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy a korai középkorban a kolostorok nagyon elszaporodtak. *Ide vonult mindenki, aki az új korszakért epedett*, aki menekülni akart a szétmálló világ komor fellegei elől. Írországban,

Bangorban pl. *Szent Comgall* 559-ben kolostor várost alapított, melyben 3000 szerzetes élt. Ezek szelleméről *Beda* a következőket írja: „Otthonukon kívül semmi-jük sem volt. Hogyha valami ajándékot kaptak, tüstént a szegényeknek juttatták, vagy a rabszolgák kiváltására fordították.” (Dr. Liese, *Gesch. d. Caritas.* 147 old.) A *heisterbachi Cäsarius* a jótékonykodást a szerzetesek mesterségének nevezi. Két barát tart fönn egy-egy kolostort, — írja, — ezt a kettőt úgy hívják hogy *Date* és *Dabitur*, azaz az egyik „adatok” és a másik „adatik nektek” nevet viseli. Ezekben a kolostorokban a szellem is egyöntetű volt, hiszen egyforma szigorú regulák (bencés, cisztercita) szabályozták a közös életet.

Igen nagy hatással volt a szegénygondozásra a *Premontrei-rend* elterjedése is, amely a parochiák szétomlása miatt elárvult vidék lelkipásztorkodására vállalkozott. Virágzásuk idején 14.000 telepük volt. A kolostori munka tehát besugározta az egész lakott Európát. Ennek a rendnek németországi terjesztője *Szent Gottfried*, kappenbergi apát volt az, aki az 1124/25 éhínséges esztendőben oly odaadással szolgálta messze vidékek nyomorának enyhítését, hogy a kolostor bennlakói már maguk is szükségbe kerültek. Míg az Irgalmas-rend még nem született, sok kórház az ő vezetésük alatt állt, (strahovi kolostoruk — Prágában —, ma is kórházat tart fenn).

A római rabszolga-rendszert a *hűbériség* intézménye váltotta fel. Ez mihelyt megerősödött, elnyomta az Egyházat és erősen visszavetette szépen megszervezett szegénygondozását. A népvándorlás ugyanis tabularázát csinált a birtokrendszerben. Az új földszerzemény a hódító kezébe került, aki szétosztotta azt hű emberei között. Tulajdonjogot nem adott, csak hűsége béréül adta, ami a hűséggel maradt, hűtlenséggel elvétellett. A föld lett tehát minden polgárjognak alapja. Az új rendszerben a jobbágyok sorsa a hűbérurak

kezébe került. A szegénygondozás nagyobb része tehát profanizálódott, a hűbér-urakra szállt. Az egyházi szegénygondozás így tehát háttérbe szorult, amennyiben csupán a jobbágyokon kívüli népre (vándorok, zarándokok, idegenek, szabadmunkások, és mesteremberek gondozására) szorítkozhatott.

Az egyházi vagyon, amiből a szegénygondozás megvalósítható volt, erősen megcsonkult. A katonaviselt hűbérurak szemet vetettek az egyházi birtokra. A harcokhoz ugyanis mérhetetlen vagyonra volt szükség. A frank királyok közül *Martel Károly* (714—741—ig) volt az, aki az első szekularizációt megcsinálta. Magához ragadta az egyház vagyonát, amit szétosztott hadvezérei és egyéb bizalmasai között hűbér gyanánt. Templomokat, kolostorokat, és az intézményes szegénygondozást is megfosztották így a fönntartó gazdasági objektumoktól. A karitászt ezt nagyon megszenvedte. Ismeretes, hogy a hűbérurak harcai, ellenségeskedései, és felületes kereszténysége milyen nagy dekadencia szülőanyja lett. Az általános lelki eldurvulás megrontotta később a kolostori életet is. Sok kolostor elnéptelenedett, mások meg a napirenden levő barbár betöréseknek, az arabok, a normannok, a szlávok támadásainak estek áldozatul.

Bár az alsó papság és a nép körében felébredt az erkölcsi javulás vágya, ami a chiliazmusban fejeződött ki, de az ezredforduló alkalmával a misztikus érzések semmivé foszlottak. A hűbérurak simoniával minden számottevő egyházi állást a rokonság között osztottak szét, természetesen anyagi ellenszolgáltatások fejében, a király püspöki birtokot adott, a főurak apátságokat és kisebb javadalmakat töltöttek be. Az egyházi hűbérurak sem voltak sokkal különbek a világiaknál, hiszen legtöbbször nem is voltak egyháziak. Amikor a harc volt az egyedüli számottevő tényező, az egyházi vagyon a világiak kezében legkevésbé szolgált a szegényügyet.

Nagy Károly (768—814) uralma egy tisztultabb légkört hozott 50 évre. *Királyi követek* (missi dominici), többnyire püspökök bejárták a birodalmat, hogy a nép panaszeit meghallgassák és a helyszínen rögtön orvosolják a bajokat. Nagy Károly parancsára 799-ben egybehívott *salzburgi tartományi zsinat* elrendelte, hogy az esztendőben *négyszer adakozzanak a hivek* a szegények fölsegítésére és pedig virágvasárnap előtti szombaton, pünkösdkor, szeptember harmadik vasárnapján és karácsonykor. Az Egyház megkapta ismét a szegénygondozáshoz szükséges anyagiakat, ami állt a visszakapott ingatlanokból, az egyházi birtokot élvezők tizedéből, az adótizedből és az u. n. oblációból, amit azonban már nem az istentiszteletek alkalmával adtak le, hanem elvitték a pap lakására. Az *aacheni zsinat* megparancsolta, hogy minden püspök kórházat állítson, melynek vezetését legérdemesebb kanonokjára bízza. Ez a sokszor túlzottan sötétnek nevezett dekadens korszak sem nélkülözött azonban igen derék, s a nép sorsáért epedő püspököket. Ezt a korszakot messze bevilágították Konstanzban *Konrád* püspök, Regensburgban *Wolfgang*, Augsburgban *Ulrich*, Churban *Adalgott*, Bremában *Ansgar* püspök. Mind neves, történelmi alakok, nagy férfiak.

E szomorú korszakra mint üde napsugár világított át a XI. század. Ebben az időben hatalmas szellemi mozgalom volt megindulóban. Esménye Szent Ágoston (354—430) *Civitas Dei gondolata*, Krisztus földi birodalma volt. „Vágya e szent birodalom örökös békéje. Törekvése Isten országának, a világi hatalmasságokon uralkodó természetfölötti Egyháznak kiépítése. Eszközei: az erkölcsök javítása, a hit elmélyítése, a pogány népek megtérítése, a keresztényeket Krisztusban egyesítő Anyaszentegyháznak minden világi hatalom alól való függetlenítése, a világi kormányzatban az Egyház befolyásának érvényesítése.” „Az összes keresztény hívőnek, az egész emberiségnek egy nagy birodalomban való egyesülését, az örökös isteni békét, a nép testvéri-

ségét, az emberszeretetet ideálként hirdető magasztos mozgalom szelleme ihlette meg a szentföldre zárándokoló koldusok és gazdagok ezreit. Ez ihlette meg a Krisztus sírjának fölszabadítására szoros fegyverbarátként harcba induló keresztény népeket, hogy százados harcokat feledve, testvérként ölelkezzenek egy nagy eszme szolgálatában . . .” „E mozgalom eredménye volt a dánok (965), lengyelek (966), norvégek (995), svédok (1008), s a magyarok teljes megtérése. Az egész Európát átható nagy szellemi mozgalomnak harcos katonái a X. században újjászületett Szent Benedek-rend tagjai voltak.” (Hóman, Magyar Történet I. köt. 191 old.)

A szerzetesség civilizációs munkája közismert. A kereszténység kultúrmunkájának módszere *nem elégedett meg csupán a tanítással, hanem amit hirdetett, annak a megvalósításán is fáradozott.* A kereszténység nem az a filozófia, amely megjelöli ugyan a helyes utat, de tovább nem törődik a problémával bajlódó ember sorsával. Amikor az Egyház kijelent egy elvet, tüstént annak megvalósításának a módjával is foglalkozik. Így nem elégedett meg annak a régi pogány szokásnak az elítélésével, mely szerint a gyermekeket kitehették a szülők az utcára, ha nem kellett a jövevény, és nem elégedett meg azzal, hogy nagyszerű hitvédői: Athenagoras és Justinus fulmináns előadásokat tartottak ellene, sőt még az sem volt elég az Egyháznak, hogy Konstantinhoz, Valentiniánhoz, Theodóziushoz fordult az államhatalom eszközei igénybevételének kisürgetésére, hanem maga is *lelencházakat létesített.* Keleten a legelső (brephotróphia) Szent Zoticus építette 330-ban, Konstantinápolyban. Nyugaton Datheus érsek 787-ben Milánóban. További lenencházak létesültek Maconban, Arlesben, Trierben és a legtöbb nyugati városban. Rómában III. Ince pápa építette a San Spirito lenencházat. Itt fordult először elő az u. n. „*torno*”, azaz, a forgatható bölcső, mely a ház kapujában állott. Az anya egészen ismeretlenül tehetette be gyermekét és

a csöngőt megrázva távozhatott azzal a biztos tudattal, hogy gyermekét az Egyház felneveli.

A szerzetesség a népvándorló népeket nemcsak a keresztény hit ismeretére vezette rá, de megtanította a keresztény életre is. Megtanította *házépítésre, földművelésre, gazdálkodásra, és a legfontosabb iparágakra*, valamint az *írás és olvasás* nagy mesterségére. Hazánkban a bencés rend ebbeli érdemei elévülhetetlenek és közismertek. A kereszténység azért volt oly nagy kihatással Európa fejlődésére, mert nem csak filozófia volt, hanem annyira aktív világnézet, hogy minden aktivitása kézzelfogható és az emberiség javát szolgáló *alkotásokban nyilvánult meg*. A hivatalos Egyház mindig tudatában volt annak, hogy missziója embersegítő feladat és amikor szabadságáért harcolt, akkor is a közjóért küzdött.

Szem előtt tartva tehát a katolicizmus embersegítő munkáját, *egészen más színben kell látnunk az investitura harcot is*, VII. Gergely pápa küzdelmét az egyházi vagyon visszaszerzéséért. A nagyvilág megakad a vagyon szónál és ezért ebben a nagy küzdelemben *csak az egyházi és politikai hegemoniáért vívott harcot látja*, mert nem ismeri az Egyháznak nagy multtal bíró *szegénygondozását, kisemberek jogvédelmét*, a „patrimonium pauperum”-ot, a „communis arca”-t a „quarta pauperum”-ot.

Ez a küzdelem tárta ki a klasszikus középkor kapuját . . .

VI. A KLASSZIKUS KÖZÉP- KOR IRGALMASSÁGA.

A középkor világnézetét kifejezi a kor bölcelete, melynek melegágya az u. n. *skolasztika* volt. Ennek rendszere sokkal átfogóbb erejű volt minden más későbbi bölceleti rendszernél. Sajátsága abban nyilvánult meg, hogy kiindulási alapnak a kor legnagyobb bölcselőjének gondolkodási fundamentumát fogadta el axioma gyanánt, azaz nem engedte megbolygatni azt, csak jobban elmélyítette, tovább építette. Ezen a rendszeren tehát sok lángelme dolgozott. Ma másképpen van! *A tanítvány nem bízik saját mesterének megállapításaiban.* Axiomának nem fogad el semmit, mielőtt meg nem vizsgálta. *Nincs tradíció!* Egy emberi élet pedig nem elég ahhoz, hogy megtámadhatatlant, minden detailben összefüggéssel bíró világnézetet kiépíthessen. A skolasztikus rendszernek köszönhetjük, hogy a középkor ki tudott termelni az újkorral szemben egy logikus felépítésű és mindenre kiterjedő világnézetet.

A középkor első ily „szentencia mestere” *Petrus Lombardus*, Páris érseke volt (†1164). Előadási rendszerében bölcselkedett a karitásról is, melyről a következőket állapította meg: A szeretet egy, csak két törvény parancsolja. Habár nagyobb az istenszeretet a felebaráti szeretetnél, a kettő egymástól el nem választható. Minden embert szeretni tartozunk, még a bűnöst is, amennyiben ember, de az Istenért. Foglalkozott ő is a *középkor sokat tárgyalt problémájával*: a koldulással és az alamizsnálkodással. Ezt a kérdést felszínre hozta a korai középkor mendikantizmusa és a kolduló-

szerzetek terjeszkedése. Lombardus az alamizsnát az irgalmasság művének nevezi, amennyiben megsegíti a bajbajutottat Istenért. Az alamizsna lelkisége mellett szállt síkra és erősen hangsúlyozta, hogy nem csak az tartandó alamizsnának, amikor ételt adnak az éhezőknek, sokkal inkább az, amikor a megbántott megbocsájt. E pár kikapott mondatból is nyilvánvaló, hogy a középkorkaritás-felfogásban újat nem termelt ki, szorosan a fentebb ismertetett szentatyák tanításához ragaszkodott.

A középkor nagy pápája *III. Ince* (1216) már könyvet írt „*Liber de eleemosyna*” címmel az alamizsnálkodásról. Ebben az alamizsna három fajáról szól: a Szívéről (mely részvétben nyilvánul meg), a Szájéről, ami azonos a megintéssel, és a Tett alamizsnájáról, ami az adományokban fejeződik ki. Erősen elítélte az elharapódzott koldulást. Nem tartotta kíváncsnak. Sajnos azonban elkerülhetőnek sem. A koldulást elítélte, mert megrontja a koldus lelkivilágát. A kolduló ugyanis kénytelen megalázkodni, ha nem teszi, éhezik. Könnyen zúgolódik a Gondviselő ellen, mivel nem látja a javak igazságos elosztását. Kifakad felebarátja ellen, mert egy csapásra nem emeli ki nyomorából. Beigazolva látja az Ószövetség bölcsének felsóhajtását: Inkább a halált, mint a koldus szegénységét.

A karitást magyarázta a páduai, párisi, kölni egyetem nagy professzora, Aristoteles nyugati felfedezője, *Nagy Albert* is (1193—1289). Ma szokatlannak látszik, hogy a középkor skolasztikusai oly sokat foglalkoztak az alamizsnálkodás kérdésével. Azonban ne feledkezzünk meg arról, hogy a középkor szociális intézkedései (alapítványok, kegydíjak, betegápolás, árvák eltartása stb.) nagyjából bizony az irgalomra és alamizsnára támaszkodtak.

Aquinói Szent Tamás, (1226—1274) a Suma nagy szerzője és a teológusok fejedelme volt az első skolasztikus, aki a szociális kérdésekről kimerítőbben bölcsekedett. Az alamizsnáról ő is szólt, és a szeretet művének nevezte megvilágítván minden oldalról azt

skolasztikus módszerével (motivumát, fajait, helyes sorrendjét stb.). Első szociális témája az u. n. „főlösleg” volt. Szerinte minden feleslegesnek mondandó, ami az egyén, illetőleg családja számára már nem szükséges társadalmi állásának megfelelő fenntartásához. Jól lehet Isten a földi javakat tulajdonul adta az embernek, használatukat illetőleg azonban már úgy intézkedett, hogy a főlösleg megosztandó a szükségben levőkkel. Azért vannak a javak egyenlőtlenül szétosztva, hogy az ember általuk érdemeket szerezhessen: az egyik okos gazdálkodással, a másik meg türelmes lemondása által. Természetesen senki sem tartozik megfosztani magát attól, — mondja, — amire neki vagy családjának feltétlen szüksége van, hacsak az nem a közjót szolgálja. Jogtalan tulajdonnal pedig ne akarjon senki alamizsnálkodni, mert az visszaadandó a tulajdonosnak. Nevezetes kijelentése volt az is, amely visszatükrözteti a középkor igazságérzetét, mely szerint a végszükségben levő ember, — ha már másként nem segíthet magán, — elvehet annyit magának, amennyire létfenntartásához momentán szüksége van, mert ez nem lopás. Az adakozó pedig ossza szét okosan adományát, nehogy adományával nagyobb erkölcsi kárt okozzon.

A gazdagság és szegénység viszonyáról tárgyalva megállapítja, hogy az üdvözülés mindkettőtől független, ha meg van mindegyikükben a lelki szegénység, azaz ha bizodalját Istenbe és nem a hatalomra, erőre, hírnévre vagy gazdagságra építi. Ezzel a megállapításával visszautasítja a kereszténység terhére rótt azon állítást, hogy *a kereszténység nosztalgikusan kultiválná a szegénységet* abban a meggyőződésben, hogy egyedüli célra vezető eszköze üdvözülésünknek. A Szent Tamás által emlegetett lelki szegénység azonos az alázatossággal és a gyermekded istenfélelemmel. A gazdagság jó, ha helyesen használják, különben csapás is lehet. De a szegénység is csak akkor segít üdvözülésünkhöz, ha a lelkiélet akadályait elhárítania sikerült az üdvösség útjából. Szembeszáll tehát minden tulzással. Szembefor-

dult azokkal a tulzókkal is, akik azt hirdették a tömegnek, — félreértve az isteni Gondviselést, amely az egyén aktivitását soha sem zárja ki, — hogy a napi-élet fenntartásához szükségeseket is egyedül Istentől várjuk. Magukat az emberek irgalmasságára hagyatkozók-ról, azaz a koldusokról azt mondja, hogy ha koldulni akar valaki megalázkodása kedvéért, megteheti; de ha pénzvággyból vagy a tétlenség kereséséből tenné, mint a „validi mendicantes”, akkor a polgári törvénykönyv nagyon helyesen cselekszik, amikor ezeket megbünteti. A középkor kereszténységének véleményét a szegénységről kifejezi Szent Tamás ezen mondata: „*Nem a szegénység az erény, hanem annak a szeretete!*”

Nagy szolgálatot tett a középkor gazdasági életének a skolasztika bölcselkedése az *igazságos árról* (pretium iustum) és a *tisztességes kamatról*. Ma persze több helyesbitést kívánnak azok a megállapítások, de tagadhatatlan, hogy azon idő gazdasági életének biztos bázist teremtettek, amikor minden felől már *kísérletezések történtek a 40%-os kamatszédéssel*.

A gyakorlati életre még kihatóbbak voltak a középkori „*predikációk*”. A tudósok bölcselkedése csak e beszédekben keresztül juthatott el a napi élethez. A könyvnyomtatást megelőző korban a nép minden szellemi tápláléka a prédikáció volt. A középkorból megmaradt predikációs irodalom neves szónokokra utal, mint pl. *Regensburgi Bertholdra* (1272), a westfáliai karthauzi barát, *Heinrich von Coesfeldre* és az olaszok nagy népszónokára *Sienai Bernhardinra* (1444), akik beszédeikben bőségesen foglalkoztak az embersegítés gondolatával. Gondolataik azonban mind a szentatyák mentalitását követik.

Az embersegítés gondolatát nagyon felfokozta a középkor vallásosságának újjászületése a misztika által. Akik a misztikát nem ismerik, azzal a váddal illetik, hogy a benne elmerülőket érzéketlenné tette szemlélődő életével az emberi bajok iránt. *Pedig a misztika óriási erőt adott az emberi akaratsnak.* Nagy istenszeretettel oly hősies emberszeretetre képesítette a nagy misztikusokat, amire korábban példát alig találunk. A misztika elsődleges célja ugyanis a *bensőség* ápolása volt. Ez nem azonos azonban annak tétlen lelkiélvezetével. *Liese dr.* találó feleletet ad a misztika megnevezőinek: „*Sie ist (d. Mystik) nicht gegen die Werke, sondern gegen die „Werkerei“, d. h. das Vertrauen und Pochen auf Taten, die nicht aus der Liebe Stammen.*”. Csindadrattás embersegítéstől visszatartotta övéit, ahol azonban nagy áldozatokra volt szükség, ott mindig az élre küldte őket. Gondoljunk *Árpádházi Szent Erzsébetre*, (1207—1231) *Sziléziai Szent Hedvigre*, († 1243) *Winterthuri Gertrud* testvére, *Köllyikoni Elsbethre*, *Seuse Henrikre*, (1295—1366) a *Sienai* (1347) és *Genuai* (1447) *Katalinokra* és magára a nagy *Poverellóra*, a „*ioculator Dei*“-re, azaz az Isten trubadúrára, *assisi Szent Ferenc*re. A középkor irtózatossá tett járványaiban, amelyek elől megszökött a *lármas emberszeretet*, a misztikából táplálkozó vallásos lelkek voltak egyedül *Isten szanitécei*. Az volt csak igazában embersegítő misszió!

A középkort azzal is vádolták, hogy *tenyésztette a koldusokat*. Érdemes egyszer e váddal foglalkozni! A leszegényedésnek mindenkori velejárója a koldulás. A koldulás tömegjárványa a történelem színpadán újból és újból meg szokott jelenni. A civilizáltabb népek szemében persze csapás, a természetes gondolkodó népek szemében azonban egy elfogadott, és igen természetesnek látszó mód arra, hogy a *bajbajutott ember* magán segíteni igyekezzék. A koldulással még

Napoleon sem tudott megbirkózni a depots de mendicité-jével, mert nem tudott munkaalkalmat teremteni. A koldulással csak az veheti föl sikeresen a harcot, aki a minimális életstandartot intézményesen biztosítani tudja a bajbajutottak számára, vagy pedig munkaalkalmat tud teremteni. A koldulást ma sajnos csupán rendőrségi ügynek tekintik. Korunk önzése és anyagiassága kipusztította az együttérzést, a tevékeny részvétet az igazi bajbajutottakkal szemben. Ma egészen másképp szemléljük a koldulást, mint a középkorban. Ma elítéljük, de a megoldásán, a bajbajutottak megsegítésén nem töprengünk és érdemlegesen keveset cselekszünk. A középkor társadalmában elevenebbül élt a részvét és a segítségül sietés kötelessége. A kereszténység a rossz értelemben vett koldulást soha sem szankcionálta. Mutatják azok az idézetek, melyeket a szentatyáktól vettünk. A kereszténység első századaiban nem is fejlődhetett ki a koldulás, mert még erős volt a munkakötelesség tudata, nagy volt a hívők adománykészsége, elterjedt volt a vendégszeretet és irigylést keltő volt a hitközség tagjainak együvértartozása. Senkinek sem kellett éheznie, mert a bajbajutottnak tüstént segítségére siettek.

A baj akkor kezdődött, amikor nagy tömegek csatlakoztak a kereszténységhez és nem mindig a legtisztább szándéktól vezéreltetve. Ez a IV-ik században történt. A baj növelte a Római Birodalom bomlásából keletkezett nagy leszegényedést. „Azok a korok, melyekben előregedő kultúrák elhalnak és az új még csak vajudik, mindig nagy szegénységet váltottak ki és a nagy tehetetlenségben a kisemberek maguk módja szerint segítettek önmagukon, azaz koldultak. (Wasserab, Sozialpolitik und Karität. München. 1903.) Ilyen volt a reformáció ideje és ugyancsak ilyen a mi korszakunk, melyben tanui vagyunk annak a nagy vajudásnak és az idő vasfoga a szemünk láttára tépázza a kapitalizmus gazdasági rendszerét.

A mai embernek bizony kevés fogalma van azokról a csapásokról, bajokról, melyek a középkori embert sulytották. *Curschmann* ijesztő adatokat sorol föl a középkor nagy inségesztendeiről. A VIII. századtól kezdve egész Európára kiterjedő *éhségsujtotta esztendők* voltak a következők: 805—807, 822—824, 867—869, 892—897, 941, 1005—6, 1043—45, 1099—1102, 1124, 1195—98, 1225—6, és 1315—1317. Voltak reginoális csapások is, így az 1263-as év Cseh-, Magyar- és Bajorországra, 1271 Thüringia, Bajor- és ismét Magyarországra, 1281 Csehország- és Sziléziára, 1282-ik esztendő pedig Európa egész keleti részére. Hasonló megrázó adatokat említ *Schreiber* (1. Geschichte der Caritas 209. oldalán idézve). A *pestis és egyéb ragályok* irtóztató nagy pusztítást végeztek a középkori Európában. *Drezdát* pl. meglátogatták e csapások 1311-ben, 1349-ben, 1357, 1363, 1373, 1439-ben, továbbá 1450, 1463, 1471, 1475, 1484, 1486, 1496, 1507, 1520, és 1539-es években. *Hildesheim* történetében a következő esztendők voltak a gyászévek: 851 (éhinség), 987, 1006, 1020, 1092—94, 1150, 1320, 1349, 1407, 1422, 1461—63, 1485, 1494, (francia himlő), 1502, 1507, 1527, (angolláz), ami megismétlődött tízszer 1566-ig, mely idő alatt 6000 ember vesztette életét. *Nürnberg* lakossága 1450-ben 40.000 volt. A gyermekeket nem számítva meghalt pestisben 1462-ben 4500, 1483-ban 3488, és 1494-ben 8000 ember. Hány ezer megzavart családi életet jelentettek e számok! Mennyi egzisztenciát juttattak koldusbotra! Mennyivel több volt a csapás, azt sejthetjük az orvostudomány mai vívmányainak teljes hiányából. A halálesetek mindennemű társadalmi biztosítás hiányában sokkal súlyosabb csapást jelentettek a középkor társadalmában.

Tekintetbe veendő továbbá az, hogy a nyugtalan középkornak *rengeteg háborúja volt és pedig zsoldos katonarendszerrel*. Egy-egy befejezett háború ezreket dobott ki az utcára, koldusbotot adva kezükbe. A *törökdülés* egész falvakat szalasztott el a békés otthoni

munkától és tett teljesen földönfutóvá. A középkor *zárt társadalmá* nem is tudott munkát teremteni a váratlan nagyobb népszaporodás és népmenekülés eseteiben. — Hiszen ezzel szemben tehetetlen modern világunk is! — Nagy szegénységet okozott a középkorban nem ritkán előforduló s országokra kiterjedő *pénzhamisítás*, továbbá a hercegek és városok szándékos *pénzrontása*, ami a gazdasági életet nem egyszer nagyon megzavarta és sok embert tett tönkre.

Az ilyen súlyos csapásoknak *mindenki ki volt téve*. Ezért a középkor kereszténységének *sokkal nagyobb részvéte volt* a bajbajutott emberekkel szemben. Nem fogadták kelletlenül a koldust, a vándor tanulót, a zarándokot, a tüzesetek áldozatait, a betegeket, még a vándorkomédiásokat sem. A középkor annyira át volt hatva a rendi gondolattól, hogy még a koldusokat is csaknem különálló rendnek tartotta. Nem egy helyen céh keretében voltak beszerelve. *Bázelben* pl. külön városrész állott részükre, az u. n. *Kohlenberg*, ahol „Isten e szegény népecskéje” három napra mindig meghúzódhatott, és zavartalanul koldulhatott a városban. Volt saját bíróságuk is városi előljáróval az élén. Az esküdtek maguk a koldusok voltak. Kötelesek voltak azonban ingyen munkával szolgálni a városnak és pedig: csatorna tisztítással, a kivégzéseknél segédkezni tartoztak és pestises időben a halottakat eltemetni. Szóval olyan munkára voltak kötelezve, amire más ember már nem volt kapható. — *(Párisban* már annyira megszerveződtek, hogy u. n. „császárt” is választottak maguknak, aki le grand Coësre-nek nevezte magát, vagy Tunis királyának. Összejöttek évenként egyszer nagygyűlésre Fontenay-le-Comte-ban, ahol új királyt választottak, leadták zsákmányuk egy bizonyos hányadát és bekebelezték az új koldusokat. *Moreau-Christophe* szerint az egyes csoportok külön alosztályokat képeztek úgy mint: árvák, tönkrement kereskedők (marcandiers), álbetegek, (malingleux) mankósok, epileptikusok és a vándorok (coquillards) csoportját. A francia állam éles harcot

vívott ellenük, XIV. Lajos alatt a katonaság bevonásával is, de hasztalanul. Telepüket *Cours des miracles*-nek nevezték, azaz Csodálatos Udvarnak, mert ott esténként valóságos csodákat lehetett látni, amint a bénák, vakok egy csapásra meggyógyultak. A koldulásnak ily nagyarányú és csaknem iparilag űzött formáját a városi élet hozta létre és a vallásos élet erős csökkenése termelte ki a középkor végén. Ebből szivárgott ki a regénytémává nőtt *apacsvilág*.)

A középkort *tervszerűtlen szegénygondozással* is vádolták. Ez is történelem ellenes. A viszonyok teljes nem ismerésére vall. Le kell szögeznünk mindenekelőtt azt, hogy az annyit emlegetett koldus-sereg elsősorban *vándor elemekből* került ki. *Strassburgban* pl. 1530-ban a városimenhelyen 23.545 ember éjszakázott át. 1585—86-ban 41.058 és 1586—87-ben 58.561. *Bázelben* egyik esztendőben 41.000 koldust jegyeztek föl. Ezek mind természetesen vándor-szegények voltak. Látnivaló ez abból is, hogy *Köln* a nagy kereskedőváros 1403-ban 1400 szegényt tartott nyilván, *Trierben* 1533-ban 98 koldust és 1717-ben 130-at. *Freiburg i. Br.* 1500-ban 5800 lakója közül 18 volt a helyiszegény. Ezek az adatok nincsenek ellentétben a korábban kimutatott nagy gyászévek csapásaival. Éppen azt igazolják, hogy a városokban és a kolostorok környékén igen is volt szegénygondozás, *ismerték az embereket*, ha mai értelemben nem is voltak kartotékolva (mintha a tomboló adminisztráció már minden volna!). Jellemző esetet említ fel *Schaub* a Mainz-vidéki *Schönthal kolostorról* az 1463-as esztendőből, — tehát a *harmincéves vallásháború dúlása idejéből*, — hogy az egyik rendtag elhalálozása alkalmával 30 napon át adni szokott alamizsnáért nem jelentkeztek a szegények." A szorgalmas Mainz vidékén az emberek mind saját munkájuk után élnek és szégyennek tekintik, ha mások irgalmasságát el kell fogadniok — írta *Schaub*. — Persze ez nem általánosítható egész Németországra, mert Bajorországban pl. már akadnak koldusok. *Steierben* pedig hemzsegnék. A koldusok aszerint „szaporod-

nak el, amint törődnek a szegény nép bajával az egyes vidékeken." Nyilvánvaló tehát, hogy a sokat emlegetett koldusinvázió *nem a szegénygondozás hiányából született*, hanem átmenő, földönfutó koldusok, idegen vándorok voltak, akik nagy csapások idejében bejárták az egyes országokat, sőt világrészeket.

A KÖZÉPKOR SZEGÉNYGONDOZÁSA **A MODERN KOR ITÉLŐSZÉKE ELŐTT.**

Miképen kívánható a középkortól ezeknek nyilván-tartása, amikor sokkal tökéletesebb állami adminisztráció mellett, *ma sem tartják nyilván a vándorokat*. Hazánk vármegyéit ezekben a mostani években is keresztül-kasul járók a vándortömegek. *Gróf Esterházy Móricné* Csákvár és Majk Nagyasszonya sok bölcseséggel és mérhetetlen jósággal foglalkozik a nála megforduló vándorokkal. Följegyzéseiből látható, hogy *talpon van ma az egész ország* munkanélküli tömege. Megfordulnak nála emberek, Kőszegről, Kotóról, (Szatmár m.) Vágfarkasról, Achburgból, Weltzenriedről, Miskolcra, Békéscsabáról, Dobringről, Pancsováról, Nyitráról, Hencsánról (Bihar m.), Szatmárnémetiből, Breznóbányáról, Hajdúszoboszlóról, Resiczabányáról, Makóról, Kunszentmiklósról, Temesvárról, Fehértemplomról, stb. stb., *128 helyről* keresték fél vándorútjukban öt 1932 május 2-től 1933 március 15. közötti időközökben. Ismét mennyire igazságtalanok vagyunk a középkorral szemben, amikor a gerendát önszemünkben nem vesszük észre!

Figyelmünket ne kerülje el az a körülmény se, hogy a középkor kolostorainak szegénygondozása *naturáliákban* (meleg étel, kenyér, fa, ruhaadásban) történt. Ezekkel pedig nem is történhetik oly nagy arányú visszaélés mint a pénzadományokkal. Az egyház a koldulás csökkentését intézmények életbeléptetésével kívánta megoldani. (Erről azonban már a következő fejezetben.)

A középkornak is meg volt a maga kedvtelése: mozija és ringje, persze középkori kiadásban: a vándor komédiások. Ezek is a koldusok közé tartoztak, mert a középkori rendi-államban nem voltak beszervezve. 1288-ban Wienben találkozunk velük szervezeten először, ahol *Nikolai Bruderschaft* volt a nevük. 1354-ben ugyancsak Wienben Rappolstein grófot bízta meg a császár ezek felügyeletével (*Hofpfeifer*) és hivatását *Ober-Spiel-Grafen-Amt*-nak nevezette.

Nagyarányú leszegényedésnek tanui vagyunk mi is!

A világháború összeomlása óriási feladatok elé állították az egyes államokat, megterhelvén őket a hadi-özvegyek, hadirokkantak eltartásával, a hadiárvák nevelésével. Koldusbotra került rengeteg hadikölcsönös, aki hajdan gazdag volt. A spanyoljárvány nem egy családfenntartót ragadott magával. *Lám, a rendezett polgári társadalom is tehetetlen nagy csapásokkal szemben*, hogyan állíthatunk fel akkor szigorúbb mértéket a középkorra vonatkozóan. Nem a keresztény középkor tenyésztette ki a koldusokat, hanem az emberi-ség vajudása szülte a csapásokat, melyeknek velejárója az irtózatos leszegényedés és a társadalom tehetetlensége a csapásokkal szemben.

Le a kalappal azok előtt, akik tengernyi baj közepette az embersegítés gondolatában meg nem rendültek és nem sokkal primitívebb eszközökkel segítettek a koldusbotra jutottakon, mint a mai társadalom, melynek panaszirodája és a hatósági hivatalok előtt naphosszat céltalanul lődörögnek az emberek.

„Nem a szegénység az erény, hanem annak a szeretete,” volt a középkor felfogása. A szegények közé mentek az u. n. *vándorprédikátorok* is, de ezek jórészt csak izgatták a csapásoktól sújtott néptömegeket. *Nem voltak embersegítők!* Egészen más embersegítőket küldött az Egyház a keresztes hadjáratokban elfáradt és a sok pénzt emésztő harcok miatt nagy adókkal sújtott jobbágyságok közé. Ezek *Assisi Szent*

Ferenc (1182—1226) rendtársai voltak, a *franciskánusok*. A történelemben az eredmény igazolja a mozgalmak helyességét. Nos a Szentnek rendalapítása tizedik esztendejében 5000 követője volt, amely szám óriásira növekedett. 1300-ban 200.000 tagja volt a rendnek Európában.

A szegénység szenvedéseinek türhetetlensége ott kezdődik, amikor érezni kell a teljes magára maradottságot, amennyiben senki sem látja szenvedéseit, senki sem törődik vele, senki sem megy közéjük. Ferencben, a jómódú firenzei posztókereskedő fiában felébredt a szegény néprétegek szeretete, kiment a kisemberek közé és saját példájával hirdette, hogy primitív igényekkel is el lehet jutni a lélek boldogságához. A szegénységet nem állította fel ideálnak, hiszen azt már megtalálta maga előtt, *hanem tartalmat adott neki, hogy elviselhető legyen*. Adományokból élt, de minden adomány az ő kezében csak *tranzitó* érték volt. A szegény Assisi tartott el másokat. Ellensége volt minden tökegyűjtésnek. Rendjében ezért nagy ellentét fejlődött ki a *minoriták* és az *obszervansok* között. Arra nem vállalkozhatott Ferenc rendje, hogy kézímunkával tartsa fönn önmagát. Erre nem is volt idejük, hiszen ép az volt a rend missiója, hogy a nép fiai közé menjen. Másrészt összeütközésbe kerülhetett volna a rend kézímunkájával az akkortájt már igen jól megszervezett céhekkal, miként a *Beginek* és *Begardok* is ezt többször keserűen tapasztalták. *Münsterben* pl. a polgárság megtámadta a springborni „*fráter urakat*“ a konkurrencia miatt, mert mindent házilag maguk készítettek a kolostornak és soha sem vették igénybe a városka iparosait és kereskedőit. Ugyanakkor azonban a kolduló barátokat a nép megtartotta szeretetében. Tehát a népnek nem volt terhes a barátok koldulása, mert jötevőjének tartotta, hiszen „barátoknak“ nevezte.

A minoriták és obszervansok vitájában az egyház higgadtsága teremtett békét, meghagyván mindkét irányzatot. Amit VII. Gergely a clugnyi reformmal megkezdett, azt befejezte Ferenc az egész világot be-

hálózó u. n. harmadrendjével. Újból felemelte a középkor kereszténységét arra a lelki magaslatra, amely vetekedett a kereszténység első századainak buzgóságával. A *lelkiszegénység* ugyanis *közszellemmé* lett, mint a klasszikus középkor szignaturája. Pápák és császárok a méltóság és dísz közepette tagjai voltak a harmadrendnek és ezáltal új erőt kölcsönöztek a tekintélynek. A nagy Poverello szerelte le a valdens és albigens forradalmat. Árpádházi Szent Erzsébetet is az ő szelleme ihlette meg.

A franciskánusok tagadhatatlan érdeme, hogy *ráterelték a közfigyelmet a kisemberek világára*. Az ő nevükhöz fűződnek a *Montes pietatis*-nak népszerű elterjesztése. Az elsőt már Northbury Mihály, London püspöke, — természetesen katolikus püspök — állította föl 1361-ben. A mai *zálogházak* közelítik meg ezek feladatát. Eredetileg gabonát, lisztet, pénzt gyűjtöttek és azt megőrizték, hogy köznyomor eseteiben, a nyomort csökkenteni tudják. Később zálogadás ellenében megsegítették a bajbajutott embereket, hogy az uzsorások karmaiból megszabadítsák őket. Olaszországban Perugiában az elsőt 1462-ben *Barnaba da Terni* ferences állította fel. 1515-ig, az ezeket a Monte di pieta-kat jóváhagyó lateráni zsinatig már 88 volt. (Olaszországban 1896-ban még 556 ilyen Monte volt 72,000.000 lira tőkével és 76,000.000 lira kihelyezett kölcsönnel.) Igen lelkes terjesztői voltak Jacob de Marchia, Marco da Bologna, Lodovico da Verona, Giov. Capistrano (a mi Kapisztrán Szent Jánosunk) mind franciskánusok és ezek között is legnagyobb *Bernardino da Feltre. Luzzatti, az olasz népbank alapítója, Schultze-Delitsch és Raiffeisen előfutárainak nevezi a ferenceseket.*

A középkor másik nagyszerű vállalkozása volt a *kórházak létesítése*. Kórházakat létesített ugyan már koráb-

ban a IV. és VI. század között is a kereszténység, de a népvándorlás, a szekularizáció és mindenekelőtt a hivatásos ápolók hiánya miatt visszafejlődtek. Hivatásos ápolóknak vélték egyesek az u. n. „*parabolásokat*“ akikről megemlékezik Jusztinián Kódexe is. Ezek azonban Alexandria és Konstantinápoly utcáin, valamint terein levő betegeket gyűjtötték össze és vitték kórházba, ott azonban nem ápolták. Koruk nagy városaiban tulajdonképpen mentőintézmények voltak ezek.

A XII. században a kórházak már specializálódtak. Külön alapítottak kórházakat a *ragályos betegeknek* (ezt kívánták a már korábban említett járványos esztendő), ugyancsak külön kórházakat építettek a *bélpoklosoknak* és *lelenházakat* a kitett gyermekeknek. A *kórházak virulása a hivatásos beteggondozáson múlik*. Ennek ismeretében jöttek létre a *kórházi testvérületek*. A XIII. században húsz női társulat létesült kórházi ápolásra (ezek ápoltak a párisi Hotel Dieu-ben, St. Gervais, St. Catherine, Rouen, Orleans, Beauvais, Albeville, Pontoix, Menin, Cambrai kórházai-ban). Szent Ágoston szabályai szerint élték a szegénység, tisztaság és engedelmesség fogadalmi életét. A betegápolás szabályait pedig a már korábban létesült Johanniták rendjétől vették. A párisi (1212) és a roueni (1214) zsinatok állapították meg szabályaikat. Nagy hírnévre tett szert 1456-ban a Beueneban létesült kórház-társulat, melyből kinőtt a „*Szent Mártáról nevezett betegápolónők*“ testvérülete, mely *Franciaországban 49 és Svájcban 6 kórházat* tartott fenn (Fribourg, Solothurn, Neuenberg stb.).

RÉGI BETEGÁPOLÓ RENDEK.

A férfi ápolórendek közül nagy elterjedtségnek örvendett:

Szent Antal ápolórend (Fratres dom. s. Antonii) Franciaországban létesült (1080), de elterjedt Olasz- és Németországban is Jocelin de Cornu volt az alapítója, aki a szentföldön megkapta Szent Antal remete

testét Diogenes császártól. La Motta des bois (Motta nemorosa)-ban templomot építtetett a szent reliquiái fölé, ami nagy zarándokhellyé lett, amikor 1090-ben elterjedt a görögök előtt is és Vergílius, valamint Lucretius által is ismert betegség, az ignis sacer, feu sacrée. Sok rendkívüli gyógyulást tulajdonítottak e kegyhelynek, amiért a betegség *Szent Antal tüze* néven ment át a köztudatba. 1297-ben VIII. Bonifác pápa a testvéreket Szent Ágoston kanonokjainak sorába iktatta, akik fekete ruhájukon a kék Szent Antal keresztet T alakban viselték. A testvérek száma a XIV. században már *több ezerre rúgott*. (A reformáció és a hugenották alatt igen sokat szenvedett a rend, míg végül a XVIII. században belső harcok miatt 1677-ben XIV. Lajos feloszlatta.) A rendnek települése volt Franciaországon kívül: Hollandiában, Németországban (Köln, Frankfurt a. M., Lübeck, Mainz, Freiburg, Brieg.) Svájcban (Konstanz, Basel), Skandináviában, Livlandban, Konstantinápolyban, sőt hazánkban is (Darócon, Segesváron, Pozsonyban). A nagymesterek megszervezték a világiakból álló *Szent Antal Testvérületet*. Tagjainak feladata volt az anyagiak előteremtése. (Ez volt az első szervezett-gyűjtősereg.) A középkorban a rend oly népszerűségnek örvendett, hogy a pápákat utazásaikban antoniták kísérték és nem egy város (Toul) címerébe is felvette a rend jelvényét, a T jelet.

Másik elterjedt betegápoló-testvérület a *Szentlélek-Rend* volt (Ordo s. Spiritus, vagy Galambos Testvérek). Guido Montpellier alapította feláldozván családi vagyonát egy nagy kórház létesítésére. Nem sokára társakat is talált a betegek ápolásához és az új rendet III. Ince 1198-ban jóváhagyta. Anyaházuk Montpelierben és Rómában) Ospedale san Spirito in Sassia) volt, az előbbi Franciaország részére, míg az utóbbi Olaszország, Szicília. Anglia és hazánk számára volt anyaház. *A középkor karitás szellemét nagyszerűen kifejezi az a fogadalom, amit a rend noviciusa tett le. Ez pedig így hangzik: „Istennek ajánlom és szentelem egész életemet, valamint a boldogságos*

Szűz Máriának, a Szentléleknek és a *mi urainknak: a betegeknek*, akikért életem minden napján szolgálok. Megfogadom a tisztaságot, Isten segítségével be is tartom, saját tulajdon nélkül élek. Irántad és utódaid iránt engedelmességet tanúsítok, *a szegények javait pedig nagy hűséggel gondozom.* — Erre feleletül a következőket kapta a rendtől: *A Szentlélek Háza pedig ígér neked kenyeret és vizet, valamint szerény ruházatot mindenkorra. Testvéreink többet ugyanis nem igényelhetnek, mert a mi uraink: a szegények, akiknek szolgáinak tartjuk magunkat, mezítelenül és szennyesen járnak, szégyen volna tehát mellettük fenhéjázunk!* Ruházatuk kék, majd fekete volt kettős keresztrel. Rendházaik voltak hazánkban is: Budán, Brassóban, Marosvásárhelyen, Szebenben, Pásztón, Esztergomban, Székesfehérvárott, Váradon és Földváron. Egyébként IV. Miklós pápa 1241-ben kiadott bullája szerint 99 kórházuk volt, Németországban (7), Franciaországban (12), Szicíliában (17), Spanyolországban (5), Campagnában (15), Róma és környékén (9), valamint Angliában, Magyarországon, Lotharingiában, Tusciban stb. (A XIV. században megroppant ez a rend is. A reformációban egészen felmorzsolódott. Kár volt érte, mert sok kórházat tartott fenn Európa városaiban. A felbomláshoz sokban hozzájárult a pap-ság és császárság harca és a Szentszéknek IV. Jenő pápától kezdődőleg azon hagyománya, hogy a rendek élére nagymesternek idegeneket és nem rendtagokat nevezett ki. A rend csak Rómában tudta fenntartani magát, de ott is csak 1854-ig.)

A középkor másik érdekes alakulata volt a *Celliták testvérülete*, mely egész Európában elterjedt. Bár hivatalosan csak IV. Jenő pápa említi meg őket 1431-ben kiadott bullájában, de már jóval korábban működtek. Homályos az eredetük, sokféle néven szerepeltek (Alexiusok, Lullbrüder, Rollbrüder stb.) a pestises idő keltette életre e testvérületet, mely a *pestis áldozatait temette el* (Cellita = cella, azaz sírhely). Fenntartásukról maguk gondoskodtak szorgalmas munkájuk-

kal, mert többnyire takácsok, agyagégetők, sörfőzők voltak. Ezek a Celliták a középkor önkéntes szegényei közül valók voltak (*fratres voluntariae paupertatis*), tehát *aszketák*, ezért voltak képesek az átlagos embernél nagyobb áldozatra is. A pestises idők elmúltával munkásságuk egy más áldozatot és türelmet kívánó munkatérre terelődött: az *elmebetegek gondozására*. A középkor elmebeteg-gondozása sok kívánni valót hagyott hátra, a betegség természete azonban még a legújabb időkig is eléggé rejtett maradt. Csak a XIX. század tárta föl, mint az idegrendszer megbetegedését. A Celliták módszere abban állott, hogy az *elmebeteget magukhoz vették s csaknem együtt laktak velük és beavatták őket mesterségükbe*. Tehát akár csak a mai diagnózis szerinti beteg elméjüket foglalkoztatták. A középkor profán elmebeteg gondozása ezzel szemben a türelem és a keresztény irgalmasság hiányában sokszor tűrhetetlen volt. A városok adó- és egyéb kedvezményeinek megszerzése céljából kisajátították a kórházakat és maguk vették kezelés alá a betegeket. Ebből az időből származik Hildesheim városának számadásaiból (1384—1480-ig) a következő adat: 82 bolond közül 43-at kiutasítottak a városból, 37-et pedig megőrzés alá helyeztek (de orvosi megfigyelés nélkül). A vásármesternek és segédeknek volt feladata, hogy a bolondokat összefogdossák. Kezdetben a városházi pincében őrizték őket, később pedig a városkapunál levő „Dorenkisten“-ben vastövisekkel kivért lécek között.

A Cellita Testvérek elsősorban Flandriában terjeszkedtek, így a következő városokban: Antwerpen (1228), Hertogenbosch (1319), Brügge, Brüsszel, Diest, Gent, Löwen, Lüttich, továbbá Aachen, Trier, Worms városokban, melyekben hol Lungenbrudereknek, hol Engelbrudereknek, vagy Zielbrudereknek neveztek, aszerint, hogy a Lungengasse, vagy az Engalgasseban laktak-e.

Az elmebetegek legcélszerűbb gondozása a katolikus *Spanyolországból* indult ki. Valenciában *Juan Joffre Gilabert mercedárius szerzetes* 1409-ben nagy

asylumot létesített az elmebetegek részére és gondozásukra egy másik testvérületet alapított (De los Innocentes.) Hasonló asyllumok voltak Saragossában (1425,) Sevilában (1436,) Toledóban (1483.) *Ximenes kardinális* (†1517,) maga is éles vitába bocsátkozott nem egy spanyol orvosnak az elmebetegekkel való babonás bánásmódjával. A XVI. és XVII. század újból óriási visszaesést mutat a középkori elmebeteg-gondozással szemben, mert megint csak rács mögé szorították az elmebetegeket, és a betegség tüneteit nem is pszichológiai vagy terápiás, hanem igen kegyetlen fizikai fenyegető eszközökkel (*kihéhzetetéssel, hánytató szerekkel, ütlegekkel, víznyeletéssel*) „gyógykezelték.” E néhány adatból is láthatjuk, hogy a katolicizmus nem hibáztatható azért, hogy az elmebetegek gondozásában nagyobb eredményt elérni nem tudott. Mert ha csak a jóakaraton múlt volna, akkor talán az új lendületű reformáció különb odaadással törődött volna velük. De a történelem azt mutatja, hogy a reformáció elment ezen probléma mellett is. A középkori katolicizmus aszkézise türelmével és irgalmasságával fölülmúlta az elmebetegek kezelését illetőleg még a fölvilágosultság korszakát is.

A LOVAGRENDEK KARITÁSZ-KÜLDETÉSE.

A középkor termelte ki ezeken kívül a *lovagrendeket* is. A lovagrendek létrejöttében nagy befolyással volt a clugny-reform mozgalom, illetőleg egyáltalában a cisztercita rend. Nem a Szentföld és a keresztes hadjáratok hívták életre, hanem ezek inkább csak erősítették. A *lovagrendek gondolatát a spanyolországi mórok előretörése keltette fel.* Ez magyarázza meg azt is, hogy miért foglalkoznak a lovagrendek kórházak fenntartásával, holott ez csak másodlagos rendicél volt. Spanyolországban ugyan is az arabok nagyszerű kórházakat létesítettek, melyek a lovagrendek kezébe mentek át. A lovagrendek azonban maguk soha sem foglalkoztak ápolással, inkább csak kórház-fenntartók voltak. Az

ápolást segítő testvérek (donáti) végezték. Szabályaik azonban annyira tökéletesek voltak, hogy azokat nemcsak később alakult ápolórendek vették át, hanem nyilvános kórházak is házirendjüket eszerint fogalmazták meg.

A legelső lovagrend a **Johanniták** rendje volt (a jeruzsálemi Szent János kórház testvérei.) Nevezték őket rhodusiaknak is, máltaiaknak is településük szigeteiről, vagy Szent János keresztes lovagoknak, sőt egyszerűen Jánoslovagoknak is. Eredetüket visszavezetik Nagy Károly St. Maria latina bencés kolostor alapítására, melyhez Keresztelő Szent Jánosról nevezett és zárándokokat befogadó Hospitium volt csatolva. Ez azonban csak később jutott jelentőséghez, amikor amalfii kereskedők restaurálták. De Puy Rajmund mester alatt alakult át lovagrenddé. Jeruzsálem elvesztésével — ahol pedig 2000 személyt befogadó nagy kórházat tartottak fenn, — Ptolemaisban, majd Cyprus szigetén (1291) telepedtek le. Amikor elég erős hajórajt teremtettek, elfoglalták Rhodus szigetét, míg végül V. Károly császár VII. Kelemen pápa kérésére végleges otthonul 1530-ban *Málta szigetét* ajándékozta nekik. A rend dicső korát a XVI. században érte el *La Valette nagymestersége* idejében.

(A XVIII. század letörte őket. Napoleon 1798-ban elfoglalta Málta szigetét és földönfutóvá tette a rendet. XIII. Leó pápa azonban felelevenítette 1870-ben a nagymesteri méltóságot. Az eredeti rend mellett ma már nem annyira számottevő *tiszteletbeli máltai-rendi korporációk* jöttek létre a közös élet mellőzésével. Ezek a lovagok már csakis karitással foglalkoznak. 1859-ben létesült a Rajna-Westfáliai Korporáció, mely kizárólag háborús betegszolgálatra rendezkedett be és kórházat mindössze két helyen tartanak fenn.) (Scleswig és Röcknitzben). 1867-ben megalakult egy másik Korporáció Szilézia részére is, mely 7 kórházában (Trebnitz, Rybnik, Kunzendorf, Breslau, Friedland, Reichtal és Schurgast sziléziai városokban) évente 4000 beteget ápol. 1877-ben Chigi herceg létrehívott hasonló Korpo-

rációt háborús-szanitécshatalmára, amely fenntart barakk-kórházakat (lazarettok), alpesi mentőszolgálatot, kórház-vonásokat. Ma újból vannak Korporációk Angliában, Ausztriában, Francia- és Magyarországon.

Ruházatuk fekete színű volt a nyolc szögű, u. n. máltai kereszttel. Jelszavuk pedig: Defensio fidei et obsequium pauperum! (azaz hitvédelem és szegények szolgálata.) A történelem folyamán nagy gazdagságra tett szert a Rend. A keresztes hadjáratok idejében (1099—1291) ugyanis sok földadományozásban részesült. Kaptak kész kórházakat is (Pisa, Bari, Otranto, St. Gilles), tulnyomóan kikötő városokban. Hervadhatatlan érdemük a középkori kikötő életének hygiénikus gondozása, ragálykórházak, infekcionált hajók részére külön kikötő, nyilvános gyógyszerárak fenntartása, és a *kollégium medicinale* létesítése, melynek képesítő-írása nélkül senki sem fejtethet ki orvosi, gyógyszerész, baba működést kórházaikban. A kikötő rendőrség is az ő eszméjük volt. Számottevő volt egyéb karítasz-tevékenységük is, hiszen felosztásuk évében, 1798-ban Málta szigetén 138.220 Scudit (à 2 Fr.) fordított karításra a rend. Elismerte azt a francia kormánytól kiküldött hivatalos bizottság is, hogy a rend évente természetbeni és egyéb adományokban 150.000 Scudit adott a sziget lakosságának fölsegítésére. Tagadhatatlan, hogy a középkori kórházi életben pótolhatatlan szép tevékenységet fejtett ki a rend. Igen elterjedt volt hazánkban is. Okmányaink szerint alábbi helyeken voltak házaik: Aracs, Buda-felhévíz, Kelenföld, Csurgó, Esztergom, Győr, Keszthely, Székesfehérvár, Szirák, Szokol, Tát, Vrána, Zalaszentpéter, Bánmonostor, Karszó, Abony, Tarczal helységekben.

Másik lovagrend az u. n. *német lovagrend* volt (St. Marienritter, vagy porosz keresztes lovagok). Eredetük összeszővődik a Johanniták rendjével. Volt nekik is kórházuk Jeruzsálemben Balduin alatt (1100—1118), de hosszabb ideig a Johanniták vezetése alatt, akik

mindig gondoskodtak afelől, hogy német prior álljon élükön. Kelemen pápa 1591-ben megerősítette és 7 évvel később pedig lovagrendi rangra emelte őket. Székhelyük először *Akkon* volt, később, 1291-ben *Velence*. Ruházatuk fehér köpenyen fekete kereszt volt. Kórház alapításban igen serények voltak. Kórházakat fenntartottak *Palermóban, Barlettában, Magdeburgban, Halleben, Altenburgban, Koblenzban, Nürnbergben, Ellingenben, Regensburgban, Aachenben, Frankfurtban, Prágában, Thüringiában*. Átvették a Szent Erzsébet által alapított szent Ferenc kórházat *Marburgban* is. Sok kórházat elneveztek Szent Erzsébetről, mert Erzsébet sógora, Thüningiai Konrád V-ik nagymesterük volt. A legtöbb kórház az azonban középkori szokás szerint a Szentlélekről nevezték el, dacára annak, hogy a kórházaknak semmi kapcsolatuk sem volt a már említett Szentlélek-Renddel. Nagy elterjedésnek *II. Frigyes* idejében örvendtek, aki mérhetetlen nagy privilégiumokkal látta el őket, a többi között pl. minden belépőnek elengedte összes korábbi adósságát, és a rend kereskedelmének szárazon és vízen teljes adómentességet adományozott. 1226-ban Salza Herman nagymester idejében újabb nagy adományokat kapott a rend *Livland-, Kurland-, és Estlandban* azzal a kikötéssel, hogy a *pogány poroszokat a kereszténységnek megnyerik*. A rend székhelye *Marienburg* lett. A Rend nagy gazdagságát igen jól megszervezett kereskedelmének is köszönhette. 1525-ben nagymestere, Brandenburgi Albrecht evangélikussá lett, mire a rend székhelyét Würtenbergbe (*Mergentheim*) helyezte át.

A rend imponáló tevékenységet fejtett ki előszörban Németországban, ahol kórházainak száma ezer volt. Rink (Liebestätigkeit im Ordensland Preussen 161.) a következőket írja a rend tevékenységéről: „A rend karitásztvékenysége a középkor minden karitásztörekvésének a csúcspontját jelenti. Tevékenységük egyidőben egyházi és állami volt és semmiért sem kell pirulnia a mai modern szegénygondozás összehasonlításában!” (A rend Mergentheimben 1783-ban minta-

szerű szegénygondozási intézményt létesített a koldulás teljes kiküszöbölésére. Ezen rendszerben központosított mindennemű alapítványt, járadékot, kegydíjat és heti kollektát, s az egyesített tőkéből kárpótolta az adománygyűjtéstől elesett koldusokat.)

A amikor annyi szó esett a kórházakról és ápolórendekről, nem lehet szó nélkül hagyni azt sem, hogy az első női kórházat az *Erzsébet-apácák állították fel 1397-ben Folignóban*. Azóta a rend, ahol csak megvethette lábát, mindenütt létesített kórházakat női betegek részére. Munkájuk igen számottevő volt, hiszen a XVII. században már 135 kórháza volt a rendnek, kettő hazánkban is: Budapesten és Pozsonyban.

A középkornak egyéb problémái között gondot okozott a *ragályos betegek* kérdése és pedig nemcsak a baj felismerése, de elhelyezésük is. A középkor nagy istenszeretete azonban támasztott erre is férfiakat, sőt külön rendet, amely hivatásának a fertőző betegek gondozását tekintette. *Szent Lázár Rendje* volt ez (militia s. Lazari hospitalis Jerusalem), amely a keresztes hadjáratokkal kapcsolatban 1100 körül született meg Jeruzsálemben. (A rendet 1257-ben IV. Sándor pápa a lovagrendek rangjára emelte.) A rend tagjai az igazi emberszeretetnek igen magas fokára emelkedtek és szabályaikban megengedték, hogy még a poklosok is felvehetők voltak tagjaik közé. Ily lelkület csak a középkor idealizmusával magyarázható. A rend a XIII. században érte el fénykorát. Legnagyobb pártfogójuk II. Frigyes császár volt. Elterjedtek Angliában, Skót-, Olasz-, Spanyol- és Németországban, Svájcban. A katolikus egyház tekintélyuralmára volt szükség, hogy a nép higiénája biztosíttassék. A pápa 1267-ben ugyanis bullát adott ki, amelyben teljhatalommal látta el a Szent Lázár-rendbelieket, hogy elkülöníthessék az egészségesektől akár erőszak igénybe vevésével is a leprásokat, és egyéb fertőző betegeket. Ismét csak az Egyház volt az, amely a gyengéket és

védteleket megvédte a középkor babonáitól. Középkori hiedelem volt az, hogy mindenféle ragályos betegségeknek a zsidók, a leprások vagy egyéb fertőzött betegek az okai, mert nézésükkel, vagy a kutak mérgezésével zúdítyák a társadalomra a bajokat. Nagy csapások idejében, jaj volt ezeknek! Garmadában vitték őket a máglyára. *XII. Benedek pápa* 1340-ben kénytelen volt védelmébe venni ezeket a betegeket a babonás hiedelmekkel szemben. Ugyanakkor azonban gondoskodott az Egyház mindenféle egyéb *óvó intézkedés* megtételéről és a leprások csak kereplővel járhattak emberek között, hogy az egészségeseket megszetartsák maguktól. Ruházatuk is feltűnő volt. Évenként négyszer azonban, (kántorbőjtök alkalmával) megengedtetett leprásoknak a gyűjtés. Ekkor is azonban kosarakkal voltak kötelesek járni és minden adományt abba dobtak bele, nehogy megérinteni legyenek kénytelenek.

A kórházakat fenntartó és betegápoló lovagrendeken kívül igen nagy szolgálatot tettek a középkor társadalmának a szorosan vett u. n. *harcos lovagrendek* is. A közlekedési eszközök hiányában még a jogorvoslás is a maitól elűtő keretet kívánt. A lovagintézmény pótolta a földesúri *bíráskodás hiányait*. A portyázó lovagok ugyanis a helyszínen meghallgatva a panaszokat, a király nevében bíráskodtak és tüstént a helyszínen végre is hajtották az ítéletet. Miután az élet maga sem volt komplikált, a hozzávaló eszközök is egyszerűek voltak bürokrácia- és aktamentesek. A lovagi intézményt hosszú időn keresztül — miután az intézmény szellemét az Egyház táplálta, — valóban az idealizmus vezette és a szegény emberek föltétlenül megbízhattak bennük. Hiszen a lovagrend létezésének fundamentumát tisztelte az elnyomott szegények védelmezésében, az igazság föltétlen megvédésében. Ezért járták be portyázva az országokat. Ezen portyázásukkal koruk csendőrszolgálatát is betöltötték, mert *megtisz-*

titották az országutakat a rablóktól s utonállóktól és lehetővé tették a nyugodt kereskedelmet. Ily feladatot töltöttek be a korábban említett János lovagok és a német lovagokon kívül a *Templáriusok* (fratres militiae templi, Gottesritter), a *Szent György lovagok* és Bajorországban az u. n. *Hattyúrend* (Schvanenorden) lovagjai.

A középkor sajátos szelleme, a spiritualizmus megnövelte az ember értékét. A középkort a technika mai világától elsősorban ez választja el. Akkora nagy értéke volt az egyénnek, hogy érdemesnek tartották az életet is feláldozni másokért. Amikor az Egyház a hűbériség előtti gazdasági rendet nem tudta megváltoztatni, azaz a *rabszolga rendszert* egyszerűen eltüntetni, (hiszen ennek végső hullámai eljutottak a jelenkorig, amint azt korábban a III. fejezetben már érintettük), akkor akadtak emberek, akik nem jogi okoskodással, hanem tényekkel, azaz önmaguk odaáldozásával mentettek ki embereket a rabszolgaságból. Ne feledjük el, hogy a középkor még a szolidaritás világa volt. A *gondolatok rendekben testesültek meg.* Egy-egy magvas gondolat megvalósításához mindig adódtak jóra való lelkek, akik rendekbe tömörültek nagy gondolatok végbevitelére. A középkor két rendet termelt ki a rabszolgaszabadításra: az egyik a *Trinitáriusok* (ordo ss. Trinitatis de redemptione captivorum, frères aux ânes), a másik a *Mercedáriusok* (ordo B. M. V. de Mercede redemptionis captivorum, vagy nolascoiak) rendje volt. Az első *de Valois Félix* alapította és első rendházuk 1198-ban Soissons-ban létesült. Hazánkban is elterjedtek. Külföldön még ma is foglalkoznak néger gyermekek szabaddá vásárlásával. A középkorban európai rendházaik gyűjtés útján teremtették elő a rabszolga megváltáshoz szükséges nagy összegeket. (A bécsi rendház 1747—1776 alatt 551 rabszolgát vásárolt szabaddá s erre 257.258 forintra volt szüksége.) Sok példát őrzött meg a történelem a trinitáriusok önfeláldozó munkájáról. Sokszor megtörtént, hogy elegendő pénz hiányában egyik-másik rendtárs önmagát adta oda váltságul a még meg sem keresztelt rabszolgáért.

A *mercedáriusokat* pedig *Nolascoi Szent Péter* (1189—1256) és *Pennaforti Szent Rajmund* alapította. Ez a rend Amerika fölfedezésével érte el fénykorát. A XVII. században 265 kolostoruk volt. Ma túlnyomólag Dél-amerikában működnek. A rend létezése alatt 72.000 *rabszolgát vásárolt szabaddá*.

A középkor figyelme kiterjedt az emberi bajok csaknem minden nemére. A korszellem úgy érezte, hogy *számottevően csak akkor segít, ha intézményesen segít*. Ezért hozott létre a középkor annyi rendet. A keresztes hadjáratok egyik velejárója volt az erkölcsi süllyedés. A férfiak ugyanis éveken keresztül távol voltak családjuktól, megismertek idegen országokat idegen szokásokkal és erkölcsökkel, a gyermekek apa nélkül töltötték kamaszéveiket, aminek erkölcsjavító eredménye nem lehetett. A középkor preventív karitászra létrehozta ezért az u. n. *Magdolna intézményt* (ordo s. M. Magdaleneae de poenitentia), mely befogadta az erkölcsi veszélynek kitett nőket akkor, ha környezetükből szabadulni kívántak. Ezen a téren igen nagy érdemeket szerzett *Fulco de Neuilly* párisi pap, a St. Antoine de Magdeleine kolostor alapítója, aki munkaközvetítésével igyekezett tisztességes megélhetést biztosítani nekik és *Auvergne Vilmos* Páris püspöke. E Magdolnaházak különösen Franciaországban (Marseille, Toulouse, Montpellier, Narbonne), Németországban (Worms, Trier, Würzburg, Frankfurt, Mülhausen, Köln, Mainz, Strassburg) és Olaszországban (Róma, Messina, Viterbo, Bologna) terjedtek el. (Az újabb korban egy francia orvos leánya *Rosa Virginia Pelletier* 1829-ben ugyanilyen célból alapította a *Jó Pásztor apáca rendet* (Soeurs de N. D. de charité du Bon Pasteur). A rend nyilvánvalóan igen hasznos célt szolgált, mert hamar elterjedt Poitiers, Grenoble, Metz (1834), Stassburg, Róma (1838), London, München (1840), majd *Amerikában, Afrikában, Ausztráliában* Melbourne (1863) és az alapítónőnek ötven éves jubileuma alkalmával, azaz 1867-ben már 105 rendháza volt. 1910-ben pedig 250 rendházat számlált 25.000 bűnbánóval, 2300

Magdolna testvérrel és 11.000 apácával. Van egy településük hazánkban is, Budapesten. Az egyház küzdelme az erkölcsi fertővel szemben megnyilvánult abban is, hogy e téren nem is két, hanem több rendet létesített. Olaszországban *Torelli* milánói *Angelika* néven létesített hasonló irányú intézményt és a tiszteletreméltó *P. Eudes* a róla nevezett világi papok kongregációjával megalapította a *Soeurs de N. D. de charité de refuge társulatot*, melynek házai Olaszországban, Angliában, Írországban, Ausztriában és Amerikában rohamosan elterjedtek. *P. Lataste* († 1869) *Cadillac* neves börtönlelkésze 1866-ban hasonló rendet létesített, amikor megalapította a Bethániai Mária Magdolnáról nevezett Dominikánus apácák kolostorait. (Anyaházuk Montfierrandban).

Régi axioma, hogy a történelem megismétli önmagát. Vannak intézmények, melyeknek élete bizonyos korokhoz van kötve és ugyancsak vannak olyan intézmények, amelyek szorosan az emberi természethez simulnak. Ennek köszönhetik redivivus életüket. Ilyen intézménynek látszik az u. n. harmadrend is. Soknak imponál a szerzetesi élet fegyelme és békéje, de életkörülményeik nem engedik meg, hogy azt megvalósíthassák. Ezek a szellemet veszik át, de életük miliójét megtartják. A középkorban „*Beginák*” gyűjtőfogalma alatt ismerték őket. A középkornak érdekes mozgalma volt ez. Telepeken laktak, de mindenki magának élt, akár csak az egyiptomi remeték, szorgalmasan dolgoztak és munkájukból kötésből, szövésből, betegápolásból tartották fönnt magukat. Leginkább Flandriában, a Rajna mentén és Északfranciaországban, valamint Lombardiában és Toszkánában voltak találhatók. Úgy látszik *IV. Pál pápa* lüttichi archidiakonus korában adta az első szervezeti formát nekik. A legkülönbözőbb címek alatt szerepeltek: *Begutten*, *Kloppen*, *Willige Schwestern*, *Seelnonnen*, *Waldschwestern* (Svájcban), *Mäntlerinnen*, *Klunkernonnen* néven. Virágkorukat a XIII. és a XIV. században éltek. A reformáció sokat ártott nekik. Legnevezetesebb *béguinage Genfben* volt,

mely 1234-ben alakult és melyben az arenbergi herceg 1873-ban még egy új „Hof”-ot építtetett a 800 bennlakó részére. Az intézmény karitászszerűsége abban áll, hogy azok a nők és lányok, akik a szegénység miatt férjhez nem igen mehettek és hozományuk a kolostori élethez nem volt, szövetkeztek, hogy valamelyes közösélet által nyújtott erkölcsi védelem keretében és saját munkájuk révén fenntarthassák magukat.

A középkorban az *önsegélyezés gondolata* sokkal jobban volt kifejlődve, mint a mi korunkban, melyben az ember mindent az államtól vár. Ez összefüggött a középkor lelkiségével: a katolicizmussal. Ez ugyanis a közösség eszméjének kultiválása mellett nem hanyagolja el az egyéniséget, sőt komoly öntevékenységet kíván tőle. Ez az öntevékenység váltotta ki az önsegélyezésre való törekvést, ami megvalósult a középkor sok százféle testvérülete (Bruderschaft) útján.

CÉHEK ÉS TESTVÉRÜLETEK.

A *céhrendszer* is ilyen testvérület volt tulajdonképpen. Nem egyszer a neve is Bruderschaft volt, vagy Fraternitas, Innung, Eynung, avagy Constafeln. Sok helyen a „Trinkstube” asztaltársaságaiból került ki és így jött létre a XII. században a középkor érdekes rendisége, az egyforma életviszonyok közt élő polgárok szervezete. Habár magántársulati jelleggel kezdték a céhek életüket, később közhatósági jelleget nyertek s a különböző államok törvényei autonómiát juttattak nekik, úgyhogy saját tagjaik felett a bíraskodási jogokat is maguk gyakorolhatták. (L. Céhlevél, céhláda, céhatyamester, céhpátrónus, céhcímer, céhszállás, Herberg).

A céhek működése három irányú volt: 1. bizonyos exkluzivitással védték saját anyagi érdekeiket; 2. jó példák, oktatások, dorgálások, sőt büntetések által törekedtek a jó erkölcsöket ápolni és fejleszteni; 3. bizonyos rendszabályokkal és anyagi támogatással iparkodtak végül foglalkozásukat tökéletesíteni. Saját

érdekeik védelme céljából kimondották, hogy csak azon mesterek űzhetnek valamely ipari foglalkozást, akik a céh tagjai közé tartoznak. Csak jóhírű, törvényes születésű mestert fogadtak maguk közé, akinek iparágában való jártasságát is megbírálták. Megszabták egyes készítménynek árát és minőségét. Korlátozták az egyes mesterek által felfogadható legények és inasok számát. A jó erkölcsök és különösen a családi élet előmozdítása kedvéért általános szokás volt, hogy csak nős legény lehetett mester, a nőtlenek pedig az egész céh felügyelete alatt állottak. Hogy az iparág tökéletesedjék, a legényeket vándorlásra kényszerítették és útjuk alatt pénzzel is segítéyzték. Minden céhnek volt szállása (Herberg), ahol a vándor ingyen kaphatott szállást és átmenetileg étellemezést is, ha pedig valahol meg akart állapodni, munkát szereztek számára.

Hazánkban a 24 szepesi város papsága szervezte meg 1248-ban az első Fraternitást. 1308-ban Löcsén alakult egy egyházi céh a „Bruderschaft des heiligen Leichnams Christi.” A céhbeállást Nagy Lajos tette kötelezővé 1376-iki rendeletével. Hazánkban az 1872. VIII. t. c. szüntette meg a céheket és helyébe állította az 1884 XVII. t. c.-el az ipartestületeket. (L. Meltzl Oszkár cikkeit a Századokban (1892). *A céheket a liberalizmus mosta el.* Történelmi értékét igazolja azonban saját korunk azon törekvése, hogy újból fölépíteni kívánja a rendi államot (Fascismus, Dollfuss, Quadragesimo Anno stb.).

A céheken kívül nagy karítasztevékenységet fejtett ki az egyéb Bruderschaftok közül az u. n. „*Misericordia*” fraternitas, amely igen nagy hírnévre tett szert. Eredete egy hordárhoz vezet vissza, Piero di Luca Borsihoz (1240), aki meggazdagodván, a középkor mentalitása szerint megelégedett kis vagyonkájával és a további vagyonszerzéssel fölhagyva, ingyen szállította a szegény betegeket és eltemette a szegény halottakat. Csakhamar más lelkes férfiak is csatlakoztak hozzá és létrejött az

a testvérület, amely kitűzte céljául a betegek szállítását, s szegény halottak eltemetését és a temetők gondozását. A római San Lorenzo temetőben magam is láttam e különös köpenyegű embereket, kiknek fejét csuklyájuk egészen eltakarja, éppen csak a szemeknek marad meg két nyílás. (Ügylátszik a pestises időből tartották meg ez öltözéküket.) A társadalom legkülönbébb osztályai-ból kerülnek ki tagjai. Vannak naponként szolgálatot teljesítő tagjai (giornanti), továbbá fizetett emberei (stracciafogle) és végül önkéntes segítőitársai (buonavoglie.) Pisában, Montepulcianoban, Livornoban, Fiesoleban és más olasz városokban ma is jótékonykodik 4000 misericordianus.

Egy más testvérületet alapított Pármában Francesco da Meda a „*Congregazione di carita*“-t, mely ugyanolyan tevékenységet fejtett ki, mint a sokkal később alakult Szent Vince Szeretet Egyesület. Nagy népszerűsége tett szert a *Szent Ivóról nevezett testvérület*, amely csupa jogászból állott és a szegényeknek ingyen jogi tanácsadást és jogvédelmet adott. Igen népszerű testvérület volt az u. n. *Élendenbruderschaft*, azaz szegény idegeneket (Elenden — allilend — im andern Land, azaz idegen) megsegítő testvérület. A középkorban ők tartották fenn a *menhelyeket Európában*. Hogy egy kis bepillantást nyerjünk a menhelyek életébe, leközljük egynek a házirendjét:

„A ház az idegen vándorok részére létesült, tehát egy éjszakán túl senki se vegye igénybe. Télen egy órával, nyáron pedig két órával az est beállta előtt engedtesse be. A fogadós vagy fogadónő kösse a vándorok lelkére, hogy ne káromkodjanak, kerüljék az esküdözést, szitkozódást, veszekedést, aki ezt be nem tartja, kergessék el tüstént. A fogadós ne tűrjön meg semmiféle szerencsejátékot, kártyázást, vagy más-nemű pénzes játékot. Mielőtt kiosztják a levest, figyelmeztesse a fogadós a lakókat, hogy imádkozzanak el őt Miatyánkot és Üdvözlég Máriaát. Reggel, mikor a vándorok nyolc órát már lealudtak, keltse fel a fogadós őket, rendeztesse el velük fekvőhelyüket és senkit addig

el ne engedjen, míg mindenki holmiját kézben nem tartja." Lám, akár egy világvárosi menhely házirendjét olvasnánk. A középkor azonban az embernevelési szempontokat is szem előtt tartotta, nem csupán a testi higiénéiát. Ezért érnek el csak fél eredményt a modern felekezeti közti intézmények.

A nevezett nagy testvérületeken kívül volt a középkornak számtalan sok más helyi egyesülete is. Velencében pl. 1315-ben alakult egy Bruderschaft kizárólag a *vakok részére*, akik a San Marco kriptájában gyűltek össze istentiszteletre és joguk volt a templomban saját céljaikra az istentisztelet folyamán pénzt gyűjteniök. Hasonló testvérület létezett Stassburgban, Frankfurtban és más nyugati városokban. Egy-egy nagyobb városnak nem is egy, hanem sokféle Bruderschaftja volt. Hamburgnak pl. 101, Kölnnek 79, Lübecknek 68 s mind kivették részüket a karitászmunkából. A különböző testvérületek, hogy miképen oszlottak meg, annak jellemzésére Salzburgra hivatkozunk, ahol 14 Szentháromságról nevezett testvérület volt, 16 Corporis Christi (Heilig-Leichnams Bruderschaft), 25 a Szenvedő Lelkekről elnevezett fraternitas és 6 „Anna testvérület.”

A keresztény ókorban nem találkozunk ilyen testvérületekkel. Ezekre azonban akkor nem is volt szükség, mert a testvéri érzés áthatotta az egész hitközséget. De a kereszténység rohamos terjedésével egyidejűleg még nem ismerhették egymást annyira a hívek, azért természetesen a régi karitásztevékenység is ellankadt. A középkor nagy megrázkódtatásai és csapásai (ragály, éhínség, háborúk,) tették újból kívánatosá az öskeresztényi karitászt tevékenységet s ezért egyesültek testvérületekbe a jobbszellemű emberek.

Mai szociálpolitikai szemszögből nézve ez a sokféle apró jótékonykodás pepecselésnek látszik és korunk talán nosztalgiával magyarázza. Ma ugyanis csak a materiális segítség a számottevő, az érzület egyáltalában nem fontos. Eppen az érzület elhanyagolása miatt azonban ma kielégítően és megnyugtatóan segíteni nem is

lehet. Nagy különbség van a mai játékonkodás és a középkori között! Ma azért játékonkodnak az emberek, főképen a jobban szituáltak, mert félnek a forradalomtól és a felfordulás következményeitől.

„PRO REMEDIO ANIMAE”

ALAPÍTVÁNYOK.

A középkor játékonkodása mögött a „*pro remedio animae*” állott, a lélek üdvösségéért művelték a jót. A külsőség helyében a bensőség és az őszinteség állott. A középkori játékonkodásban mindig az áldozat vitte a vezető szerepet, ezért a mérték is nagyobb volt a mainál, hiszen csak akkor volt értelme a jócselekedetnek, ha oly fokban gyakoroltatott, hogy már áldozat számba mehetett. A középkor lelkisége a bűnök fejében nyújtandó elégtételt sürgetett. Mivel a fölséges Isten megbántása végtelen, a jótétlélek igyekezett magát biztosítani a felől, hogy még holta után is gyakoroltassék nevében és akaratából az irgalmat szerző jócselekedet. Ezért tettek életükben *alapítványokat*. Az alapítványtevés gondolata tehát egészen a középkor érdeme. *Pastor* 134 alapítványt mutat ki Olaszországban az 1400-ig terjedő évekig és további 101 alapítványt az 1400—1524 közti évekre. Ezen alapítványokból 152 a szegényügyet szolgálta. Ezek az alapítványok az alapítványt tevő halálának évfordulóihoz kapcsolódtak és az istentisztelet biztosítására voltak. Ugyanakkor azonban mindig szorosan együttjárt a szegényeknek nyújtandó alamizsnával. Gyakran igen számottevő összeget jelentett. Előfordult az alapítványok fundálásában, elsősorban németajkú országokban az u. n. *Seelbad*, azaz vezeklő alapítványból származó fürdőbiztosítás szegények részére. *Lübeckben* pl. a XIII. században minden utca kapott egy-egy ily alapítványból származó fürdőkamrát. (Erről egy monográfia is megjelent: *Jacobus a Melle, De balneis animarum lubecensibus*. 1710). Ezek az alapítványok gyakran

szólnak 12, sokszor 50, vagy akár 100 nyilvános koldus (in plateis mendicantes) megfürösztéséről. *Nürnbergről* olvassuk a Historisch-politische Blätterben a Görres Gesellschaft e nagyszerű kiadványában: Badewesen im Mittelalter CVIII. 811 old., hogy gyakran előfordult bírói végzésekből is a „Seelbad-alapítvány” kötelezővé tétele. *Stockholmban* 1480-ban tettek egy alapítványt, mely szerint minden hónapban 60 szegény fürösztessék meg és adassék ugyanakkor nekik ebéd és sörital. Egy danzigi özvegy 1521-ben írt testamentumában is előfordul a Seelbad és pedig a város 5 kórházának mindegyikében alapított egyet-egyet. Ezek a Seelbäder alapítványok igen sűrűn fordultak elő a középkori végrendeletekben.

A *Seelgerät-alapítványok*, azaz a lélek-üdvösségére tett alapítványok sokszor kiterjedtek *szegény diákok iskoláztatására* (Salve Regina-alapítványok, Tenebrás alapítványok Bajorországban) és *alapítványi helyek* létesítésére főiskolákban. Fölötte gyakoriak szegény és jóra való *leányok kiházasítására* tett alapítványok. A *szegények szabad lakására és étkeztetésére* adott alapítványok alatt mindig a házi szegények voltak értendők, akik bejáratosak voltak egy-egy patricius-hoz, vagy nemesi családhoz. Ezek az alapítványok nagy összeget igényeltek. Bambergben 1552-ben Berg kanonok pl. 28.600 forintot adott alapítványra a „für die Pauperes Christi, arme gebrechliche Hausarme leut, die sich und ihre Kindlein sonst nicht nähren können” azaz tehetetlen házi szegények részére. Ezek az alapítványok *nem egyszer egészen szokatlan természetűek voltak*. Egy württembergi kolostor (Zwiefallen) pl. nagy kiterjedésű szállóbirtokot kapott az alapító azon szándéka teljesítésére, hogy a szegények évenként háromszor, amikor rajtuk eret vágtak, testi felerősödésükre bort kaphassanak. Alpirsbach Albert cisztercita apát 1299-ben pedig azt az alapítványt tette, hogy minden évben halottak napján a kolostor Hospitalárja vendégeljen meg a refektóriumban 100 szegényt húsétellel, fehér-cipóval és fél ámpolna borral. 1441-ben Gottfried Bley

kölni kanonok 2000 arany forintos alapítványt tett a következő kikötéssel: osztassék ki a kamat hatszor az évben „unter die Gottesarmen der Stadt”. Háromszáz forintnak kamatjából kapjon 12 szegény évenként Márton nap körül vásznat. 100 fl. adassék a kórháznak takarók beszerzésére. Húsz szegény leány kapjon fejenként 15 fl. házasságuk alkalmával. 100 fl. fordítás-sék 10 hűbéres asszony felszabadítására, akik ennek fejében hálájuk kifejezésére zarándokoljanak el Aachen-be, stb. stb.

A középkor „pro remedio”-s szelleme indította az augsburgi *Fugger testvéreket* Ulrikot, Györgyöt és Jákobot a nevezetes „Fuggerei” alapítására. (1519) Ez egy kis városrész volt saját templommal, kórházzal és városfallal szegények részére, akik lakásonként (egy-egy házban két-két család lakott) egy forintot fizettek. Franciaországban igen dívott a szegények étkeztetésére tett alapítvány. Ezek az alapítványok természetesen cseppek voltak a nyomor tengerében, de sok cseppből folyt egybe a középkor embersegítése, mely az élénk együttérzésből, a részvétből, valamint a lélek üdvösségére tett jócselekedetek sokaságából táplálkozott. Pszichológiailag igen sokat értek ezek az apró jócselekedetek, mert a szegények kiérezték ezekből az együttérzést, tapasztalták, hogy a jobbmódúak gondolnak szenvedésükre és törődnek velük. A patriarkális viszony — ami fennállt úr és hűbérese között, — ezt a formát és keretet választotta a szegényügy felkarolására. A hivatalos Egyház maga sohasem tántorodott meg eredeti felfogásában, hogy t. i. *a katolicizmus az embersegítés jegyében indult meg*, ezért a szegények gondozását mindig püspöki feladatnak tartotta. *A püspökszentelés ritusában* mai napig megmaradt a fölszentelendő püspökhöz intézett ez a kérdés: akarsz-e a szegények, özvegyek és árvákról gondoskodó atya lenni? Miután az átkeresztényedett középkor társadalma magára vette ezt a gondot, a *püspökök inkább alapítványok létesítésében* vették ki a részüket. A középkori vallásosság, miként látjuk, mélyen belenyúlt az

életbe. A középkor vallásosságának az együttthatója volt a karitászcselekedet. A sokat emlegetett búcsú-engedmények is a jótékonyságot szolgálták. A XI. században ugyanis a *kereszténység engedett szigorú vezeklő fegyelmeiből*. Ennek oka az északi népeknek a megtérése volt. A germánoknak ugyanis nem nagyon tetszett a régi egyházi fegyelem, — miként azt Ratzinger könyvében kornylatkozatokkal bizonyítja, — megalázónak és sértőnek vette a középkori vezeklést a kardhordó germán. Ezért az egyház leegyszerűsítette és lerövidítette a vezeklést. Pótlásul imát, bűjtöt és alamizsnát követelt. Az olaszoknak nem volt nagy áldozat a hosszú bűjt, de a zord klímájú északi népeknek nehezebbre esett. Az észak felé terjeszkedő egyháznak engedményeket kellett adnia a régi vezeklő fegyelmeiből. Először a VIII. században találkozunk ily enyhítéssel, amikor ugyanis a püspök elengedte a bűjtöt 3—20 solidi, vagy szegényeknek adott ebédek ellenében.

A XI-ik században külön kategóriát alkot a *hidak építéséért, vagy fönntartásáért* adott búcsú. A jó közlekedés mindig fontos problémája volt a kultúrának. A városok gyakran vitában álltak egymással egy-egy híd fenntartásának illetékessége miatt. A Historisch-politische Blätter igen érdekes adatokat tartalmaz erről (*Brückenablässe* (CLI. 916 old.), *Ablässe für gemeinnützige Zwecke* (CL III. 516 old.) című cikkek és Becker tanulmánya, *Die religiöse Bedeutung des Brückenbaus im Mittelalter*,) Archiv für Frankfurts Geschichte IV. 1. old. (cím alatt.) A hidakhoz fűzött búcsúkon kívül szokásban volt búcsút engedélyezni kórházak építésére és fönntartására is.

Ezek a közcélt szolgáló jócselekedetek helyettesítették a régi fegyelem nagybűjtjeit és messzi vidékre rendezett zarándoklatait. A ravennai zsinat pl. száz napi búcsút engedélyezett annak a püspöknek, aki négy szegényt étkeztetésre befogadott legalább két hétre. *Búcsút nyertek a beteglátogatók, a leprásokat gondozók, a szülőasszonyoknak segédkezők, a hajó-*

töröttek megmentőit, rabszolga-szabadítók, a szegények részére alamizsnát gyűjtők, telepítők, béke közvetítők stb. stb. A búcsú népszerűsége testvérületeket létesített még a hidak gondozására is. (frères pontifes Avignonban és Lyonban, valamint az Altopascio d. Lucca Jakabtestvérei.) Hildesheim Siegfried püspöke 1281-ben búcsút engedélyezett azoknak, akik Peine és Braunschweig között gátat építettek, „mert ők is csak az irgalmasság cselekedetét művelték, amikor járhatatlan és veszélyes utat járhatóvá tettek.”

Ma szokatlannak látszik, hogy az emberek búcsú elnyerésének reményében fáradozzanak. A középkori ember lelkisége azonban rezonált a lelki javakra. Mi mindent meg nem tesz egy társulat, hogy kórház vagy templom építés céljából felkeltse az emberek jótekonyságát. Megpróbálkozik sorsjegy akcióval, hangverseny jeggyel stb.-vel. Nos, a középkor búcsút hirdetett, azaz *vezezlésnek tudta be a jócselekedetet*. A búcsú gondolata Krisztus Egyházának elaszticitásával függ össze. A lényeg megőrzése mellett változtatott az északi népek részére nehéz formákon.

A búcsú csak akkor váltott ki ellenszenvet, amikor túlhajtásokban jelentkezett. A *búcsú-hirdetők* (a nuntii sancti Spiritus, vagy Sancti Antonii, azaz a két betegápolórend követői) lóháton jelentek meg a községekben, magukkal hozva a szentek ereklyéit. A búcsú-hirdetőket harangzúgás közepette várta a hívő sereg. A templomba térve szentbeszéd keretében kifejtették a szorult helyzetbe került kórház sorsát és azután megkezdődött a gyűjtés. A nép szívesen adott. Sokszor kedves naivitással tett eleget a kérelemnek. A troyesi nagy kórház részére rendezett gyűjtés alkalmával pl. úgy a felnőttek, mint a gyermekek lemérték az adományok súlyát, mint a gyermekek lemérték az adományok súlyát, amennyi testük súlya volt, annyit adtak.

A naivitás, a túlbuzgóság és egyéb emberi gyöngeség miatt azonban sokszor komoly kifogásokat is emeltek a túlhajtások és visszaélések ellen és az

egyházi zsinatokon gyakran szóba került a bűcsű-hirdetés megrendszabályozása. (l. a IV. lateráni zsinatot.) Nagy tévedésbe botlanánk, hogyha az előforduló emberi tökéletlenségek miatt, magát a lényegét is kifogásolnánk. A bűcsű sohasem volt bűnbocsánat. A bánatot, a jobb belátásra való törekvést mindig feltételezte a hivatalos egyház. A vezérlő gondolat mindig az volt, hogy a bűcsű jócselekedetével vezekeljen az ember. Hatásában akkor kezdett veszíteni, amikor a jócselekedetek is veszítettek nagyarányúságukból. Ez azonban már összefügg a laicizálás térfoglalásával, együtt járt a reformáció megjelenésével, bekövetkezett az új korral.

VII. A KÖZÉPKOR KARITÁSZÁ MAGYAR FÖLDÖN.

A magyar természeténél fogva karitászos lélek. Van némi önzése, de aki csak ezt veszi észre a magyar karakterből, nem ismeri azt egészen, vagy pedig teljesen félreismeri. A magyar patriarkális, hogyha úri sors adatott neki. És utolsó falatját ketté szeli, ha a sors mostoha volt vele. A *magyaros vendégszeretet* legényesebben bizonyítja karitászos lelkületét, ami nem frázis, mert valóság. A szegénylegény, a vándordíák, kedves témája volt a középkori pitvarnak. A magyar gőg is csak félreismerése a magyar befelé-élésnek, a magyar zárkózottságnak. Amit a külföldi kereszténység embersegítő törekvéseiről mondtunk, az vonatkozik a magyar katolikus egyházra is. Hiszen hazánk élete nem vonatkoztatható el a középkori Európa életétől, annál kevésbbé, mert a *magyar szép szerepet vitt benne*. Kíváncsi tehát, hogy egységes képet adjunk a magyar karitásról és ezért a következőkben ismertetjük az embersegítés mozgalmának fejlődését a magyar földön.

Lássuk mindenekeelőtt a magyar *társadalmi struktúrát*, hiszen annak eltolódása szüli a szegény réteget. A honfoglalás ideje társadalmi egyenlőséget nem ismert. Rabló kalandozások nagy egyenlőtlenséget szültek hatalomban és vagyonban. Szent István királyunk hatalmi szóval egyik napról a másikra nem is változtathatott ezen egyenlőtlenségen, tehát arra törekedett,

hogy a meglevő osztálykülönbségek mellett az állami életet megszilárdítsa és elviselhetőbb viszonyokat teremtsen. A nemzetnek volt ugyanis *szabad rendje* és közbeeső tagozat mellett *szolgaosztálya*. A *közbeeső tagozatot* képezték azok, akik személy szerint szabadok voltak, de birtok tekintetében függtek a királytól, vagy más földesúrtól. Ilyenek voltak: a *várjobbágyok*, *hadra kötelezett jobbágyok* (míles), *szabad udvarnokok*, továbbá az u. n. *szabad parasztok* és a *várnép*. A *szolgaosztályba tartoztak az udvarnokok, szabadosok, torozók és a foglalkozást űző jobbágyok*; úgy mint szekeresek, kovácsok, tímárok, halászok, sütők, szőlőművesek, szántók stb. A szolgaosztály közös sorsa az volt, hogy a földesúr a földdel együtt másra ruházhatta őket. A rabszolgák ellenben a földtől függetlenül önmagukban is adás-vevés tárgyai lehettek.

Az Egyház embersegítése már ott jelentkezett, amikor *mindennapi életében túltette magát a kereteken* és csak a rátermettséget mérlegelte. IV. Kelemen pápa pl. bullában fejtegette álláspontját IV. Béla királlyal szemben, mert az kifogásolta *Tímotnak* zágrábi püspökké választását, mivel nem származott nemes szülőktől. Az Egyház a meggyőzés fegyverével fáradozott a szolgaosztály felszabadításán, hiszen hirtelen felszabadítás közgazdasági megrázkódtatás nélkül nem is lett volna lehetséges. Az Egyház módszere a népek nevelésében mindig az *organikus fejlődés* volt. A szolgaosztálynak is érnie kellett, hogy a szabadságát használni tudja. *Kézai Simon* tudósítása szerint is az első lépést a rabszolgák felszabadítására a pápa tette meg, amikor felszólította Géza fejedelmet és Szent István királyt, hogy bocsássák szabadon a rabul ejtett keresztény foglyokat. Sajnos, a nemesek erre nem voltak hajlandók, mert úgy is kevés volt a földműveléshez értő kéz az új országban és ezért „udvaruk szolgálatára rendelték őket, kiket hazai néven *udvarnokoknak* neveztek.” (l. Kézai Simon Mester krónikáját Szabó K. fordításában. 94 old.) Szent István saját foglyait a várjobbágyok közé telepítette. Törvényt adott, hogy a

szolga meghatározott ár mellett *kiválthatta* magát és családját. Magánosok pedig akadálytalanul felszabadíthatták szolgálkat, sőt ha valaki szabadságot ígért, de közbejött halála ebben megakadályozta, az örökösök voltak kötelesek akarátát teljesíteni. (Decr. S. Steph. Lib. I. cap. 18. s. 22.)

A felszabadítás annyira haladt előre, hogy 1250-ben pl. a *pannonhalmi apátság nagybirtokán* egyetlen rabszolga-család sem volt található. Az ország egyéb birtokosai is követték az egyházi birtokosok példáját. A rabszolga osztály egyik részét teljesen felszabadították és a másik részét a jobbágyok sorába emelték. *III. Endre* okleveleiben a *mancipium* (rabszolga) nevet a „*solo adhaerens*“ (földhözköttött) kifejezés váltja fel, ami jobbágyot jelent. A szabadító levelek gyakran használják azt a szöveget, melyet *Nagy Szent Gergely pápa* fogalmazott meg (De sermone Dei in monte): „Illő és üdvös dolog, hogy akik természetüknél fogva szabadon születtek, de bizonyos emberi törvények ereje által rabszolgákká lettek, felszabadítás által a szabadságnak visszaadassanak.“ Ezt ismétli *Zsigmond király* 1407-ben kiadott rendelete, melyben a *jobbágyok szabadköltözködési jogát* megerősíti. (Magyar Sion I. 717 old.

A *jobbágyosztályról törvényhozásunk* ugyanúgy *intézkedett, mint a többi nyugati országok*. Eszerint a jobbágy földesura védelme és hatalma alatt állott. Szerezhetett ugyan ingóságot, de vagyona halálával urára szállott. Ingatlana ellenben a rajta levő szolgáltatási terhekkal együtt örököseire szállott. Az „*úrbéri tartozás*“ határozta meg a szolgáltatásokat (ipari munkát, robotolást, fuvart), mely szerződészerűleg, „*úrbéri egyességben*“ állapítottatott meg. A szolgáltatásokon kívül egyéb súlyos adók és vámok is terhelték a jobbágyokat, amelyek alól kivételt csak az egyházi birtokosok jobbágysai képeztek, mivel birtokosaik is királyi kiváltságok alapján fölmentést élveztek több adónem alól. *IV. Lászlónak* 1273-ban kelt megerősítő levele szerint az egyháziak „rég bevett szokás alapján“ felényi adót

fizettek. (L. Horváth M. A műipar és kereskedelem története. 94 és 142 old.)

A szolgálosztály javára vált az állami törvényhozás által es elrendelt és az Egyház által mindig sürgetett *vasárnapi munkaszünet*. Továbbá a magánbosszú megakadályozását szolgálta az egyháznak adott *menedékjog* is. Az egyházi birtokosok nemes gondolkodását fejezi ki a *váradí Chartulárium*, mely körvonalazza, hogyan éljenek a hatalommal: „Miként Dávid mondja: vessződ és pálcád megvigasztalának, mi is a vesszővel sujtunk, a botra támaszkodunk. Szeressünk kényeztetés, buzgólkodjunk kegyetlenkedés nélkül! Mutassunk példát, de ne sebezünk senkit, legyünk könyörületesek, de ne mértéken túl.” (Adatok az egyházi szegényápolás történetéhez Magyarországon. 219. old.)

AZ EMBERSEGÍTÉS GONDO- LATA A KÖZÉLETBEN.

Az egész közélet át volt itatva az embersegítés kötelezettségétől. Az élet sok-sok megnyilvánulásához fűztek egy-egy szokást, alapítványt, jámbor cselekedetet, melyek a szegények javát szolgálták. Maga *Szent István* király járt jó példával legelő. Jeruzsálemben, Rómában, Konstantinápolyban s Ravennában tett jótékony alapítványokat utasok, szegények és betegek befogadására. *Hartvik* írja róla: „Sok oly szegény hozzá nem jöhetett volna, hogy hevón (üresen) elbocsájtatott volna.” (L. Toldynál, Magyar Szentek Legendái.) *II. Endréről* pedig így nyilatkozott *IV. Sándor pápa*: „Úgy gondolkodott, mint katolikus fejedelem, hogy a *könyörületesség kíséző társa a halottnak s az alamizsna útravalója az embernek*, amelyet szükség esetén igénybevesz. Vele van a jelenben, — megőrizve benne az Isten malasztját, mint szemefényét, — később pedig örök jutalmat hoz azokra, akik gyakorolják.” *Gizella, Árpádházi Szent Erzsébet s Boldog Margit emléke*

tartós és mély hatást gyakoroltak nemzetünkre. Még a királyi udvarban is részesültek állandó gondozásban bennlakó szegények. Még *II. Lajos udvara* is — amely pedig folytonos pénzzavarral küzdött, — támogatott állandó szegényeket, hiszen a számadó könyvekben hetenkint előfordul egy tétel „az Ő felsége szegényeinek nyújtott adomány” címen. Az áldozatkészség buzgóvá tette a *nemesi családokat* is annyira, hogy nem egy kórházat ők alapítottak. Így a *Stiborok Vágújhelyen*, *Szokolcán* és *Galgócon*. *Hensmann körmöci gróf Újbányán*, a *Corbai grófok Busámon*, *Drágfi János országbíró Erdődön*, *Ujlakyak Ujlakon*, továbbá a nagy alapítók sorában olvassuk *Losonczy László vajda*, *Marothi család*, *Corvin János herceg*, *Czibak Imre* neveit. Drágfi János országbíró öt nappal a mohácsi vész előtt írja családjának: „Az ispotályra nagy gondot viseljete, a szegények benne meg ne éhezzenek . . . A misék Erdődön meg ne fogyatkozzanak . . . Az isteni szolgálatok meg ne aludjanak, mert az én lelkemnek üdvössége ezekből lesz.” Egy pár nap múlva ő is elesett a csatásíkon, kit a többivel együtt *Kanizsay Dorottya*, *Perényi Imre* nádor özvegye fogadott embereivel kegyeletesen eltakarított.

A jótékonytságot fokozta a *vezeklési fegyelem is*. *II. Endre* egyik levelében hivatkozik erre, írván „Jámbor hittel és buzgó áhítattal minden katolikus bizton reményli, hogy a *vétkezők bűneit alamizsnadással megválthatja*, hogy amit a gyarló ember az Isten parancsa ellen vét, azt kegyes Üdvözítőnk megbocsájtja, ha *könyörületes szívvél a szegényeknek nyújtjuk azt*, mit irlalma az élet főntartására az ember birtokába adott.” (Wenczel, Árpádkori Új Okmánytár I. 292. old.) *IV. László király*, aki az „ifjúi hévtől” elragadtatva szétkergettette a Budára gyűlt egyházi zsinatot, megbánva tettét *100 ezüstmárka évi jövedelmet* biztosított kiengesztelésül azon kórház javára, melyet az esztergomi érsek az országban ki-

jelöl. *Zapolyai Jánosról az 1514-iki parasztlázadás* leverése alkalmával elkövetett embertelen kegyetlenségei miatt is azt tartotta a néprege, hogy mindannyiszor megvakult és nem is láthatta a szentséget, valahányszor a miséző pap felmutatta azt, míg nem anyja és jámbor nőtestvérének sok alamizsnálkodása által két év múlva megszabadult e vezeklő büntetés alól. (Horváth M. Tört. 3. II. 165. old.) A *zarándoklatok népszerűsége* is a vezeklési fegyelem körébe tartozott. Sőt beletartozott még az *igazságszolgáltatás körébe is*. Hogyha pl. embervér ontatott és a károsultak hozzájárultak, a bűnös zarándokútra ment. Az elítéltért azonban kezesek álltak jót mindaddig, míg a kiszabott feladatot a vezeklő nem teljesítette. Zarándoklatok végpontjai voltak: Jeruzsálem, Róma, San Jago di Compostella és Aachen. Ez utóbbi helyre Nagy Lajos kápolnát építtetett.

Az előkelő és vagyonos nemesek adományainak közvetítőjeként szerepelt a *Szent György Társulat*, melyet Boleszló esztergomi érsek alapított 1326-ban. Tagjai kötelezték magukat a jótékonyság gyakorlására. A magyar középkorban sok ilyféle társulat virágzott. A szegényebb sorsúak jótékonyságára szolgált a *torozók intézménye*, mely abban állott, hogy amikor a vagyonosok szolgáltaikat felszabadították, köteleességükké tették, hogy a felszabadító halála évfordulóján misét szolgáltatassanak és a kezükön hagyott birtokból tort rendezzenek a szegények részére. Ez elég számottevő segítségnek mutatkozott, mert igen sok volt a torozó. A váradi regestrumban említett Ürügv nevű torozó pl. köteles volt évenként torra adni egy juhot, 30 kenyeret, egy libát, egy kakast és két csőbör sert. A torozókat dusnikoknak is nevezték (a szláv dusa, azaz lélek után). Dusnik lelkiüdvösségért szabadon bocsájtottat jelentett. Hazánkban a sokszor előforduló Dusnok községi nevek azt igazolják, hogy igen gyakran egész falvakat szabadítottak fel és tettek torozóvá.

Ami külföldön volt szokásban, hogy *halálesetek alkalmával alamizsnát adtak* a hátramaradottak és

pedig 30 napon át azt megismételve, az nálunk is eleven szokás volt. (Fejérpataki L. Magyarországi városok régi számadás könyvei című munkájában sok adat olvasható.) A török háborúk kitörése óta egyháziak végrendeleteikben is nagy összegeket hagytak a *végvárok védelmére*. Egyébként már a tatárjárás után IV. Ince pápa 1247-ben egyenesen meghagyta a magyar egyház akkori két érsekének, hogy egyházmegyéikben gondoskodjanak a várakról. A török harcmódot ismervé az *emberek további leszegényedését akadályozta meg a várak erősítése*. Oswald zágrábi püspök így 1499-ben írt végrendeletében következőképen intézkedett: A 60.000 forintot meghaladó készpénzből 32.000 forintot hagyok a végvárok erősítésére „az ország iránt, melyben születtem, mely jövedelmemet termé, nem akarván hálátlan lenni“, clausulával. Zsigmond pécsi püspök 1504-ben Szabács és Nándorfehérvár védelmére 10.000 aranyat, Szakmáry György esztergomi érsek 1524-ben a végvárok visszaváltására 60.000 aranyat hagyott. A *tizedek jövedelmét*, mely természetbeniekből állván, igen alkalmas volt a várak élelmezésére s legtöbbször erre is fordították.

A XIV. században szép elterjedtségnek örvendett a *Kalando Testvérek* jámbor társulata (fratres calendarum). A szabolcsi zsinat is tesz róluk említést. *Telegdi Csanád* 1348-ban megerősítette és 40 napi búcsúban is részesítette így pl. a lipői plébánosok kalandos társulatát. A nevet onnan nyerték, hogy mindig a hó elején (calendae) jöttek össze gyűlésre. Akkor állapodtak meg az egyesület vagyonának alamizsnára való fordításáról és ugyancsak gondoskodtak elhunyt tagjaik temetéséről. (Ez nem azonos a Báthory István által hasonló névvel 1525-ben alakított kalandos társulattal, melyet a hatvani országgyűlés végzéseinek megsemmisítésére létesített, amely országgyűlésben a köznemesség győzött.)

Igen elterjedt volt hazánkban a *Szentlélekről nevezett Jótékony Társulat* is, (Confraternitas S. Spiritus) a hasonló nevű rend kórházainak és betegeinek a

támogatására. Tagjai között igen előkelő állású egyének szerepelnek, így pl. Bocskai Péter horvát bán nejével (1487-ben), Verbóczy István (1519-ben). Ugyancsak a XIV. században létesült Esztergomban a *Krisztus Társulat* (Collegium Christi), melynek Budai János barsi főesperes volt az alapítója. Alapítványi összegül négy budai házának jövedelmét szánta. A kollégium szegény tanulókat segélyezett, sőt lehetővé tette, hogy külföldi egyetemeken végezhessek tanulmányaikat. A társulat igazgatóját mindig a társulat költségén kiképzett egyének sorából választották. A diákok legtöbbször csak szállást kaptak a kollégiumokban. Élelmüket a városban mendikálás útján szerezték. Jövedelmi forrásuk volt a „*recordatio*“, nagyobb ünnepek idején ugyanis előkelőbb házaknál megjelentek és énekeltek. Vándor útjaikon mivel „*Patris sapientia*“ kezdetű énekkel szokták kezdeni, „*patrizálóknak*“ is nevezték őket. Szabadon járhattak, fel voltak mentve mindennemű vámfizetés alól. (II. Ulászló udvarának számadáskönyve szerint 1495 május 28-án a különféle iskolákból érkezett „*recordansok*“ fejenként 2 forintot kaptak. Ugyanannyit 1526 május 27-én II. Lajos udvarában. — A Corvin János herceg felesége és leánya temetésén éneklő 8 diákot 10 márkával jutalmazták.

Az alsó papság nemes gondolkozását illusztrálja az a jámbor egyesülés, mely „Irgalmasság Anyja“ néven működött a XIV.—XV. században. A lelkészkedő papság ugyanis szomorúan tapasztalta, hogy halálozás esetén a közelállók elharácsolták a kéznél levő vagyont *s teljesen elveszett a jótékony célra szánt papi hagyaték*. Ennek megakadályozására 1312-ben a tarcai kerület papsága alapította a társulatot. Az egyesület annyira népszerűvé vált, hogy még száz év múlva is alakultak helyi társulatok, így pl. 1456-ban Bártfán. Az alsó papság tudatában elevenül élt a *Patrimonium pauperum emléke!*

Hogy hazánk mennyire együtt élt a nyugati moz-

galmakkal, igazolja az, hogy *minden nyugati akcióból tevékenyen kivette részét*. Amikor nyugaton tért hódított a szerzetesség, nálunk is tárt karokkal fogadták őket. A jótékonyság mezején nagyszerű szolgálatot teljesítettek. Régi kolostoraik nagyrésze (Pannonhalma, Bakonybél, Móriczhida, Vértes, Szentkeresztur, Porva, Csatka, Pilis) elhagyott magányokban, rengetegek szélén keletkeztek, bő alkalmat szerezvén az *igaz vendégszeretetre*. Szolgálatuk pótolhatatlan volt a vidék néptelensége, az utak bizonytalansága idejében és minden vendégfogadónak még teljes hiányában. A kolostoroknak juttatott ajándékoknak legalább tizedrészét mindig a szegények kapták. *Uros pannonhalmi apát* (1206—1244) 1226-ban szerkesztett birtokrendező levele az apátság javait három részre osztotta. A második rész a szegények és betegek gondozásának fedezésére szolgált. (Az úrbéri tartozásokat szabályozó 1233-i egyesség is így három rovatba sorozta még a jövedelmeiket).

Ugyancsak szerzeteseink foglalkoztak hazánkban a telepítésekkel, talajjavítással, gazdálkodással, iparral és művészettel. Ezekben tagadhatatlanul *első tanítói voltak nemzetünknek*. Sok kolostort teljesen vad tájkon alapítottak s maguk emelték a falakat és győzték le a természet mostohaságát. (1290-ben pl. a kecsedi nemesek *Tétel* nevű pusztájukat adták át a szerzeteseknek, hogy fáradságos munkájukkal életet teremtsenek oda. — A falu-telepítés *soltészszégek* útján történt. A birtokosok ugyanis kihasítottak egy műveletlen rész földet az alapítandó falu részére és egyiküket megbízták gyarmatvezetőnek, azaz bírói tiszletet adtak neki. (Neve iudex volt, vagy scabinus, avagy villicus, németül Sculdaiss, illetőleg Schultheiss, ebből lett a magyar soltész.) Az új terület neve schultétia volt, magyarosan soltészszég. Nagyon sok szerzetes viselte a soltész tiszteét. A laikus tagok (fráterek) közvetlenül vettek részt a gazdasági munkákban. Igen neves *mintagazda*-

ságot, illetőleg mintaszőlő telepet műveltek meg a bencések Szent-Jobbon, a savnyiki ciszterciták Hernád-völgyében, illetőleg Szent Gotthárdon, a premontreiek a jászói Doboldér hegyen, a pálosok pedig az ország számos helyén. A mesterségekben a magyarság első oktatói ismét csak a szerzetesek voltak. *Báthory András tárnokmester* még 1549-ben is a váradi ferencesek közül kért és kapott ácsmestereket családja bátori konventjének kijavítására. (I. továbbá a fehérvári cisztercita, egykori jezsuita sekrestye famunkáit, valamint a budapesti szeminárium nagy könyvtárát, ami pálosok kezemunkája stb. stb.). 1213-ból olvassuk, hogy a bakonybéli apát a ponyvádi, kajári szolgacsaládok gyermekeit fonóházi munkára kötelezte, hogy azt megtanulják. Nagy és fáradságos munka árán igyekeztek a szerzetesek a kézimunkát az ősmagyarokkal megkedveltetni. A germánokról írta *Tacitus*, hogy „renyhéségnek, sőt gyávaságnak tartották verítékkal szerezni azt, amit vérrel megnyerhettek.” Így gondolkodott a hazát kereső magyar is. Később azonban szorgalmas, dolgozó nép lett.

A kolostorok akkor vesztettek nagyszerű hivatásukból, amikor a magyar királyok *Róbert Károly* óta gyakorlatba vették, hogy egyes kolostoroknak „védőket” adtak, akik szolgálataikért a kolostor jövedelmeinek kétharmadát kapták. A védő nem ritkán családjával együtt betelepedett a kolostorba, életmódjával rossz példát nyújtva és nem egyszer ingatlan birtokot is eltulajdonított. (Az 1472-ik évi 3. t. cikk és az 1486. 10—12. törvénycikk is a védők intézménye ellen irányult.) *A szerzetesek száma ily viszonyok miatt nagyon megfogyott.* Az 1490-es években pl. alig volt 10 szerzetese a pannonthalmi nagy kolostornak. A pápák azzal iparkodtak megakadályozni a középkor magyar kolostorainak hanyatlását, hogy a szerzeteseket ismét a hozzájuk közelebb levő püspökök joghatósága alá helyezték. (Török J., Magyarország primása II. 85. old.)

MAGYARORSZÁGI RENDEK ÉS KÓRHÁZAIK.

Nagyon jellemző a magyar szellemre az is, hogy igen korán belekapcsolódott a külföld nagy *franciskánus mozgalmába*. A franciskánusok annyira mély gyökeret vertek magyar földön, hogy a nép egyszerűen „barátoknak” nevezte. A régi *betegápoló rendek* nálunk is letelepedtek, sőt vetekedtek francia- és németországi településeikkel. Három helyen létesített nálunk kórházat a francia eredetű *Szent Antal Ápolórend*. Kilenc helyen a szintén francia származású *Szentlélek Rend*. Nagyon elterjedt volt a *Jánoslovagok Rendje*, vagy 20 helyen tartott fenn kórházat. A Barcaságban telepedett le a *német lovagrend*. Sőt még a *Templomos Rend* is 66 helyen alapított házat, amiről sajnos más bizonyítékunk nincsen, mint csak az, hogy egyes vidékeken a nép ma is „vörös barátokról” beszél, azaz a piros köntösű templomosokról. Külön rendtartományt képezett Magyarországon a poklosokat ápoló *Szent Lázár-Rend*. Amikor a Nyugat áttért a családgondozásról az intézményes szegénygondozásra és megindította a kórházalapítás eszméjét, hazánk ebben sem maradt el a Nyugat embersegítő mozgalmától.

Hozzáférhető okmányok szerint a középkorban hazánkban 19 *rendi kórház* volt és pedig alapítási évük sorrendjében a következők: Esztergom (1181), Pannonthalma (1205), Lébény (1209), Torda (1274), Daróc (1288), Szeben (1292), Kápolna, Jászó (1300), Pozsony (1309), Borsmonostor (1314), Buda (1337), Késmárk (1348), Pásztó, Pécsvárad, Buda (1390), Lelesz (1405), Földvár (1456), Segesvár (1467), Marosvásárhely (1560). Létesültek *püspöki és városi kórházak* is a következő 30 városban: Lőcse (1045), Kolozsvár (1205), Eger (1239), Beszterce (1295), Besztercebánya (1303), Eger (1321), Várad (1339), Kassa (1363), Trencsén (1380), Körmöc (1393), Szepesváralja (1399), Pécs, Miskolc (1407), Nagybánya (1408), Brassó (1413), Bártfa (1418), Várad (1431),

Gyulafehérvár (1439), Ujlak (1451 és 1457), Várad (1472), Selmechánya (1474), Medgyes (1487), Olaszi (1487), Eperjes (1490), Eger (1499), Gyula (1523), Várad (1531), Debrecen (1555), Kolozsvár (1559). A ragályos betegek részére *poklosok háza* néven járványkórházakat létesítettek. A legelsőt még Szent István király alapította Esztergomban. Később letelepedett a Szent Lázár-rend, mely fenntartott u. n. Poklos-házakat Váradon (1342), Brassóban (1413), Feketehalmon (1413), Bártfán (1439), Besztercén (1454), Szebenben (1474), Lőcsén (1490), Kolozsváron (1559), és Segesváron (1575). A kórházak többnyire középkori szokásnak megfelelően a Szentlélek nevét viselték, nagyon sok szent Erzsébetét, de gyakran előfordult Szent Lázár, Szent Antal, Szent Jakab, Szent László, sőt a ritkább előforduló Szent Elek és Szent Lénárd neve is.

Még nem is szólottunk hazánk *apáca rendjeiről!* Ezek embersegítő munkájáról *Salamon Ferenc* neves történészünk a következőket írja: „A középkorban mindaz ami ma jótékonyági, mindaz, ami ma közművelődési intézet, az egyházi testületekben központosult . . . A női zárdák leánynövendékek tanításával és képzésével is foglalkoztak s *gyakoribb eset volt a középkorban mint ma, hogy a nő műveltebb a férjnél és hogy fiúgyermekének képzésére döntő befolyással volt.* Ezen női műveltség kútfeje, mely a társadalomra kihatott, az apáca zárdá volt.” (Budapest története. II. 339. old.)

A betegápolással foglalkozó apácák közül nagy népszerűségnek örvendtek a *beguinák* (népiesen a magyar Margit-legenda szerint „zeztrák”). Tulajdonképpen nem is éltek szerzetesi szabály alatt. Főcéljuk az volt, hogy társaságba állva, megvédjék egymást az erkölcsi és anyagi nyomortól. Életüket kézimunkával, betegápolással s egyéb hasznos dolgokkal foglalkozva töltötték el. A középkor végén még Budán és Szentfálván voltak ily beguina-tanyák, végül Miskolcon, ahova

Bánffy Dorottya, Rozgonyi János özvegye telepítette őket. 1782-ben volt még hazánk földjén Csíksomlyón ily település. Tizenötön laktak tíz kis házikóban, kézimunkájuk után éltek és Szent Ferenc harmadrendjének szabályait követték. A nép a derekukon viselt övről kordás leányoknak nevezte.

Ez a néhány adat bepillantást nyújt a *magyar középkor embersegítő szellemébe*. Látjuk, hogy semmi-vel sem volt hátrább a nyugatinál, sőt dicső nevet szerzett a középkori Magyarországnak. Ezt pedig azért érte el, mert *vallásosságát az embersegítésen keresztül mérte!*

VIII. AZ ÚJKOR.

Az újkor határát nehezen lehet meghatározni a karításztevékenységet illetőleg. Pontosan nem esik össze a történelemből már megszokott újkor kezdetével. A karítász terén újkor kezdetének azt kell megjelölnünk, amely egészen új szellemben fogta föl az embersegítés gondolatát. A keresztény ókor és középkor karításztevékenységének közös nevezője volt az, hogy *mindannyian testvérek vagyunk Krisztus által*. Az újkor nem szorítható be ebbe a közös nevezőbe, mert összekötő kapocsnak nem a krisztusi testvériséget tartotta, nem a Corpus Christi Mysticum eszméjét, hanem előtérbe tolta a „polgár” gondolatát. A szeretet helyét elfoglalta a jog. A renaissance egyébként is átformálta az újkor emberének gondolatvilágát, amennyiben *a tartalom helyébe a formát állította, a jóság helyébe a szépséget és az igazság helyét elfoglalta a hatalom*. A megváltozott gondolkodáshoz a városok hatalomra való törekvése adta hozzá a polgár gondolatát.

A városok minden tekintetben ki akarták elégiteni lakóik igényeit. Nagyobb kényelemhez akarták juttatni polgáraikat azzal, hogy minden tekintetben biztonságot kívántak nyújtani nekik a nagyon kellemetlenné váló szegényügy terén is. Ráfeküdtek mindenk előtt a kórházakra, amelyeket mindeddig az Egyház gondozott. De *a városokat ebben a törekvésében nem vezette semmiféle egyházellenesség, semmiféle antiklerikalizmus*. A szegényügy megoldásához és rendezéséhez mindenk előtt pénzre volt szükségük. Ezt a pénzt a városok a kórházaktól remélték megkapni, mert a kór-

házak a középkor végén már igen szép alapítványokkal rendelkeztek. Ennek igazolására felemlíthetjük *II. Ince* (1130—1143) pápának egy brévét, amelyben fel-szólította Brüsszel városának tanácsát, hogy vegye kezébe a kórházügyet. 1418-ban pedig *IV. Márton* pápa egy írásával szintén jóváhagyja Dinkelsbühl Szent-lélekről nevezett kórházának világi vezetését. Hasonló-képen *II. Pius* pápa is helyeselte a Sforzák kórház-alapítását Milánóban, melynek vezetését átvették a város gentiluomini tagjai. Nyilvánvaló tehát, hogy nem rossz-akarat vezette a városok előljáróságait az egyházzal szemben.

A legrégibb városi szegénygondozás *Nürnbergben* volt és visszanyúlik 1360-ig. Ennek a városi szegény-gondozásnak élén állott az u. n. Almosenpfleger, aki minden koldusnak egy bélyeget adott (Bettelmarke) és csak az ilyenekkel ellátottak koldulhattak a városban. Két tanura is szükség volt, akik eskü alatt vallották, hogy az illető segélyre szorult (das Almusen noturftig sey"). Ez a koldusbélyeg félévig volt érvényes és évenként Walpurgis (máj. 1.) és Szent Mihály napján (szept. 29.) vizsgálták felül. Hasonló rendelkezést foganatosítottak a többi városok is, mint Colmar, Esslingen, Frankfurt, Wien, Strassburg, Köln, Augsburg. Strassburg további szigorú intézkedéseket tett még a gyermekeknek a koldulás céljaira való felhasználása ellen is. Az idegen koldusok legfeljebb csak egy napig tartózkodhattak a városban.

Eddig csak koldusokról volt szó. Az újkorküszö-bén azonban már találkozunk egy új fogalommal, a proletáréval. Flandriában ugyanis ami az újkor elején V. Károly uralma alatt Spanyolországhoz tartozott, már javában dolgoztak a szövőszékek. Mecheln, Brügge, Antwerpen, Auersfort, Löwen, Lille vonzotta minden-felől a faluk lakosságát, mert a szövészet teljesen új tömegkereseti alkalmat jelentett. Ezek az emberek el-szakadtak szülőfalujuktól, rokonaiktól és gyökeret nem

eresztve telepedtek le az ipari központokban. A piacok változóságával ezek élete is igen változó volt. Hol volt keresetük, hol meg egyáltalában semmi. Így lettek ezek is sokszor koldusokká, de már nem a régi elnevezéssel. A középkor koldusai még szórványos vándorok voltak, mindegyik ment a maga útján a maga adakozóját megkeresve, de ezek amikor a piac-talan szövésszék kidobta őket az országútra, haddá lettek, *kenyértelen tömeggé*.

A városok kénytelenek voltak foglalkozni tehát az éhes tömeg nyomorával. Az *adakozó közszellem* pedig *Luther Márton* fellépése óta nagyon megromlott. Ő maga bár törődött volna még a kis emberek bajával, hiszen „An den christl. Adel deutscher Nation” 1521-ben kiadott propagandairásában fölveti a kolduskérdés rendezését, de a föllépést követő közszellem a *jótékony-ságot megölte*. Luther közismert tanítása a *jócselekedet*ekről, egyáltalában nem volt alkalmas a jótékony-ság növelésére. A sokféle *végrehajtott szekularizáció* miatt az alapítványok és a szegénygondozást fedező tőkék világiak kezébe kerültek, akik bizony nagyon hamar *elherdálták*. Így természetes, hogy a városok tanácsainak kínzó problémája volt a *szegénygondozás, amely a politikai község feladatává lett*. Természetes az is, hogy a gyöngédség, tapintatosság, szeretet is csökkent, mert a városi szegénygondozás a „huyser-meester”-ek, a „Stadtknecht”-ek ügykörébe tartozott.

Ypern volt az a város, amely szegény-ügyrendet dolgozott ki elsőnek. Ypern a takácsmesterség központja volt. Érdekében állott tehát a tanácsnak, hogy hozzálasson a proletárokká lett foglalkozásnélküli tömegek eltartásához. Az *yperni szegénygondozás* első teendője volt betiltani a kéregetést. A különféle szegény-alapokat koncentrálták. Beállítottak *hatósági szegénygondozókat*. A szervezetlen alamizsnálkodást pedig megszervezték. A segítyezést a pillanatnyi támogatás-ról kiterjesztették a nyomor komoly elhárításáig. Ypern

ezekbe a tanácskozásokba bevonta a papságot, hiszen egészen katolikus város volt, ezt a *szegénygondozást azonban már nem a vallásosság által indított embersegítés irányította, hanem legelsősorban már városgazdasági és szociális szempont.* Az 1521-ben lefektetett yperni módszert átvette a nürnbergi szegénygondozás, továbbá Augsburg, Altenburg, Nördlingen, 1523-ban Regensburg, Strassburg, Kitzingen, Breslau, 1524-ben Magdeburg, Königsberg, Schaffhausen, Danzig, 1526 után Hessen, Lille és Braunschweig városok magisztrátusa.

Mivel ugyanezen időben lépett fel a *reformáció, olyan ellenségeskedés keletkezett a polgárok között, hogy feltétlenül semleges tényezőnek kellett átvenni a szegénygondozást.* A reformáció maga nem vehette át még azokban a városokban sem, amelyekben a luteránusok túlsúlyra jutottak, mert a reformációt túlságosan elfoglalta a régi tanrendszerrel való vitatkozás és ezért nem készülhetett föl a szegényügy problémájának megoldására. A városi szegénygondozás természetesen sokat küzdött a kezdet nehézségeivel, mindenekelőtt azzal, hogy nem voltak lelkileg felkészült emberei hozzá. A kórházgondnokok egész családjukat tartatták el a kórházzal, sokfelé a városi tanácsnokok is a kórházakból élelmeztek családtagjaikat. A szegény betegeknek alig jutott hely a kórházakban, mert a városi urak és protegáltjaik laktak benne. A XIV.—XVI. századokból származó városházi jelentésekben újból és újból előkerülnek ezek az állandó panaszok.

KOLDUSOK HELYETT

— PROLETÁROK.

Az új korszak azonban új látómezőt nyitott meg a katolikusok előtt is. A flandriai és olasz textilipar a korai kapitalizmus jegyében jelentkezett. A régi munkaviszony megváltozott. Megjelent a proletár. A szegénység szociális problémává lett, amellyel szemben a személyes, vallásos beállítottság már nem volt

elegendő. A szegényügy már nemcsak a teológusok témája volt, de a világiak is foglalkoznak vele. *Megjelent csirájában a szociológia!*

A tömegnyomorral már mint szociális problémával foglalkozott a firenzei *Antonin* (1389—1459). Az Egyház szentjei között tiszteli. Érseke volt az olasz szövetség központjának, Firenzének. *Summa theologica* és *Summula confessionis* című műveiből egészen új hang csendül ki. A teológiai szempontokon kívül megszólal benne a nemzetgazdász is. Sokat írt a tulajdonról. Mindenki elsősorban saját munkájából tartozik magát fenntartani. Arra az időre pedig, — írja, — amikor az erő hanyatlóban van, intézmények életbeléptetésével (céhek) történjék a gondoskodás. A jótékonykodásról táplált véleményét a következő mondatban foglalhatjuk össze: az alamizsnálkodás királyi erény és érdemszerző, ha igazságosan szerzett vagyomból, tiszta szándékkal és a valóban rászorulón segítünk. A családokról aképen gondoskodjunk, hogy *neveljük őket takarékoskodásra*. Az új hang ott mutatkozik írásaiban elsősorban, ahol a felsőbbbségek kötelességeiről szól. *A felsőbbbség kötelessége megelőzni a polgárok elszegényedését*. Ha a baj mégis bekövetkezett, a felsőbbbség feladata kiegészíteni a privát- és a társadalmi embersegítést. *Antonin* volt az első, aki a szegények részére megszervezendő orvosi (mai *tisztiorvosi*) intézményről szól és megpendíti az *életbiztosítás* eszméjét.

Az újkor másik nagyszerű szociális úttörője *Geiler v. Kayserberg* (1445—1510) a strassburgi dóm híres szónoka volt. *Brant Sebestyén* azt írja róla, hogy a század papjainak díszé s a megtestesült jóság. Privát buzgóságból, mint börtönlelkész és az erkölcs-telenség fertőjébe kerültek mentora, végzett áldásos munkát. Temperamentuma néha-néha elragadta, de nem csoda, hiszen kevés ember látott be kora nyomorúságába úgy, mint ő. Az 1481-i inséges esztendőben nem átalotta, hogy így szóljon az inségesekhez: „Menje-

tek a gazdagok házaiba, ahol zsákszámmra felhalmozva rozst találtak. Ha a kapukat bereteszelték, zúzzátok be fejszétékkel és vegyetek belőle magatoknak! A nyomorban nem látott különbséget ember és ember között. Az igazság teljes felismerése inspirálta őt nem egyszer a városi hatóság ellen is, mert nem fogadta kórházaiba az idegen illetőségű betegeket és nem akart helyet adni a nemibetegeknek. Fáradhatatlan munkájának gyümölcseként sikerült összegyűjtött obulusokból megépítenie az *első venereás kórházat*. A „21 Articulus” című memorandumában is azt kívánta, hogy a várost osszák kerületekre, és ezek élére alkalmas szegénygondozókat állítsanak, a munkakerülő kéregetők részére pedig vezessék be a *városi kényszermunkát*. Luther Márton „An den Adel” kezdetű manifestációjában is szószerint átveszi a katolikus Geiler Articulusainak kezdő mondatait. (I. Dr. Liese, i. m. I. 289.)

Az újkor egyházférfiainak galériájában a harmadik helyet foglalja el *Johannes Major*, a párisi egyetem teológusa, a szegények nagy barátja. Ő reá hivatkozott az yperni magisztrátus is, amikor nagy hírre jutott szegényügyi rendjét kiadta és a koldulást betiltotta. A könyv címe: *Forma subventionis pauperum, quae apud Hyperas Flandrorum urbem viget, universae rei publicae christianae longe utilissima. Antwerpiae (1531).*

A világiak közül nagy névre tett szert a humanista *J. L. Vives* (1492—1540). Született a spanyolországi Valenciában és meghalt a flandriai Brüggeben. Neki tulajdonítják a nagy hírnévre tett yperni szegénygondozás kidolgozását: „*De subventionem pauperum, sive de humanis necessitatibus*” című és a brüggei tanácsnak dedikált könyvet, amely 1526-ban jelent meg. A könyv jelentőségét az is mutatja, hogy több európai nyelvre lefordították. (A német fordítás 1533-ban Strassburgban látott napvilágot, az olasz nyelvű 1545-ben Velencében, a francia Lyonban 1583-ban, a spanyol fordítás pedig 1781-ben Valenciában jelent meg.) Ezzel a művel már a nemzetgazdászok is foglalkoztak.

Vives humanista létére mélyen vallásos és kato-

likus. Első kötetében a *jótekonyság lélekről* ír. Fölcsillámlanak benne a szentatyák gondolatai. „Nem igazi az a kereszténység, amely a kölcsönös segítséget nem gyakorolja! . . . A fölösleget tovább kell adnunk, különben tolvajok lennénk! . . . A pénzt nem őrizhetjük meg, a sár ugyanis elszakaszt tőle! . . . A jótétet közeledünk Isten felé!” Axiomáit szellemes szójátékkal fejezi ki, mint pl.: Non dandum cuique est, quod expetit, sed quod ei expedit. (A szegénynek ne a szeretnékemét elégítsük ki, hanem a szükségét!) A második kötetben a *hatóságok tennivalóiról* szól. A hatóság ne tartsa egyedüli kötelességének, hogy a jobban szituáltak érdekeit szolgálja, hanem gondoskodjon minden polgárról, még akkor is, ha szegény, mert a polgárok összessége alkotja a politikai községet. A közérdek is megkívánja, hogy a szegényüggyel a tanács komolyan foglalkozzék, mert elhanyagolása sok benső nyugtalanságot, erkölcselenséget, ragályos betegségek elterjedését stb. bajokat okoz. Azt kívánja továbbá, hogy a *szegényeket munkával foglalkoztassák* és minden tettetés elkerülése végett *orvosilag vizsgálattassák meg*. Az idegen illetőségű és egészséges kéregetőket toloncoltassák hazájukba. Munkaalkalom bőségesen akad a szövőiparban, de persze a koldusnak kényelmesebb a kéregetés! Ki kel ő is, mint *Geiler*, azon visszaélés ellen, hogy a *kórházakban egészségeseket is tartanak*. Követeli még a *vakok* foglalkoztatását is, mert zenével, kosárfonással és egyéb háziipari munkával betegek és öregek is egyformán foglalkoztathatók. Sikraszáll az *elmebetegek* ügyében, követeli azok egyéni ápolását. Eszreveszi ő is a szegénygondozással járó azon hibák egyikét, hogy a gazdagok rokonaikat és szolgálkat szívesen beajánlják a közjótekonyságba, hogy megkíméljék saját vagyonukat. Ezt az eljárást igen éles szavakkal korholja.

Az anyagiak előteremtését illetőleg aggályai nincsenek. Feltételezi, hogy a köz érdekében mindenki megteszi a maga kötelességét, hiszen a saját érdekében cselekszik, amikor a szegényeken segít. És ezt feltételezi az egyházi föllebbvalóktól éppen úgy, mint a kolostorok-

ról. Sürgeti a kórházak kurátorainak nyilvános elszámolását, továbbá, hogy a templomokba állítsanak fel perselyeket (de ne állandóan, hanem csak a szükség idejében, hogy a közönség tudatában legyen annak, hogy a szükség kötelez.) A gyűjtések alkalmával, ha a szükségesnél több folyik be, *a fölösleget adják szegényebb községeknek.* A munkaképtelennek se adják egyben s egyszerre a támogatást hosszabb időre, nehogy túl biztonságban érezhesse magát és lecsökkenjen Istenbe vetett bizalma, hanem fölprózva kapja!

Úgy látszik, a szegényügy a XVI. század városainak egyetemes problémája volt, nemcsak Középeurópáé. De jellemző az akkori viszonyokra, hogy a városok szegénygondozási reformjukat jóváhagyás végett az egyetemekhez terjesztették fel (Sorbonne, Alcalá, Salamanca, Löwen, Ingolstadt egyetemei foglalkoztak a jogi problémával: *vajjon köteles-e egy város idegen illetőségű szegényről gondoskodni?*) Új szegénygondozási rendet vezettek be a reformációtól megkímélt Spanyolországi városok is (Zamora, Valladolid, Valencia, Salamanca.) Spanyolországnak nagy reformere a pauperizmus terén *Juan de Medina* hírneves ferences teológus volt, aki „De la orden que en algunos pueplos de Espana . . .” 1545. című könyvével új lendületet adott a városok szegénygondozásának. Ez a könyv annyira maradandó elveket tartalmazott, hogy kiadták ismételten még a XVIII. században is „La charidad discreta practicada con los mendigos.” *Medina* síkraszállt a *preventív gondoskodásért.* Mert a bajbajutott embereknek akkor kell segíteni, amikor a holmiját még nem kótyavetyélte el, amikor még talpra lehet állítani. „Többet ér — szavai szerint, — a róluk való kimerítő és előrelátó gondoskodás, mint a hangulatszerinti irgalmassági cselekedet.” Az anyagi feltételek felhajtásához *új eszközözt vett igénybe,* amit *subscriptionnak* nevezett a „santo negocio” javára, azaz a város jobbmódú családjaitól pénzfelajánlásokat (adománymegváltást) kért. A szegé-

nyek gondozását sajnos az ő rendszere is aguacillokra, azaz törvényszéki szolgákra bízta és ezzel előfutára lett annak a modern szegénygondozásnak, amely a szegényügyet a városi rend ügyének, illetve *rendőrségi ügynek* deklarálja és degradálja.

Medina szigorú rendszabályai ellen síkraszállt *Domingo Soto*, kora nagyrabecsült domonkosrendi szónoka, ki a *trienti zsinatra* kapott meghívásnak eleget téve, útjában a velencei tanács óhajára megírta az ő elgondolását „In causa pauperum deliberatio” címmel. A vita főkérdése ez volt: vajon a városok kötelesek-e az idegen illetőségű szegényekről gondoskodni, vagy elháríthatják-e ezt maguktól? A városok az egyetemek végzéseire hivatkoztak, valamint az 567-ben *Toursban* tartott zsinat határozatára, mely szerint minden civitas saját szegényeiről tartozik gondoskodni. *Soto* aggodalma két irányban jutott kifejezésre: a) *Mit csináljanak szegényeikkel a nagyon szegény városok*, hogyha a gazdagabb városok elküldik az idegen szegényeket? Utóvégre azok is emberek, akiknek joguk van az élethez! b) Ha gazdagoknak oly nagyon kellemetlen a szegény emberek látása és ezért nem akarnak kéregetőt látni, félni lehet attól, hogy a részvét teljesen kivész az emberiségből. Tiltakozott az ellen is, hogy a szegényebb polgárok a gazdagoktól eltérő bánásmódban részesüljenek csak azért, mert szegények.

A jezsuita rend is hozzászólt két kiváló egyetemi professzorával a XVI. század akut problémájához, a pauperizmus kérdéséhez. Az egyik, *Theodor Peltanus* s a másik, *Adam Tanner* ingolstadti (Bajorország) egyetemi tanár. („De tribus bonorum operum generibus”, 1571 és Tanner, *Theologia scholastica* III. Disp. II. 1616.)

Mialatt a városi magisztrátusok megszokott hivataltos buzgalmukkal és több-kevesebb közönnyel vesződték az ellátatlanok problémájával, a *katolicizmus megtisztulva és felerősödve a trienti zsinat után* új irammal foglalkozott a már nagyranőtt pauperizmus kérdésével. A városi szegénygondozás ellen kétféle panasz

volt általános és pedig a *léleknélküli bánásmód* és a gyakori *rossz vagyonkezelés*. De az egyháznak nem volt szándékában, hogy a városi magisztrátusok kezéből kivegye a szegénygondozást, hiszen ez már nem is állott volna módjában.

KARITÁSZ A KATOLIKUS ÚJJÁSZÜLETÉSBEN.

A *katolicizmus új útakra lépett*. A katolikus tábor irányjelölő lelki hivatásának tudatára ébredt és új szellemet inaugurált újból a szegénygondozásban. A nagy nyomor és a még lábadozó közszellem miatt nem tért vissza az ősi, családonkénti patriarkális szegénygondozáshoz, hanem új módszert iktatott be. A felebaráti szeretet apostolainak arzenálját, központi szervizét építette ki. Létrehozott ugyanis új testületeket, amelyek benső szervezetüknél fogva sokkal mozgékonyabbak voltak a régi szerzetesi intézményeknél. A új testületek gyűjtőneve: *clerici regulares*. Ilyenek voltak a theatinusok, szomaszkiták, az oratoriánusok, a kamilliánusok, a barnabíták és a piaristák. Majdnem egyidőben jöttek létre, mint a katolikus újjászületés legszebb hajtásai.

A *theatinusokat* (cajetánusok) 1524-ben két lelkes világi pap, *Gaetano* és *Carafa* alapította. Az előbbi csak 36 éves korában szenteltette fel magát papnak, *Carafa* meg unokaöccse volt a nagynevű *Carafa* bíborosnak. Bennük már új szellem lüktetett. Testületüket (congregatio) úgy alapították, hogy tilos volt ingatlan vagyon vagy biztos jövedelmi forrásoknak a birtoklása, ami által bizonyos mértékű közösségbe kerültek a régi nagy kolduló szerzetekkel, de tiltották még a maguk fenntartására szolgáló koldulást is. Ebben meg eltértek a kolduló szerzetek életmódjától. Egyesülésük kizárólagos célja a betegek és ezek között is első sorban a *gyógyíthatatlanok ápolása*. Testületükből sok nagy püspök került ki.

A *szomaszkitákat* Carafa barátja, *Girolamo Emiliani* 1532-ben alapította *elárvult gyermekek nevelésére és szegények gondozására*. Nevüket első településükről kapták (a Milánó melletti Somasca-ról). *Pázmány Péterünk* a jézustársasági rendből kilépve, szintén ebbe a kongregációba lépett és megmaradt benne esztergomi primás korában is. Egykor sok kiváló ember tartozott ebbe a kongregációba.

Az *oratorianusokat* *Bernardin de Feltre* alapította 1497-ben Vicenzában. Őt az Egyház szentjei között tiszteli. „Nem másért jött létre oratóriumunk, minthogy beleplántáljuk a magunk és embertársaink szívébe a karitást!” — olvassuk alapszabályaikban. Ők is a *gyógyíthatatlanokat* ápolták. Külön paragrafusok foglalkoztak szabályaikban a helyes beteglátogatás módjával. A római Corsón kolostort létesítettek *bűnbánó nők részére*. Bátran szembenéztek a közerkölcsiséget sértő *corteggiane* szintén nagy problémájával. Sokat tettek ezen a téren is.

A reformáció jogosultságát romlott egyházi közállapotokkal szokta igazolni. Az általánosítás igazságtalan. Az Egyház kebelén belül ebben a korban már sokféle új és szép kezdések voltak a tisztultabb erkölcsök irányában. Ennek jellemzésére szolgál az a körülmény, hogy a XVI. század sok kiváló egyénisége csatlakozott a mindenfelé elterjedt oratóriumokhoz (Gaetano di Tiene, Gian Pietro Carafa, sőt maga X. Leó pápa is). Az oratóriánusokból került ki *Filippo Neri* is, a szent, Róma ifjúsági apostola.

A *kamilliánusokat* *Camillus de Lellis* alapította. Szintén szentje az Egyháznak. Katona volt. Sokáig nyugtalan életet élt, míg a betegágyon maga tapasztalta a rossz betegápolás keserű következményeit. Amikor felépült, teljesen a *betegápolásnak* szentelte életét és a jó betegápolás intézményes biztosítására alapította meg a róla nevezett kongregációt, melyet a nép a „jó halál atyáinak” nevezett. A kamilliánusok hamar elterjedtek Francia-, Spanyolországban, Belgiumban és ma már Délamerikában is. Németországban (Heid-

hausen a. d. Ruhr) az *alkohol betegeinek* gondozására specializálta magát a testület.

A *barnabitákat*, vagy más néven *paulinusokat* (Clerici regulares Sancti Pauli) A. M. Zaccaria fiatal pap létesítette 1530-ban Milánóban. Fiatalon halt meg. Az Egyház szentté avatta. Az *erkölcstelenség elleni küzdelemre* készültek fel a barnabiták, akik nevüket milánói templomukról vették, mely szent Barnabásnak volt szentelve. A *Torelli* grófnő által alapított „*Angelica*” egyesület volt ebben a munkában legjobb segítő társuk.

A *piaristák* alapítója gróf *Kalazanti József* (1556—1648) volt, aki lemondott minden spanyol előjogáról. Rómában telepedett le és a szegénysegítéssel foglalkozott. 1597 ősztől kezdve az utcákról fől szedett gyermekeket nevelte. Sok csapás érte, de hősie sen viselte azokat. Az Egyház szentjei között tiszteli. Rendje elsősorban Spanyol-, Olasz- és Magyarországon telepedett le. Hazánkban 1665 óta működnek.

Az alapítások ezen nagy időszakában létesült az *irgalmas rend* is, melyet a portugál *Juan Ciudad* alapított. Most szent, Istenes Szent János néven. Előbb azonban katona volt, majd könyvkereskedő Granadában. Egyik szorgalmas könyvvásárlója *Avilai Szent János* térítette meg 1538-ban. Betegsége alatt a hiányos ápolás következményeit tapasztalta önmagán, — elmebetegség gyanújával kezelték, — és ezért elhatározta, hogy *betegápoló* lesz. Granadában saját költségén kórházat rendezett be 46 ágygal. Ez volt a kezdet és ebből a kezdetből fejlődött ki a dicsőséges multú irgalmas ápolórend. Az alapító, mint a felebaráti szeretet áldozata halt meg 1550-ben.

Innigo di Loyola, Jézus Társaságának alapítója, a nép nyelvén Szent Ignác is karitász egyéniség volt. Alapításai: Casa di S. Marta, Compagnia della grazia, Caterina de Funari, mindhárom a *bűnbánó nők részére* alapított kolostor volt. 1542-ben létesítette a Compagnia degli orfani *árvaházait*, közülük a legszebb volt az Ospizio S. Maria in Aquiro, háromszáz ágygal. „*Tizenkét apostol társasága*” néven egyesületet létesít

tett a szemérmes szegények gondozására. Ma megfelelne a Szent Vince férfi konferenciáknak. A Szent Ignác által alapított Jézustársaságban még ma is szokásos, hogy a rendi újoncok és a próbaidős atyák egy-egy hónapig beteget ápolnak a kórházakban.

Nem volt tehát fáradt a katolicizmus a reformáció felléptekor. Az előbb említett embersegítő intézmények alapítása mind az 1497—1540 közötti időre esik. Ugyanezen időszakban ajándékozta meg a világot annyi szenttel az Egyház. A német állapotok tehát egyáltalában nem voltak általánosíthatók egész Európára. A trienti zsinat teljes szigorral sujtott le a Németországban garázdálkodó *búcsúhirdetők*re, az u. n. quaestorokra, kiket a korábbi zsinatoknak (lyoni, viennei, V. lateráni) megrendszabályozni nem sikerült. A trienti zsinat elrendelte, hogy a szegénygondozást szolgáló adományokat már ne a quaestorok, hanem a püspökök bizalmi emberei vegyék át, a kórházak vezetőségét három évenként cseréljék ki, stb. A trienti zsinat a közszellem általános emelésével nagyban előmozdította a karitás új korszakának beköszöntését.

GIBERTI, BORROMEI KÁROLY ÉS DEPAUL.

A reformszellem nagyszerű embereket állított az élre és három karitás apostolt is adott Európának. És pedig *Gibertit*, *Borromei Károlyt*, és *Depaul Vincét*, az utóbbi kettő szentje az Egyháznak. Mind a három epochalis férfiú volt, embersegítő küldetésükben azóta még nem múlta felül őket senki. *Gian Matteo Giberti* (1495—1543) Palermoban született. Egy tengernagy törvénytelen fia volt. Tizennyolc éves korában kolostorba ment, de apja kivette onnan. Mégis pappá lett és mint fiatal lelkész *Medici bíboros* magántitkára volt. *Jellemző a reformkorszakra, hogy éppen az előkelő*

állásokban levő és legintelligensebb férfiak foglalkoztak a pauperizmus kérdésével. Gibertiből azután Verona püspöke lett. Igen nagy fontosságra tett szert az általa 1539-ben alapított Societa di carita egyesület, amelyet minden plebánián bevezettek. Szervezetének módszere már egészen közel áll modern korunk társadalmi szegénygondozásához. (A mai „egri normának” egyházi formája.) Minden egyes helyi szervezetben megkívánta, hogy a papon kívül a vezetőségben képviselve legyen a város, valamint ott legyenek a kolostorok megbízottai is. Két u. n. vizitátor, kik fizetett emberek voltak, ellenőrizte a szegények életviszonyait. A Societa tagjai a püspök elnöklete alatt havonként találkoztak és ezen a gyűlésen résztvettek a város és a kolostorok megbízottjai is. Vidéki plebániákon hét férfit állítottak be, akik minden vasárnap tanácskozássra gyűltek és ezek főladata volt a gondozottak erkölcsisége felett való őrködés. Aratáskor mindig általános gyűjtést rendelt el az ellátatlanok részére. Giberti végrendeletében 6000 arany forintot hagyott a Societának. Xenodochium misericordiae néven 1528-ban nagy árvaházat és kórházat létesített. Sok „montit” is alapított (l. zálogházakról 86. old. mondottakat). Nagyvonalú alkotásaiban megértő munkatársa volt Ludovisi di Canossa bayeuxi püspök és Ormanetto, Borromei Szent Károly milánói vikáriusa. Giberti a karitást a toll fegyverével is szolgálta. Nevezetes írásai voltak: a Constitutiones, a Monitiones generales és a Capitoli della societa di carita.

Borromei Szent Károly (1538—1584) Milánó bíboros érseke és IV. Pius pápa unokaöccse volt. Csodálatosat művelt tizennyolc évi érseksége alatt. Nagy munkásságát mutatja az is, hogy *hat tartományi és tizenegy egyházmegyei zsinatot* tartott. A zsinatokon állandó téma volt a pauperizmus kérdése. Szigorú utasítást adott a plebánosoknak, hogy az ő engedélyük nélkül senki se koldulhasson. Meghagyta, hogy a szegények életviszonyait vizsgálják, legyen továbbá minden hó

első vasárnapján templomi collecta, amiből a szemérmes szegény családokat fölsegítsék.

Az 1570-iki éhínség és az 1576-iki pestis idején hősiés módon irányította mentési akcióit. Az éhínség kezdetén élelmiszertartalékot vásárolt össze, hogy az áremelkedéskor olcsó eleséget nyújthasson a város lakóinak. Több ezer kenyeret osztatott szét palotájának küszöbén, de nagyon okosan mindenkinek csak egy napi adagot. Házról-házra járva meglátogatta a jobb-módú családokat, hogy az inségakciónak megnyerje őket. A közviszonyok nagyon sívarak voltak ekkor. *Maga a város helytartója is elmenekült Milánóból sok más gazdag családdal együtt.* Borromei példájával nemcsak papjaira hatott, de biztosította a város békés nyugalma is. Barak kórházakat létesített a pestisesek elkülönítésére. A várost kerületekre osztatta és mind-egyiket ellátta mentőőrséggel. A kritikus időben talpon volt ő maga is éjjel-nappal. A hatóság legkisebb támogatása nélkül vetett gátat a pestis terjedésének. Pedig az 1576-iki pestisben 25,000 ember pusztult el Milánóban, közöttük 120 pap és 14 szerzetes, valamennyi a felebaráti szeretet vértanuja.

A pestis elmúltával zsinatot hívott egybe, amely üdvös intézkedéseket hozott a kórházi ápolásban. Elrendelte, hogy a beteg gyermekeket a felnőttektől elkülönítsék és az egészségesek ne feküdjenek együtt a betegekkel (a vándor koldusokat ugyanis éjszakára mindig a kórházakba utalták), *a koldusokat pedig mindig foglalkoztassák.* Borromei írásaiban fölcsendülnek újból a IV—V. század egyházatyáinak fontos igéi: *Az Egyház vagyona a szegények vagyona!*

Barátjával, Neri Szent Fülöppel még római tartózkodása alatt Casa pia-kat alapított erkölcsi veszélynek kitett nők részére. Bresciában az Orsolya-rendet létesítette szegény gyermekek oktatására és árvaházat nyitott a pestis következtében elárvult gyermekek részére. Felújított egy régi egyesületet (Pio istituto delle s. spine), hogy a szegény betegeknek orvos és gyógyszer segílyt biztosítson. Nagyvonaliú gondoskodása kiterjedt a börtönügyre

is. De különösen szívén viselte a *Magdolna házak* és a *ricoverek* (menhelyek) sorsát. Kimeríthetlen szelleméből táplálkozott az általa alapított oblátus intézmény, az u. n. *Borromeusok*, azaz Szent Károly által a karításztevékenységre szervezett világi papok kongregációja. Oh, polgári szeretet, vajjon hol voltak a megpróbáltatás nagy éveiben a te embermentő hőseid!

Depaul Vince (1596—1660). Egészen sajátos jelensége az új korszaknak. XIII. Leo pápa Vincét az összes karitatív tevékenységek égi pátrónusának deklarálta. Földműves családból származott és büszkén emlegette disznópásztori multját. Szülőhelyének nevét az ő tiszteletére Daxból Berceau de St. Vincent-re változtatták, azaz elnevezték a politikai községet Szent Vince Bölcsőjének. Tizenhét éves korában a ferencesekhez adták a szülők azon reményben, hogy később pappá léven, támasza lesz családjának. Sorsa hányatott volt. 1616-ban pappá szentelték, négy évre reá megkapta a baccalaureátust. Marseilleből visszajövet, hol családi ügyek elintézése végett tartózkodott, kalózok kezébe került. Így jutott el az afrikai Tuniszba, ahol egy arab orvosnak, később pedig egy olasz emigránsnak adták el.

Szent Vince egyéniségét ez az afrikai tartózkodás rendkívüli mértékben befolyásolta. A sok szenvedés a szenvedők megértőjévé, emberbaráttá, karítász-férfiúvá nevelte. Megtérítette gazdája egész családját, akikkel együtt visszakerült hazájába. Az afrikai időszak életére nézve igen termékeny volt. Felkeltette érdeklődését a *rabszolgaság és a gályarabok irányában*. Marseilleben, Tuniszban és Algírban *házakat létesített a rabszolgák gondozására*. Egyedül maga 1200 rabszolgát váltott ki másfél millió aranyért. 1619-ben a *gályarabok legfőbb lelkipásztorának* nevezte ki a francia király.

Mikor Franciaországba visszakerült, az avignoni pápai követ, *Montario prelátus* ajánlotta be őt a pápai udvarhoz, amely ugyancsak meleg ajánlással hozta őt össze a párisi udvarral. Az udvari élet káros hatása

őt sem kímélte meg. Kilenc éven át hordott szíve felett egy papírlapot, melyre ráírta: „Mégis hiszek, Uram!” A hit elhomályosulásának pillanatában erre tette kezét, dokumentálva, hogy a kísértések alkalmával semmiképen sem akar megtántorodni. Az udvari élet fényének közepette az afrikai reminiscenciák, rab-szolgák jajkiáltásai hivatották őt igazi missiójára. Az udvari élet jó volt arra, hogy nagy vállalkozásainak mecénásaival megismerkedhetett. Tizenkét éven át a Gondi-család házi papja volt. Ezt a családot is át-varázsolta karitatíven vallásossá, mint egykor tuniszi olasz házigazdáját, elsősorban a márkít és feleségét.

Kisebb megszakítással plébánoskodott falvakban is. Ez a népgondozás alkalmat nyújtott neki arra, hogy beleláthasson a néplélek ijesztő ürességébe és színvonalának alacsonyságába. Így fogamzott meg lelkében a *népmissió eszméje*. Ennek az ideának a végrehajtására alapította 1625-ben a *Missióspapok társulatát*, a lazarista kongregációt. Azért kapták a néptől ezt a nevet, mert párisi első otthonuk a Szent Lázárról nevezett poklosok háza volt. Ez a vállalkozása is sikerült. (A társulatnak harmincegy rendtartománya volt már a világháború előtt 1800 pappal és 850 laikus taggal.) Életének legnagyobb vállalkozása azonban nem ez volt. Az Úr életútjába sodorta *Louise de Marillacot*, *Le Gras* özvegyét, kit napjainkban az egyház szintén szenttéavatott. Louise de *Marillac* első lelki vezetője Gení szelíd püspöke, a nagy *Szalézi Szent Ferenc* volt. 1623-ban átvette Marillac lelki vezetését szent Vince. Teljesen *Depaul* intenciói szerint élt. Hűséges segítője volt Vince szegénygondozásának. Szent Vincével együtt alapította az egész világon oly nagy népszerűségnek örvendő *irgalmas nővérek* (Filles de charité) társulatát, későbbi néven „*Szent Vince Szeretet Leányai*”. Róma nem hagyta jóvá oly könnyen az új alakulást. Hiszen egészen új csapáson járt, az apácarendek történetében eddig még ismeretlenen. A férfi alakulatok a modern korhoz alkalmazkodva is új szerzettípust létesítettek *clerici regulares* néven, melye-

ket korábban ismertettünk. Szent Vince is a modern igényeket tartotta szeme előtt a Filles de charité megalapításával. Szellemben őskereszténynek akarta, azt óhajtotta, hogy fegyelemben fölülmúlják a legszigorúbb zárdaszűzek fegyelmét, de nagyobb mozgékonytságot is kívánt adni nekik, hogy a bajokkal küzdő embereknek nagyobb segítségére lehessenek. A kontemplációról a *tevékeny karitászra* terelte a figyelmet. A középkor zárdáival szemben egészen új volt az a szervezeti felépítés, hogy az összes telepítéseket egy anyaháztól tette függővé. Ma már közismert, hogy az áldott „szürke nénék” az egész világ jótevői. Ismerjük őket a kórházakból, árvaházakból, vakok intézeteiből és a karitázmunka minden fajtájából. Alapszabályuk a modern karitász embereinek katekizmusa. *Depaul* a jövőbe látott, amikor az irgalmas nővérek vezetését a plébániákhoz csatolta, lelki gondozásukat pedig az ő szellemét követő lazaristákra bízta. Igen hamar elterjedtek az egész világon. Franciaországban 890 a településük száma, Olaszországban 450, Spanyolországban 367, Ausztriában és Magyarországon 287, az Egyesült Államokban 103, továbbá vannak Délamerikában, a közeli keleten Konstantinápolyban, Beirutban, ahol „Allah fecskéinek” hívja a nép őket, vannak Perzsiában, Kínában, Afrikában stb. *Összes településeiknek száma 3700 kerek számban, a nővérek száma pedig 36.000.*

Szent Vince nagyságát meg nem tagadhatta még a forradalom sem. A vandalizmus elpusztított sok szobrot Párisban, de az *övét megkímélte*. Sőt ugyanaz a csöcselék, mely bezúzta a közeli templom összes ablakát, megkoszorúzta „*Depaul Vince* polgártárs” szobrát.

Szent Vincének voltak még más alapításai is. A „*Confrérie de la charité*”, hölgyek részére és volt ennek változata „des hommes du monde”, azaz világi urak részére is. Ezzel az egyesülettel vonta be *Szent Vince* a karitázmunkába a világi elemet. A férfiak a szegénygondozás azon ágában dolgoztak, amely munka-

alkalmak teremtésével kívánta a kéregetést csökkenteni. A párisi confreriet *de Renti* báró vezette, akit *Bougaud*, a nagy püspökíró a XVII. század legnagyobb keresztényének nevezett. *Szent Vince* megértte, hogy még életében 30 helyi szervezete volt ennek az egyesületnek.

A női Confrerie de la charitéből sok új alapítás virágzott ki, melynek részben alapítója, részben szellemi instruktora Szent Vince volt. Ilyen volt a szegénygondozásra létesült „*Szent Genovéva leányai*“, a „*Szent Család leányai*“, és főképp az „*Isteni Gondviselés leányai*“ (*Filles de la providence de Dieu*) társulatok. Főképp nagy érdemet szerzett karitatív téren az utóbbi, mely Toulouse, Marseille, Aix és Montpellier városokban nagy szegényház-kórházakat (*Hôpital général*) létesítettek, melyekben összegyűjtötték az összes munkaképteleneket. Szent Vince *nagyszerű szervező zseni volt*. A harmincéves háború (1618—1648) és a fronde (1648—1652) éhínségével szemben tanúsított viselkedése is igazolja ezt. Röpcédulákat szórattott szét ezen napokban, melyeken közölte a misszionáriusaitól befutott ijesztő híreket a nép nyomoráról. *Oeuvre des potages économique*-nek nevezte azt a vállalkozását, mely óriási adagokban erőlevest osztatott az éhező népnek. Annyira szívén viselte ezt az akcióját, hogy ő maga állapította meg a felhasználandó tápanyagot, nehogy veszítsen a leves erejéből. Milliók mentek át kezén élelmi és ruházati cikkekben. Egy francia író a nemzeti jótékonyság miniszterének (*ministre de la charité nationale*) nevezi. Ez a sokat dolgozó ember, ez a nagyvonalú és jó ember meghalt 85 éves korában. Teste a Lüttich melletti Ansban pihen, szelleme pedig él világszerte minden karitatív ember szívében.

A PARAGUAYI JEZSUITA ÁLLAM.

A katolikus Egyház szociális érzéke az általános népjólét emelése és megszervezése tekintetében fényesen megnyilvánult a *Jézus Társaság Rendjének* hatal-

mas civilizációs tevékenységében, Paraguayban. Ebben az országban 1609-ben telepedett le a rend. Az atyák megtanították a bennszülötteket földművelésre, állattenyésztésre és mindenféle mesterségre. A spanyol kormány engedélyével valóságos mintaállamot alapítottak. Eredményeiket nagyszerű monografiák méltatják.*

1634-ben már 70.000 keresztény indián élt e telepeken (reducciones), melyeknek száma másfél évszázad alatt 57-re emelkedett. Ezek közül 33 egységes csoportot alkotott a Parana és Uruguay folyók vidékén, melyekből kialakult a világhírű „*keresztény indián állam*“.

A redukciók szervezete a polgárosító keresztény pedagógia mesterműve volt. A telepek mindig magasabban fekvő, egészséges helyeken, lehetőleg nagyobb folyók mentén létesültek. Egy-egy telep négyszög alakú volt, az utcák párhuzamosak és egyenesek, a főutak kövezettek. A telep közepén a plaza (főtér) állt a templommal, mellette az atyák háza, a temető, a közraktár és a közös munkaház. A házak előtt tetővel fedett járda vitt az egész telepen végig, úgyhogy esőben is száraz lábbal el lehetett jutni bárhová. A telep szélén voltak az iparos műhelyek, azon túl a közös földek és az egyes indián magánbirtokok. Nagyszerű utakat építettek az egyes redukciók között, amelyek részben még ma is megvannak. Kifejlesztették a vízi közlekedést is. A missiónak csak a Parana folyón 2000 különböző nagyságú hajója és csónakja volt. Ezeket a vízi járműveket a missió külön hajógyárai állították elő. Egy-egy redukció lakossága 350 és 7000 között váltakozott. Megoldották a gazdasági önállóság kérdését is: a német és flamand származású jezsuita laikus testvérek megtanították az indiánokat a legkülönbözőbb foglalkozásokra. Nemcsak ácsok, kőművesek, vargák, asztalosok, szabók, takácsok, kovácsok, hanem ötvösök, harangöntők, kőfaragók, szobrászok, festők, könyvkötők,

* *Pfotenhauer*, Missionen der Jesuiten in Paraguay. 3 köt. 1893; *Koebel*, In jesuitischen Land. 1912; *Baucke*, Die Jesuiten in Paraguay. 1915. Herder; *Beer*, Der Jesuitenstaat in Paraguay. Nürnberg 1928.

orgonaépítők, sőt nyomdászok és iparművészek is voltak közöttük. Buenos-Ayres erődítményeit és első kőházait is ők építették. A szigorúan beosztott és ellenőrzés alá helyezett munkarend mellett gondoskodtak a jezsuiták az indiánok szórakozásáról is. Így mindennél voltak zenekarok, színházak, népiünnepélyek, lóversenyek.

Gazdasági rendszerük alapja bizonyos theokratikus alapon álló kommunizmus volt. „A jezsuiták az ő keresztény államukban mindazt megvalósították a mai szocialista és kommunista elgondolásból, ami abban jó és mindazt mellőzték, ami benne rossz.” *A föld és minden ház a közösség tulajdona volt, de használatra kisorsolták a családfők között.* Így mindenkinek volt saját birtoka, földje vagy háza, amellyel tehetett amit akart, azonban eladni nem volt szabad. Minden redukciónak olyan közös földje is volt, amit „*Isten birtokának*” neveztek, mert az atyák vezetése alatt közösen kellett megművelniök, és ezek hozamából tartották el a szegényeket, árvákat, özvegyeket, betegeket, fizették az adókat, vásároltak európai szerszámokat és tettek félre az inség idejére. Saját földjének hozamával minden indián szabadon rendelkezett. A redukciók gazdasági berendezése és életrendje oly kitűnően volt megszervezve, hogy az indián telepek messze fölülmúlták a spanyol gyarmatokét. Pénz nem volt, csak cserekereskedést űztek. A szeszes italokat a hírhirdetők a híres paraguayi *mate* teával szorították ki.

Az egyes telepeknek *saját bennszülött elöljáróságuk* volt, amelynek tagjait a község maga választotta és a páterek megerősítették. Megvolt minden ipárnak a céhmestere is. A betegekről kórházak és betegápolók gondoskodtak. Minden család évente kétszer kapott bizonyos mennyiségű gyapju és pamutárut, amelyből a nők a ruhát készítették. Az iskolaügy is magas színvonalat ért el, a népiskolákon kívül a középiskolák sem hiányoztak, sőt a *missiónak egyeteme is volt.* A legényeknek 17, a leányoknak 15 éves korban kellett házasodniok. *Faxardo buenos-ayres* püspök 1720-i

jelentésében azt írja V. Fülöpnek, hogy „meggyőződése szerint ezek az annyira bűnre hajló indiánok a redukciókban a legcsodálatosabb ártatlanságban élnek és talán évhosszat nem fordul elő köztük halálos bűn.

A paraguayi redukciók megmutatták a világnak, hogy az Egyház egészséges közerkölccsel mekkora társadalmi jólétet képes elővarázsolni olyan államban, amely elfogulatlanul és fenntartások nélkül magáévá teszi a katolikus élet- és társadalmi berendezkedést. A jezsuiták okos gazdálkodással, tervszerű szétosztási módszerrel és önzetlenséggel oly közjólétet teremtettek, hogy az indián törzsek a mai napig is közmegebecsülésben tartják a „fekete kabátosok” emlékét. Nem hiába hangoztatta minden időben a kereszténység, hogy a *társadalmi kérdés erkölcsi kérdés is.*

Cunninghame Graham szerint a jezsuiták nem az üzemi konszernnek módszerével vezették a missiókat, hanem egy különleges Utópia uralkodóinak módjára, mint olyan emberek, akik az emberi boldogságot többre becsülték, mint a vagyongyűjtést. Mihelyt eltávolztak Paraguayból rendi életük ideiglenes megszüntetése miatt, a *Pombal-féle* üldöztetés idején 1767-ben, a korábbi jólét teljesen szétfoslott. A redukciókból a laplatai kormányzó, *Bucarelli* brutális kegyetlenséggel kiűldözte őket. 57 redukció (113.716 keresztény indiánnal) 12 kollégium, 1 egyetem, 1 újoncház, 3 lelkigyakorlatosház, összesen 564 jezsuita hithirdetővel lett az üldözés áldozata. A rendtagok szó nélkül alávetették magukat a száműzetési parancsnak és maguk csitították az indiánokat, akik fegyveresen akarták védelmezni atyáikat. A rend távozása után portugálok és spanyolok osztozkodtak a mintatelepen. A spanyol kormány még tett ugyan kísérletet a jezsuiták távozása után a kezdeményezett rendszer utánzására, törekvései azonban csődöt mondtak. A telepek elnéptelenedtek, a mintaszerű gazdaságok felbomlottak, a templomok lassanként rombadültek, az indiánok elszéledtek. Az egykor virágzó redukciókban tanyát vert a szegénység, a nyomor, az alkoholizmus, az ezzel járó fegyverzetlenség és a bűnő-

zés. A délamerikai gyarmatok hamarosan forradalmakba sodródtak a spanyol és portugál uralom ellen és a jezsuita üldöző kormányok csakhamar elvesztették valamennyi délamerikai birtokukat. *Amit megszerzett a keresztény erkölcsiség és mintaállammá fejlesztett, azt az európai „civilizáció” vad önzése megőrizni nem tudta.*

IX. A JÓTÉKONYSÁG LAICI- ZÁLÁSÁNAK KORA. (1648—1800.)

A XVII. század nagy vallási meghasonlása a pauperizmus enyhítésére irányuló törekvéseket is megbénította. A harmincéves „vallásháború” (1618—1648) nyomában iszonyú szegénység következett. A török elleni felszabadító háborúk is nagy pusztítással jártak. A háborús idők viszontagságait természetesen elsősorban mindig a szegény néprétegek szenvedik. Az abszolutizmus sem tűrte meg a polgárok egyesüléseit és szabad tevékenységét. Mindent rendeleti úton kívánt elintézni. Az ellátatlan tömegek részére *munkakényszert* rendelt el. Ezt az erőt pedig alávetette merkantil gondolkodásnak. Manufaktúrás gyárakat létesítettek, ahol ingyen-erővel dolgoztattak. A *munkabért* természetesen a minimumra szállították le. Ezeket a dologházakat rábízták kiszolgált őrmesterek vezetésére. Angliában általános volt a felfogás, hogy szegény tömegek mindig szükségesek. „A gazdasági élet fellendülése csak olcsó munkaerő útján lehetséges.”

A keresztény karitás az elernyed, mert a karitás mindig az üde, mély vallásosság édes gyermeke. A *jansenista áramlat* sokat ártott a melegebb érzést feltételező aktív katolicizmusnak. 1682-ben tetejébe még proklamálták a *gallikanizmust* is. Ez a meghasonlás lefoglalta a karitást irányítani hivatott szellemeket.

A XVIII. század kinyitotta Pandora szelencéjét és kiengedte a *háborúk furiáját*. A két francia-hollandi háború, a pfalzi rablóhadjárat, a spanyol örökösödési-háború (1701—1713), a lengyel örökösödési-háború,

az osztrák örökösödési-háború, a hétéves háború (1756—1763) eltékozolt minden gazdasági értéktartalékot. A wesztfáliai békekötés Franciaországot megtette Európa vezető államává. Ez a vezető állam pedig teljesen kimerült XIV. Lajos, a „Napkirály” pazarlásai következtében. A pórok (a 25 millió lakosságból 21 millió) nyomora tarthatatlanná vált. Hiába kísérelte meg *Turgot* pénzügyminiszter (1774) az állami robot eltörlését, a tartományokat elválasztó gabona-sorompók megszüntetését és a kiváltságos osztályok megadóztatását, a nyomor porhanyóssá tette az egykor biztos talajt és megszülte a *forradalmat* (1789—1804). Az egyensúlyát veszített vezető állam, Franciaország tovább szegényítette Európát az élre került *Napoleonjával*. 1796, 1798, 1806, 1808, 1809, 1812 mind háborús évek! Napoleon olaszországi hadjárata, egyiptomi hadjárata, a porosz háború, a spanyol és portugál háború, az osztrák háború és az oroszországi hadjáratnak voltak ezek a szomorú évszámai. Történészé a feladat e háborús esztendőik okainak kifürkészése. A mi feladatunk annak a megállapítása, hogy ezek a háborúk emésztették fel az európai országok tőketartalékait és okozták a pauperizmus állandó növekedését.

A fölvilágosultság szelleme röstelte is az emberi élet standartjának esését. Az angol deisták, a francia enciklopedisták, a német populárfilozófusok és aufkláristák (II. József, Nagy Frigyes, II. Katalin) az embert fölemelni kívánták. Ez az új szellem a jótékonyasághoz folyamodott, az emberi szív humanizmusához, de teljesen laicizálta a felebaráti szeretetet. Ezen szellem hatása alatt jelentek meg az első szegénygondozással foglalkozó *szakfolyóiratok* (Schwebische Provinzialblätter für Armenversorgung, Oesterreichisches Magazin für Armenhilfe, 1805., Göttingisches Magazin für Industrie und Armenpflege, 1789.) Ugyanezen szellem hatása alatt szöbajött a *preventív szegénygondozás* (Basedow). Megszülettek az *első ipariskolák*. (Az eszme fölvetője és első építője *Ferdinand Kindermann* (1801) kaplitzai plebános volt, a későbbi prágai szegénygondozó intézet

igazgatója, illetőleg leitmeritzi püspök.) A felvilágosultság korszakában volt szokás a *pályázatok kiírása* a pauperizmus enyhítését szolgáló megoldásokra. Akadémiák, iparvállalatok kísérelték meg ezt az utat. A legszámottevőbb pályadíjat jelölte ki *Bamberg* püspöke *F. L. Erthal* (szül. 1730), kiről alább szólunk még. Fölkapottakká lettek a *leírások* börtön és kórháztanulmányi utakról. Mindenfelé elkezdtek „*Közjótékonyági Egyesületek*“. A hazafiság és a közjó szolgálatának fogalmában helyet kapott az emberbaráti cselekedet. *II. József* megalapította a „*Bruderschaft der Nächstenliebe*“ egyesületet és elrendelte ezeknek minden tartományban való megszervezését. Az ő központosító törekvése ebben sem dicsekedhetett azonban eredménnyel. *Buquy gróf* csehországi birtokáról vette a példát, ami jó lehetett vidéken, de nem vált be állami szervnek. *József császár* nem vonakodott a társaság működését némi vallásos elemmel alátámasztani, ami abban állott, hogy évenként egyszer „*Bruderschaftfest*“-et rendelt el, amely napon a szegények körmenetszerűleg vonultak a plébánia templomba. *II. Józsefnek* sikerültebb alapítása volt a bécsi „*Allgemeines-Krankenhaus*“ 2000 ágyra berendezett kórháza. Nagy érdeklődéssel kísérte a siketnémák oktatását, amihez lökést adott neki az 1777-i párisi tanulmányút. *Storck áldozárt* is ő képezette ki a siketnémák oktatására.

A konzervatív és vallásos *angol szellem* szerencsésebb viszonyok között megtartotta jól kifejtett magánjótételemkodásának kereteit. Sem az abszolutizmus, sem a dekadencia, még kevésbé a „fölvilágosult“ szellem nem jutott az emberségesen érző, jótékony angol lélek közelébe. Anglia valósította meg elsőnek az ú. n. zárt, azaz intézeti szegénygondozást (*workhouse, dologház*), melybe minden korú és állapotú szegény menedékre talált, *de munkaszolgáltatásra volt kötelezve*. *Erzsébet királyné* híres törvénye (1601) a szegénygondozás terheit az egyházközségekre (*parish*) hárította. Az 1782. évi *Gilbert act*, az intézeti szegénygondozást az öreg és beteg emberekre korlátozta, a többi szegény emberekre

vonatkozólag pedig, ha a családfő keresete elégtelen volt, akkor a gabonaárak és családtagok számának figyelembe vételével egy bértáblázat szerint *bérpótlék* alakjában a hiányt a hatóság viselte. Ez az allowance rendszer 1785-ben az állami költségvetést 1,912.000 fontról 7,870.000 fontra szőktette. 1834-ben ezt is megszüntették és visszatértek a régi dologházi intézményre.

Franciaországban a szegénygondozás a plebániák ügye volt. *Ratzinger* szerint a sokat emlegetett *elberfeldi rendszer* már 1789-ben a francia plebániák szegénygondozásában felfedezhető volt. Sajnos a forradalom elköszönte az összes jótékonyt, valamint egyházi alapokat és a szegénygondozást *állami feladattá minősítette*, ugyanakkor azonban a szegényügyi intézeteket megszüntette, minek következtében a koldusok száma meg háromszorozódott.

A fölvilágosultság korszakában, mint az Egyház világitó tornya világított Németország felől a már említett *F. L. von Erthal* (1730—1795) bambergi és würzburgi hercegpüspök alakja nagy szociálkaritatív alkotásaival. *II. József* császár bizalmasa volt. A szegénygondozás modern megszervezője 1779-ben választófejedelemségének egész területén *szegényügyi statisztikát* állíttatott fel, sőt hat évre reá két legnagyobb városában *Szegényügyi Intézetet* létesített a szegénygondozás intézményes fönntartásának oktatására. Elrendelte, hogy még a *falvakban is* állítsanak fel szegénygondozó bizottságot. Községenként a tekintélyesebb férfiak gyűjtése útján teremtették elő a szükséges tőkét. A koldulást mindenütt betiltotta. Meghagyta a helyi bizottságnak, hogy a könnyelmű személyek házasságát megakadályozzák. Mindenféle *háziipari iskolát* állított fel. A bécsi közkórház mintájára 1781-ben egy hatalmas *közkórház* alapjait fektette le, amelynek csodájára jártak messzi országokból is az orvosszakemberek. A kórház 100 éves jubileuma alkalmával (1889) 2,100.000 *ápolási napot* tartott nyilván. A lakásukban ápolható szegény betegek részére *szegényorvosi intézményt* szervezett. A jótékonykodás mecénása volt.

Kórháزالapítás részére 20.000 forintot adott, továbbá évenként 6.000 fr.-t folyósított, Armeninstitut-jának szintén 20.000 forintot és vagyonát végrendeletileg is ennek biztosította. Lelkes munkatársai voltak *Schellenberger* szentszéki tanácsos, plebános (aki maga is 40.000 fr.-t osztott szét vagyonából karitatív célokra) és *dr. Marcus*, a háziorvosa.

X. A NAGYKARITÁSZ-ALKOTÁSOK KORSZAKA. (1800—1900.)

Az Egyházat a politikai elnyomatás befelénézővé tette. Miután az államtól segítséget alig remélhetett, a maga erejére támaszkodott. Az Egyház hatalmas ereje mindig bensőséges lelkeségében rejlik és a lelkiélet elmélyítése által, azaz a jószág, áldozat és alázatosság gyakorlásával a legkiműveltebb karitászmunkatársakat adta a nagyvilágnak. A XIX. század megihlette a katolikus világiak lelkét is. Az a réteg, mely a külsőségek alól felszabadította magát és az élet mélyebb vizei felé vágyott, találkozott az embersegítés útját járó Egyházzal. Sok-sok író, művész, orvos, jogász, előkelő kereskedő tette túl magát az avult társadalmi konvenciókon és meleg érdeklődéssel fordult a szegénység következményeivel küzködő embertestvérek sorsa iránt. A XIX. század annyi karitászártéket hozott a fölszínre, hogy az utána következő kor szükségképen kitermelte az életrajz-irodalmat. Az elnyomott Egyház a karakterek nagyszerű galériájával dicsekedhetett, akik az embersegítés iskolájában lettek nagyokká.

Fraciaországban* *Ozanam* (1813—1853) a párisi egyetem külföldi-irodalom tanára lépett a karitászférfiak első sorába. Milánóban született, apja lyoni orvos volt. Huszonnyolc éves korában már egyetemi

* Az adatok dr. W. Liese, *Geschichte der Caritas* II. k. c. művéből vannak.

magántanár. *Bailly szerkesztővel és Rosalie nővérrel* 1833-ban megalapította nyolc egyetemi hallgató csatlakozása révén a híressé vált *Szent Vince Férfikonferenciákat*. Egy év múlva már Páris hatósága is igénybevette a szegénygondozásban a lelkes fiatal emberek szolgálatát. Az alapszabályok szerint komoly, keresztény életmódra kötelezték magukat, továbbá a szegények otthoni meglátogatására, természetbeni adományok gyűjtésére, a szegények lelki-gondozására, jó könyvek terjesztésére és a szegények gyermekeinek foglalkoztatására. Korszükségetet elégítettek ki, ami kitűnik a taglétszám állandó növekedéséből: 1855-ben a Konferenciák száma 2951-re emelkedett (ebből *Franciaországra* 1360 esett, *Belgium és Itáliára* 375, *Spanyolországra* 229, *Poroszországra* 174, *Angliára* 137, *Bajorországra* 20 és *Afrikára* 17 stb.). A konferenciák száma 1913-ban 7580 volt, a működő tagok száma pedig 102.000. A katolikus férfi-intelligencia (hiszen a tagok kizárólag egyetemi végzettségűek) karitász-világszervezetévé lettek a konferenciák párisi székhelyükkel és központjukkal. A modern élet követelményeinek megfelelően bővült munkaterük a patronázzsal, fogház- és kórházmisszióval.

A francia katolicizmus egy másik nagy karitász egyéniséggel is megajándékozta a világot *gróf Armand de Melun* személyében. *M. Swjetchine orosz konvertita írónő* és az agilis *Rosalie nővér* vezették őt be a karitázmunkába. Először munkatársa volt az 1828-ban egy katolikus könyvkereskedő által alapított „*Société des amis de l'enfance*” és a *Bervenger* abbé által a munkásgyermekek felkarolására létesített „*Oeuvre et Joseph*”-nek. Lelkes tagja volt az akkortájt létrejött több új karitász-alakulásnak, mint pl. az „*Oeuvre de la miséricorde*” (szégyenlős szegény-családok gondozása), az „*Oeuvre des pauvres malades*” (szegény betegek gondozása) s a „*Patronage de renvoi*” (leánypatronázs munka) alakulatoknak. Amikor az embersegítés mindenmű munkájában kipróbálta katolikus lelkének erejét, tollával kezdte a karitász-irodalmat szolgálni. 1841-ben

„*Manuel des institutions et oeuvres de charité*” címen kiadta a karítasztevékenység kézikönyvét, mely 1891-ben ötödik kiadását érte el. 1845-ben „*Annales de charité*” néven elindította a francia karítász szakfolyóiratát, amely (1850 óta *Revue d'économie chrétienne* néven jelenik meg). Résztvett *Brüsszelben a fogházügyek nemzetközi konferenciáján*, ahol azt kívánta, hogy a rabok nevelését szerzetesekre bízzák. Tanulmányozta az *angol dologházakat*. A párisi (1855) s a londoni (1862) világkongresszusokon a *karítász nemzetközi szövetségének létrehozásán* fáradozott, amiben korán bekövetkezett halála (1877) megakadályozta.

Az elhagyott gyermekek műhely-képzésével nagy érdemeket szerzett *abbé Roussel* (1825—1897) francia pap. Cipész, szabó, asztalos műhelyeket rendezett be Párisban és a régi céhek mintájára egyesületben tömörítette az otthonélküli gyermekeket. Műhelyeiben vagy 20.000 gyermek nyerte kiképzését és hasznos polgárokká lehettek.

A francia katolicizmus a karítász alkotások egész sorával ajándékozta meg a XIX. századot. Miután a forradalom által megtiltott karítasztevékenységet *Napoleon* feloldotta a tilalom alól, a friss lendület nagyon sok új társulatot és szerzetesi intézményt hívott létre. Így 1807-ben a *villanovai Szent Tamásról* nevezett betegápoló nővérek 32 kórházat létesítettek. *Madame Laetitia*, *Napoleon* anyja volt a protektoruk. 1807-ben alapították továbbá a *Szent Józsefről* nevezett betegápoló nővérek intézményét *Clugnyban*, akik a legáldozatosabb betegápolásra vállalkoztak a francia tropikus gyarmatokon (*bélpoklosok gondozása*). 1886-ban 310 rendházukban 4200 nővérük volt. *J. P. Morlanne hitvalló orvos* szorgalmazására *Metzben* megalakult a „*Soeurs de la charité maternelle*” néven bábahelyettesítő katolikus testvérület. A *Szegények Kis Nővéreinek* (*Petites soeurs des pauvres*) kongregációját alapította meg *Johanna Jugan*, egy szegény cselédleány 1840-ben, akinek szeme előtt a hatvan éven felüli öregek gondozása lebegett. (A rendnek 1899-ben

már 18 rendtartománya volt és pedig Francia-, Spanyol-, Olaszországban, Belgiumban, Angliában, az Egyesült Államokban, Délamerikában, Ázsiában és Oceániában. 1907-ben a szervezet 305 intézetében 6200 nővér 46.000 öreget gondozott.) A speciális karítázmunkában kitűntek a *Szent Pálról nevezett vakokat gondozó nővérek* (Soeurs aveugles de s. Paul). A derék rend tagjai feles számban vakok és látók voltak. Szép missiót teljesítenek a *Mennybemenetel Kis Nővérekéi*, akik *anyahelyettesi* hivatást töltenek be a beteg munkás-anyák betegségének tartamára. A betegápolás terén dolgoznak a *Jézus Szíve Szolgái* (Londonban, Wienben stb.); és a *Dames du Calvaire* özvegyek kongregációja, mely 1843-ban a *rákos betegek* gondozására létesült.

A férfi társulatok közül karítász-munkára létesült: az 1845-ben alapított *Frères de St. Vincent* (munkások gondozására), az 1841-ben létesült *Frères de St. Francois* társulata (a földművelő nép gondozására), és az 1850-ben a Jézus Társaság által létrehívott *Frères Ouvriers de St. Francois Régis* társulat.

Olaszországban a politikai közszellem az egyháznak szintén nem kedvezett. Az 1862-i „opere pie”-et szabályozó törvény lehetetlenné tette a katolikus karítást. E rendelet megtiltotta a plébánosoknak, hogy résztvehessenek a congregazione di carità-ban, azaz a hatósági szegényügyi bizottságok munkájában. Az egyháznak tehát a maga külön útjára kellett lépnie. És ez az út dicsőséget is szerzett neki. Olaszországban is a nagyszerű alkotások ideje volt a XIX. század. Ebben az időben létesültek: *Figlie di carità* (marchesa Maddalena di Canossa alapítása a gyengeelméjűek gondozására); *Suore della carità* (alap. Bartolomea Capitano); *Suore della misericordia* (alap. principessa Teresa D. Pamfili); *Figlie di providenza* (a siketnéma leányok nevelésére); *Istituto di carità* (Rosmini, a nagy filozófus alapítása); *Figlie di Maria* (alap. Gianelli Robbio

püspök); *Società di Maria* (Ant. Provolo alapította a siketnéma fiúgyermek nevelésére); *Servanti della carità* (Paulina di Rosa létesítette női betegek gondozására).

Hogyha az alapítók közül a kor nagyjait akarjuk kiemelni, kettőt feltétlenül méltatnunk kell és pedig *Cottolengot* és *Don Boscot*. Az első piemonti pap (1786—1842) volt. Szent Vince életének olvasása adta a gondolatot, hogy az epileptikusok, a gyengeelméjűek és a nyomorékok ápolására, vagyis azok részére, akiket kórházakban már nem fogadnak be szívesen, külön intézeteket létesítsen. Ezek gondozására testvérületet is alapított, kiket a nép cottolenghine-nek nevez. Halálakor már 700 gyógyíthatatlant ápoltak a „piccole case”-okban. Ma Turinban, a Via Cottolengon áll az a szomorú városrész, melyben a szerzetesek a gyógyíthatatlanok ezreit (4000) ápolják.

Cottolengo anyaháza közvetlen közelében van a másik nagy alapítónak, *Don Bosco* (1815—1888) rendjének központja. Igen érdekes karakter volt. Egyszerű paraszti sorból küzdötte fel magát papnak és a preventív nevelés apostolának. Hetvenhárom éves korában halt meg és 68 könyvet hagyott hátra, melyek közül nem egy századik kiadását is megérte. Beszélt öt nyelven, orgonált, hegedült, varrt, értett a főzéshez, a cipész-, asztalos- és lakatos mesterséghez. Fenyegette őt a bebörtönzés, IX. Pius alatt egyik írását indexre tették, bérelt helyiségeit felmondták, de Istenbe vetett bizodal-mát sohasem veszítette el. „A káposzta is csak akkor lesz fejes, ha kiültetik” — mondogatta, amikor lazzaroni-gyerekeivel kitették az utcára és új lakást kere-sett. Halálakor 225 árvaházat, vasárnapi és esti iskolá-kat (oratórium) hagyott az általa alapított *szaléziánusok* rendjére. Ma már 2937 intézete hirdeti dicső emlékét. Ezek óvodák, elemi- és középfokú iskolák, tanonc-internátusok, ipar-, földműves- és háztartási iskolák, árvaházak és gyermekmenhelyek, esti tanfolyamok, melyekben összesen 145.000 fiú és 154.000 leány-növendék tanul. Intézményei a *preventív nevelés* mester-

iskolái. Európa 310 városában dolgoznak az általa alapított (1855) szaléziánusok és az általa 1872-ben *Marie Mazzarello* segítségével létesített „*Segítő Szűz Mária Leányai*” rendtársulat. Európán kívül Amerikában 225, Ázsiában 44, Afrikában 21 és Ausztráliában 2 településük van. A szalézi munkatársak összlétszáma 450.000. Az őket irányító folyóirat, a „*Szalézi Értesítő*” 11 nyelven jelenik meg. *Lord Palmerston*, amikor meglátogatta turini intézetüket, így sóhajtott föl: „Ó, polgári szeretet, bárcsak volna néked is egy Don Boscod!”

Ily nagyságok mellett a karitázmunkások folytatólagos felsorolásában már kicsinyeknek tűnnek fel egyesek, pedig ők is nagyszerű alkotók voltak. *Ludovico da Casorio* ferences atya (1814—1884) Nápolynak volt a Don Boscoja. A *szürke testvérek* (Frati bigi) és az *Erzsébet Nővérek* társulatának alapítása által Nápoly siketnémáinak és vakjainak gondozását vállalta. Buzgóságának speciális tárgya azonban az utca-gyerekek, a „lazzaronik” gondozása volt. *Bartolo Longo ügyvéd* a büntetett előéletű szülők gyermekeinek fölnevelésére nagykihatású nevelő-intézetet alapított. *Scalabrini piacenzai püspök* (1839—1905) pedig a kivándorlók speciális gondozásával tette nevét emlékezetessé.

Ausztriában *Hofbauer Szent Kelemen* (1751—1820) Bécs apostola, frissítette fel a jozefinisztiikus szellemtől elernyedtt bécsi privát jótékonytságot. Varsóban, miután maga is árvaházat alapított, a katolikus renaissanceot oda irányította, hogy az a tevékenységben nyilvánuljon meg. A bécsi egyetemi ifjúság legnagyobb jötevőjét tisztelte benne. Úttörő szelleme egyengette az utat a későbbi alapításokhoz. *Francisca Lechner* 1868-ban megalapította az „*Isteni Szeretet Leányainak*” nevezett rendet, mely az osztrák jótékonytságban nagy szerepet játszott (árvaházak, cselédgondozás). A külváros szegény munkásrétegeinek gondozására alapította A. M. *Schwartz* lelkész a *Kalazantínusokat*. A gyermek-gondozásban kitörölhetetlen nevet szerzett magának E.

Hager (1829—1906) salzburgi bencés, aki „*Gyermekbarát intézményeivel*“ (műhelyek is) Don Bosco szerepét töltötte be Ausztriában. Központi háza Innsbruckban van, ahol saját nyomdája adja ki 45 év óta szakadatlanul megjelenő „*Kinderfreund*“ folyóiratát. Ausztria karitászmártírja *R. Hittmair* (1859—1915) linzi püspök, aki az irgalmas rend tagjaival a háborúban nagy odaadással ápolta a sebesült katonákat. Borromei Szent Károly szellemében irányította a vérzivatar éveiben a mentőszolgálatot. Igen korán áldozatul esett a kiütéses tifusznak, amit a barakok látogatásakor kapott meg. 1900-ban alakult meg a „Kath. Wohltätigkeitskomitee für Österreich“ a karitászegységes irányítására, amely csakhamar hivatalos szakfolyóiratot adott ki (Barmherziger Samaritan, 1899; Österreichisches Caritasblatt 1908 óta, Volkswohl 1910 óta, 1916 óta pedig Caritas). 1903-ban átalakult a „Reichsverband der Kath. Wohltätigkeitsorganisationen in Österreich“ központtá, amely szervezett Ausztria azon országok sorába lépett, melyeknek sikerült a szétszórt karitászerőket céltudatos tevékenységre készíteni. Az összeomlás után is fenntartotta magát a csonka Ausztriában és ma „Österreichische Caritasverband“ (Wien. IX. Vähringer Gürtel 104.) néven működik. A Verband 1933 évi bevétele 1,783.471 S. volt. (A szétdarabolt monarchiában karitászközpont alakult Karlsbadban — lapja a Caritas, — Olmützben és Pozsonyban.)

Itt említjük meg a svájci alapítású *Ingenbohrer kereszties nővérek* intézményét, amely áldásos karitászműködésével elárasztotta egész Európát. Már 1914-ben 8 rendtartománya volt 950 településsel és 6400 nővérrel. Alapítójuk *Theodosius Florentini* (1808—1865) kapucinus atya (később plébános, illetőleg churi egyetemes vikárius). Munkaterük a betegápolás, gyermekgondozás, öregotthonok, árvaházak és kórházak fönttartása.

Belgium is dicsekszik egy Szent Vincével, aki a XIX. század karitászlendületének legszebb belga hajtása.

P. I. Triest (1760—1838) kanonok volt ez. Alapításai: *Soeurs de charité de Jésus et Marie* (1805), ezen nővérek közül ezren Kongóban a gyógyíthatatlanok gondozására telepedtek le. Különben is a karitás legnehezebb fajtát választották, a vakok, siketnémák, elmebetegek és patronázs-lányok gondozását. Triestnek további alapítása a *Frères de charité* (1810), az öreg emberek, rendellenesen fejlődöttek, elmebetegek és árvák gondozására; a *Frères de St. Jean de Dieu* fogházmiszió, valamint *Soeurs de l'enfance de Jésus* a lelengondozás betöltésére. *Triest* halálakor alapításai közül nagyrafejlődött 11 kórház a gyógyíthatatlan betegek részére, 1 poliklinika, 1 szegényház, 4 tébolyda, 3 siketnéma-nevelőintézet, 1 vakok intézete, 5 leánypatronázs intézet, 6 árvaház, 11 háztartási és műhelyiskola és 3 munkaház. A hálás utókor Brüsszelben remek mauzoleumot emelt emlékének.

Belgium is színtere volt a karitászalkotásokban óriásit fejlődő, megíjúdott katolicizmusnak. *Carton* lelkész 1836-ban intézetet létesített Brüggeben siketnémák és vakok nevelésére, valamint egy új társulatot e feladat betöltésére. *Glorieux* plébános *Triest* példájától megihletve munkásgondozásra alapította 1830-ban a *Frères des bonnes oeuvres*; *Reanix* öregek és elmebetegek ápolására a *Soeurs de la misericordie* társulatot. Igen nagy népszerűségnek örvendenek Belgiumban a *belga keresztes nővérek* (*Filles de la croix*, 1833), akik elkerültek Angliába, sőt Indiába is.

Hollandiát 1853-ban az a nagy öröm érte, hogy megszűnt misszió-terület lenni és saját hierarchiát kapott. A hálás holland katolikusok azzal fejezik ki ragaszkodásukat a Szentszék iránt, hogy a katolicizmus üde épségét rendületlenül tartják és eredeti tisztaságában élik. Természetes, hogy az embersegítés vallásos életüknek tengelyébe került. Minden plébánián megalakították a szegénygondozó bizottságot (*parochiale armbesturen*), mely a szent Vince Konferenciákkal (239) és a Szent

Erzsébet Egyesülettel (90) gondozza a szegényeket. Igen nagy gondot fordítottak a kórházakra, annál is inkább, mert a holland katolikus lelkiismeretbeli kötelességének tartja, hogy karitatív kötelességének minden körülmények között eleget tegyen. Tehát betegségében is. Ezen igényük biztosítására alapította *J. Zwijsen* tilburgi plébános (később utrechti érsek) a vincenővérek példájára 1832-ben a *Zusters van O. L. Vrouw, Moeder van Barmhartigheid-t*, akik Tilburgból elterjedtek a szomszédos Belgiumban, Angliában, de Amerikában, sőt Holland-Indiában is. Miután a keresztény érzésű Hollandia tágra nyitotta kapuit a francia forradalom menekültjei, valamint a német kultúrharc idején elűzött rendek és társulatok előtt, több mint 80 kórházra és 300-nál több jótékony intézményre tett szert. Az örök egyháznak ilyen a küldetése. Amikor látszólag csapásszámba megy, hogy az egyik országban nem fejtheti ki embersegítő munkáját, akkor elmegy egy másikba, ahol szívesen fogadják és kibontja szárnyait áldásos tevékenységével úgy ellátva az ország katolikus tömegeit, amire azok a saját erejükből egyhamar nem lettek volna képesek. Ez a katolikus szolidaritás!

Angliában VIII. Henrik lokálreligiozitása nagyon visszaütött. A katolikus-üldözés megszüntetett 644 kolostort, intézményeivel egyetemben, valamint 110 kórházat is. A szegénygondozásra pedig kitaláltak Angliában *Erzsébet* alatt olyan erőszakos módszert, mely a szegény nép előtt mindig ellenszenves maradt. Ez az ú. n. *dologházak* (workhouses) életbeléptetése volt. A XVIII. században fellendült privát jótékonykodás enyhített a szegénység e szigorú kényszertörvényén. A XIX. század katolicizmusa Angliában is az alkotások terére lépett. Megalapították a *Sisters of carity* (1815) társulatot Szent Ignác szabályai szerint (1881-ben 168 rendházuk volt Írországból, 128 Angliában és Skótszágból); még nagyobb elterjedtségre tett szert az

1829-ben létesített *Sisters of mercy* (több mint 700 településük van). 1850-ben alakult Manchesterben munkásnők gondozására a *Szent Család Nővéreinek* intézménye. 1851-ben alapította a hírneves *Wiseman kardinális* 1802—1865 a *Názáretről nevezett Szegény Nővérek* társulatát, továbbá *Mária Kis Kisérői* és a *lady Fullerton* által alapított *Istenanya Szolgálói*-nak társulatát. 1840-ben letelepedtek a szigetországban idegen eredetű rendek, mint a *Jó Pásztor apácák* (London), a *clugnyi József-nővérek*, a belga *Keresztés-nővérek* és a párisi *Vincésnővérek*. Már 1812-ben meg-alapították az *Association of cath. charities*-t, 1844-ben pedig az első *Szent Vince Konferenciát*.

Nagy karitász-egyéniiség volt *Lady Georgiana Fullerton* konvertita regényírónő. Miután az *oxfordi mozgalom* révén sikerült férjét a római katolicizmusnak megnyernie, szívét-lelkét odaadta teljesen a katolikus karitásznak. *Wiseman kardinális* lelki vezetése alatt sok hölgyet gyűjtött maga köré, akikkel a katolikus jótékonyásban együtt dolgozott. Ezek között találjuk a *norfolki hercegnőt*, *lady Lothiant*, *lady Londonderryt*, *lady Herbert of Leat* és más arisztokrata hölgyeket. *Lady Fullerton* tartotta fenn egy szegény leány által alapított és *Szeplőtelen Fogantatásról* nevezett nevelőintézetet katolikus szegény gyermekek gondozására. *Miss Taylornal* együtt alapította 1868-ban munkásnők gondozására a „*Poor servants of the mother of God*” társulatot, amely beteggondozással is foglalkozott. Ez volt a legszebb alkotása. *XIII. Leo pápa* egyenes óhajára a rend Rómában (*Via Sebastianello*) is letelepedett.

Az angol szegénygondozás szociális vonalán igen nagy munkát fejtett ki az angol katolicizmus egyik büszkesége, *H. Manning kardinális* (1808—1892). Legnagyobb figyelmét a munkáslakás-viszonyok javításának szentelte. Nagy tevékenységet fejtett ki a leánykereskedelem és néger rabszolgaság megszüntetésére. Ez utóbbi igyekezetében összeköttetést tartott fenn az afrikai rabszolgaság elleni küzdelem modern apostolá-

val, *Lavigerie* kardinálissal. — A westminsteri érseki székből utódja *Vaughan* (1832—1903) megalapította a „Crusade of rescue“-t, (1898) dr. Barnardo gyermekmenhelyeinek katolikus mását. Az elhagyott gyermekeket ez az intézmény helyezi el vidéken jóra való katolikus családoknál, különösen Kanadában, de vannak saját intézeteik is Londonban, Hattonban és Ealingban. 1900-ban bevezette a Szent Erzsébet Egyesület angol mását (*Ladies of charity*) is.

Amerika átlag úgy szerepel az Óvilág előtt, mintha ott egyedüli számottevő tényező csak a bussines volna. Az üzleti mentalitás, a biznissz nem ismer jószívűséget. Pedig éppen Amerika az, amely a kietlen kenyérharcban a tisztelet legodaadóbb kifejezésével adózik a vallás intézményei iránt, ha az emberszolgáló formában jelenik meg. Amerikában a katolicizmus újra élte Szent Pálnak Athénben kifejezésre jutott mentalitását.

Szent Pál nem filozofált az athéni polgárok fölfogásával szemben. Nem bizonyíttatta babonás voltukat, hanem a rövidebb utat választotta, elfogadta a konkrét helyzetet és abba illeszkedve egyengette a kereszténység útját. — Athéni bölcs férfiak — mondotta. — Ti templomot emeltetek az ismeretlen Istennek, tisztelem felfogástokat! Én vagyok a követe annak az ismeretlen Istennek . . . !

Az amerikai katolicizmus szintén beleilleszkedett az új világ közszellemébe és rálépett az amerikánizmus jól bevált útjára. Épített kórházakat, árvaházakat, iskolákat, napközi-otthonokat, ovodákat és öreg-otthonokat. Így elérte a katolicizmus, hogy az amerikai saját érdekén keresztül tapasztalta, hogy a katolicizmus ember szeretete valóság, a katolicizmus a boldogulást akarja és komolyan veszi a krisztusi tradíciót: Szeresd felebarátodat, . . . mert erről lehet megismerni, hogy tanítványaim vagytok.

Philadelphia, Baltimore, Boston, New-York, Chicago, St. Louis, Milwaukee, Detroit városok százéves

katolikus karitászmultra tekinthetnek vissza. Nagyszerű árvaházaik, szanatóriumaik és kórházaik vannak. Az Egyesült Államokban 600 jól felszerelt kórház kapuján tündöklök a „Catholic” név. 1910-ben a washingtoni katolikus egyetem kezdeményezésére létrejött az első „National Conference of Catholic Charities” mindennemű karitásztevékenység egységesítésére. 1917-ben megjelent a „Cath. Charities Review” első száma, csakhamar az első karitász útmutató és névtár is (Directory of cath. Charities in the U. States), mely magába foglalja a családgondozással foglalkozó összes szervezetet, a Szent Vince konferenciát (566), a Settlementek, a poliklinikák, és a kivándorlással foglalkozó egyesületek címeit, valamint a letelepült nagyszámú rend és társulat ismertetését.

Az amerikai vincésnővéreket *Sisters of charity*-nek nevezik. 1700 vincésnővér ellát 38 kórházat és 28 árvaházat. (A newyorki Cath. Protectory-ban 3000 gyermek nevelődik.) Népszerűek a *József-nővérek* is (1400-an 11 kórházat gondoznak). A *Sisters of charity of St. Elisabeth* is 1100 nővérral dolgozik. Az 1831-ben Dublinból áttelepedett *Sisters of charity of the blessed Virgine Mary* rend is 1000 nővért állított az embersegítés szolgálatába. Amerika angróiban cselekszik, amikor cselekszik. Nagyon kedvez a katolikus karitásznak az amerikai életberendezés is, amely a magánjótékonykodásnak teljesen szabad teret enged. A szabad verseny posztulátuma az amerikai életnek. *Hát legyen szabadverseny az embersegítésben is!* — gondolja és vallja Uncle Sam. A katolicizmus azzal, hogy lényegébe tartozónak hirdette az embersegítés gondolatát és megvalósításán fáradozott, elérte, hogy az amerikai felekezetek között ma már számban (20 millió) legnagyobb és a legjobban van megszervezve.

Miután áttekintettük rövid összefoglalásunkban az Ó- és Újvilág katolicizmusának karitásztevékenységét, rátérünk az organizátorok országára: *Németországra.*

Németországban a XIX. század a kis karitászkirkezetek ideje. Elkes emberek egy-egy városban hozzáfogtak a szegénység enyhítéséhez. Kezdetben apostolkodás volt. Csakhamar mások is társultak és nem egy kezdésből nagyszerű intézményes vállalkozás lett.

Münsterben Amalie von Gallitzin hercegnő és Klemens v. Droste egyetemes vikárius nevéhez fűződik „Klemensschwwestern“ néven létesített betegápoló-intézmény. Ezek a jó Schwesterek hőiesen viselkedtek az 1812/13 évi országos tifusz-járvány idejében. Egytől-egyig áldozatai is lettek a járványnak. Nem kerülte el sorsát sem a főnöknő, sem lelkészük. Nagy karitászlélek volt *Stolberg* Lipót gróf, a költő és hitvese, akik egyéni jótékonykodásukon kívül 20.000 tallérral újból megalapították a münsteri betegápolónővérek intézetét. Ehhez a körkörös tartozott *Overberg* lelkész, a nagynevű nevelő, *Georg Kellermann* professzor, *dr. Joseph Schindt* egészségügyi tanácsos. Az utóbbi 1841-ben a vincenővérek németországi letelepedésekor „100 Aphorismen über humanes Leben“ címmel könyvet is írt. Szellemes aforizmákkal kel védelmére a jó nővéreknek az akkori „fölvilágosult“ orvosi társadalommal szemben. Könyvének tónusát kifejezi a következő kikapott aforizma is: „Lass sie beten, was sie wollen, wenn sie tun, was sie sollen!“

Koblenzi Körnek nevezi *Liese* dr. Norddeutsche Caritaskreise könyvében *J. Görres*, a nagy historikus, *Dietz városi tanácsos Gertrud Nell* tanítónő, *Karoline Settegast*, a neves festő testvére, és *Klemens Brentano*, a nagy író társaságát, akik a napoleoni háborúk után az 1817-i éhínséges esztendőben megalapították a „Hilfsverein“-t, amely leves-, kenyér- és ruha-akcióval sietett az iszonyú nyomor enyhítésére. Ebből a körből nőtt ki a „*Kath. Frauenverein*“, a „*Freischulen für arme Mädchen*“ és a „*Schwwestern von Hl. Geist*“.

Az *aacheni* körkört *Louise Hensel*, egy evangélikus lelképásztor konvertita leánya (1876), felsőleányiskolai tanárnő és egykori növendékei, *Clara Fey*, *Franziska Schervier* és *Pauline von Mallinckrodt*,

Andreas Fey káplán és *Laurent* plébános (később püspök) alkották. Ez a kör 1837-ben ú. n. „*Armenschule*”-t nyitott, amiből később a „*Genossenschaft vom armen Kinder Jesu*” fejlődött ki. (Persze a kultúrharccal, a népiskolából kitiltották őket és kénytelenek voltak Hollandiában, illetve Belgiumban és Luxemburgban letelepedni.) Létesítettek 1838-ban népkonyhákat is (Johannisküche, St. Paulküche). Ezek az urihölgyek, akik tanítónők és tanárnők voltak, kosarakkal jártak ki a hetipiacra, hogy a népkonyhákhoz szükségesekeket összegyűjtsék. *Schervier* 1851-ben társnőivel megalapította az „*Armenschwestern vom hl. Franziscus*” társulatot. (Halálakor 30 német és 10 amerikai házukban 600 nővér szolgálta a szegények ügyét.) *Höver* tanító, a cirkulus egy másik tagja pedig megalapította az „*Armenbrüder vom hl. Franciscus*” férfi testületet, az utcai gyermekek felnevelésére. *Dr. H. Hahn* orvos, aki egyéni életével is példát állított minden keresztény orvos részére, a Berlinben létesítendő St. Hedwig-kórház részére egymaga 11.000 márkát gyűjtött össze. Az ő halálakor (1882) írta *Fey*: Elmult hatvan év, míg köztünk járt s nem volt jótékony akció, melyben aktív szerepet *Hahn* dr. be nem töltött volna. Nem hagyható ki az aacheni cirkulusból *J. Lingens* (1818—1902) a *neves politikus* sem. Egyetemi tanulmányait Párisban végezte, ahol az Ozanam-féle Szent Vince Konferenciákkal ismerkedett meg. Szülővárosában letelepedve 1848 ápr. 30-án az aacheni intelligenciával létrehozott ő is egy Szent Vince Férfi-Konferenciát. Legelső tagok között találjuk *Schervier* reáliskolai tanárt, *Lomessen* bárót, *Monheim* városi tanácsnokot és *Fey* bankárt. Egyedül Aachenben 12 konferencia virágzott.

Nincs mit csodálkozni afölött, hogy a német kultúrharcban a katolikus világ oly fényes bizonyosságot tett benső erejéről. Hiszen felkészültek arra. A XIX. század csöndes *biedermeieres* világát a *legintenzívebb karításmunka* váltotta fel. A vezérek már készen állottak.

Vezérségre nevelte őket a Szent Vince Konferencia és a privát jótékonykodás. Lássunk egynéhány karaktert ebből a vezéri iskolából.

W. *Arnoldi* (1798—1864) püspök volt, nevét a következő alapítások őrizték meg: a borromei beteg-ápoló nővérek anyaháza, egyházmegyéjének árvaháza, a Jó Pásztor zárda, (mely az egyházmegyei női javító intézetet is gondozta) és az Irgalmas-rend koblenzi anyaháza, valamint elmeegógyintézete. *Máter Gertrud* (*Schaffgotsch grófnő*, megh. 1922-ben) a másik karitászlélek, aki egész korszakát megelőzve „*Joseph-schwestern*” néven új rendet alapított a lelkipásztori munka támogatására (seelsorgliche Caritashilfe). Ma hat házuk van és egy Xaverius-alapítványi intézetük Berlinben. Megérdemli *J. Huschens* tanügyi tanácsos, a siketnéma-ügy egyik legkiválóbb szakértője is, hogy neve díszhelyet kapjon a szentvince-konferenciások előkelő galériájában. Nagy lélek volt *De Noel asszony*, aki 1856-ban a gyógyíthatatlan betegek részére Glockenringben 110.000 tallérral kórházat építtetett. A német antialkoholista mozgalomnak első apostola is katolikus volt, a szentvincés *dr. K. J. Lorinzer* egészségügyi tanácsos (megh. 1853.). *Melchior Diepenbrock* (1798—1853) boroszlói kardinális emelte vallásos testületté a mértékletességi egyesületet. A nagy felső-sziléziai éh-tífusz alkalmával (1847—48) Diepenbrock volt a mentő-akció lelke. Letelepítette az Irgalmas-rendet, amelynek sajnos már a legelső tagjai áldozatul estek a tifusznak. Ugyancsak ő telepítette le a Vince-nővéreket Sziléziában. Amikor a tifusz elérte kulminációját, kiáltványban az egész német világhoz fordult, hogy a tifusz okozta halálesetekből kifolyólag csaknem 4000 elárvult gyermeket fedél alá juttathasson. Rövid időn belül 2000 család jelentkezett egy-egy árva befogadására, 1800-at pedig már eleve elhelyezett. Az ő alapítása a Melchiorstift is, betegek, papok és tanítók részére.

A német katolikus szociálpolitika megalapítója *Wilh. Emmanuel Ketteler* (1811—1877) mainzi püspök volt. Három évvel Marx „Kapital”-ja előtt megírta

nevezetes könyvét, a „*Die Arbeiterfrage und das Christentum*“-ot, mely a keresztény szocializmus első (1864) elméleti könyve Németországban. Az 1869-i német püspöki konferencián megindította az Egyház új szociális aktivitását, amely a politikában a *Centrumpártot* hozta létre, annyi szociális és munkásjóléti törvényt előkészítőjét. A kor igényei szerint megalapította a *Szent József-Testvérek* és a *Gondviselés-nővérek* szerzetestársulatát, számos szerzetes-rendet telepített le, kórházakat és árvaházakat emelt. Különösképen szívén viselte óriási elfoglaltsága közepette is az öreg cselédek és a börtönből kiszabadult rabok gondozását. Ő vezette vissza az Egyházba *Ida Hahn-Hahn grófnőt*, a konvertita írónőt, aki Mainzban a Jó Pásztor zárdát építtette. Bádennek is voltak igen lelkes karitász emberei. Ezek egyike *H. Sautier* pap, aki a preventív karitásznak volt lelkes apostola. Nagyszerű ipariskolát létesített, mely 3000-nél több ifjút és leányt oktatott kenyérkereseti pályára. A nép nagyszerű embere volt. Népkönyvtár, népénekkar, néptakarékok alapítása fűződik személyéhez.

Kiváló karitászférfiú volt *Franz J. Ritter von Buss*, a jog, bölcselet és orvostudomány háromszoros doktora, egyetemi tanár. Lelkes művelője volt a karitászirodalomnak. Nagy feltűnést keltő munkája volt az 1846-ban kiadott „*System der gesamten Armenpflege*” négykötetes munkája, ami *de Gerando* báró fordításában „*De la bienfaisance publique*” címmel (Páris 1837) franciául is megjelent. Előszavában kifejtette új irányjelölő nézetét a szegénységről. Korának szegénysége — szerinte — a gazdasági rendszer (liberalizmus) és a kor valláserkölcsei felfogásának (racionalizmus) csődje. Ezt írta már 1846-ban! Erélyes akciója révén kerültek a strassburgi klinikára a Szent Vincés nővérek, akiknek élete végéig igen nagy tisztelője maradt. „*Der Orden der Barmherzigen Schwestern*” címen 1847-ben könyvet írt védelmükre, amivel megtörte számukra az utat az akkori egyházellenes orvosi társadalomban. Társadalmi akciót is indított a Jó Pásztorról nevezett

apácáknak Bádenbe való meghívására. Akciója sikerült, a nővérek letelepedtek és vállalták a női fogház gondozását. Amikor a Fekete-erdő falvait megtizedelte 1847-ben az éhínség, a völgyeket személyesen járta be és kiáltványban fordult a német katolikussághoz, melynek eredménye volt br. v. *Andlaw* elnökletével a freiburgi Segélybizottság megalakulása. Jótékony apostolkodásáról ismert volt *Alban Stolz* (1808—1883) irodalmi munkásságáról Európaszerte kedvelt író. Minden írása gyöngye a karitászi irodalomnak (*Vater der Armen; Die hl. Elisabeth; Die gekreuzigte Barmherzigkeit*). *Stolz* nemcsak szépen írt, de magánélete is a szegényügy személyes szolgálatában telt el. Mint professzor az irgalmas nővérek rendházában két egyszerű bérelt szobában lakott. Kölnben *Kolping* példáját követve maga is legényegyesületet alapított, melyet akkora odaadással vezetett, hogy *Bebel* Ágoston, — aki maga is tagja volt a *Stolz* vezetése alatt álló egyesületnek, — szocialista vezér korában elismeréssel szólott a legényegyletben szerzett élményeiről. Élete utolsó pillanatáig lelkes tagja volt a Szent Vince Férfi Konferenciának. Bajorországban *Joh. M. Sailer* (1751—1832) püspök volt nagyon emlegetett karítászember, aki nagy mentora volt a szegény akadémikusoknak is. Kortársa *M. Wittmann* (1760—1833) püspök sajátos irányba terelte szegénygondozását, amennyiben minden törekvése az volt, hogy munkaalkalmakkal lássa el az ellátatlanokat.

A preventív gondozás sajátos új módszerét fedezte fel egy kölni cipészsegéd, a későbbi kölni pap, az „Unser Vater Kolping”, amint őt ma nevezi tizenhat országban 248.591 iparos ifjú. Ez a nevezetes férfiú *Adolf Kolping* (1813—1865), a Katolikus Legényegylet alapítója. Célja volt, hogy az iparos ifjúságot vallásos és hazafias szellemben megtartsa, hogy a munkástársadalomnak szakavatott és lelkes vezéreket neveljen, hogy az iparosvilágot az ipar szeretetével, nemes öntudattal, képzettséggel és tökéletes munkára való törekvéssel eltöltse és így lezúllásüket megakadályozza. A legényegyletek saját házaik száma 403. A kölni

központ méreteivel egy városi kerületet tesz ki. A vándorlegények rendelkezésére 8964 ágy áll, tanonc-internátusaikban az állandó lakók részére 10.551 ágy van. Esti tanfolyamaival továbbképzést és szakképzést ad a legényegylet, a hétfői legény-nappal egységes szellemet, minden jelentkező idegennek vándorkönyve felmutatása ellenében háromnapos szállást és étellemezést nyújt. Összehasonlíthatatlanul többet ad az újkeletű szakszervezeteknél. Kolping alkotása egyáltalán nem vesztett korszerűségéből, sőt az új európai átalakulás következtében még szebb jövő előtt áll.

A nők közül *Apollonia Diepenbrock* fejtett ki szép embersegítő tevékenységet. Amikor bátyja breslauer püspök lett, még az sem távolította el korábbi életmódjától és nem szakadt el az előregedett cselédek részére maga által alapított kórháztól, *Josephshaus*-jától. Ott látogatta meg a nagy író, *Klemens Brentano*, aki egyik nyilatkozatában kora szentjének nyilvánította őt. Egyébként nagy tisztelője és munkatársa volt *Emile Linder*, festőművész is. Nőtársa *Leopoldine v. Löwenstein* hercegnő más nyolc arisztokrata hölgygel 1842-ben megalapította Münchenben a Szent Erzsébet Egyesületet, amely a francia *Ozanam*-féle konferenciák női formációja lett. 1918-ban 151 helyi-szervezetük volt 3138 működő taggal. A tagság igen jelentős egyéni munkát kívánt, vagyis a családok személyes családlátogatását és azok intenzív gondozását. Az egyesület ma is főntart dietikus konyhákat (*Krankenküchen*), beteggondozó ambulatoriumokat és napközi gyermekotthonokat.

AZ ELBERFELDI RENDSZER.

Gyakran emlegetik profán körökben az „elberfeldi rendszert”, ami tulajdonképpen angol eredetű. A német evangélikus egyház kolportálta. Aki azonban ismeri *Szent Vince* és *Ozanam* családlátogató és gondozó módszerét, az újat és jobbat nem lát és nem talál az elberfeldi módszerben, dacára annak, hogy az elberfeldi

módszer 200 évvel később jött létre, mint az alábbiakból kitűnik.

Ez a rendszer a hatósági és az egyesületi szegénygondozás egyesítése. A rendszer értelmi szerzője tulajdonképpen *Chalmers* (1780—1847) glasgowi skót lelkész. Nem nézte jó szemmel a sablonos, elhivatalosodott „szegénygondozást”, amely a segélyt egyszerűen csak kiutalta, de mélyenjáró segítséget nem nyújtott. Hiszen az igazi segítség abban áll, hogy a szegénysorba került családdal egyénenként foglalkozzanak, otthonábankeressék fel és a család életébe beleilleszkedve keressék meg a talpraállítás módját. Glasgowban, mint a St. John templom lelkésze, visszautasította a hatósági támogatást, megtagadta a szegényadót és maga vette kezébe lelkes híveivel a plebánia területének szegénygondozását. Felosztotta plebániáját 25 körzetre. Egy-egy körzet 400 családot foglalt magában. Minden körzet élére egy „diakonust” állított, akinek nem annyira a pénz előteremtése volt a feladata, mint inkább az volt a hivatása, hogy a szomszédokat és a házak lakóit az ellátatlan családokról való gondoskodásra rávegye. Férfia a szegénygondozás ezen módszerébe szívesen bekapcsolódtak. *Chalmers* rövid időn belül elérte, hogy az önkéntes adomány nagyobb összegre növekedett a korábbi hatósági szubvenciónál. A hatóság a St. John plebánia szegényeire azelőtt évi 1400 fontot áldozott. *Chalmers* rendszerében évi 480 font is elég volt, amit templomi gyűjtésből teremtett elő. A rendszer túlélte *Chalmers* halálát. Tizennégy év múlva *Chalmers* holta után szűnt meg, mert a politikai község nem felejtette el, hogy elesett egy adómentől, mire elrendelte újból a köteles szegényadót. Miután a hívek két oldalról megadózkodtak, a rendszer Angliában megszűnt.

Chalmers főbb tételei ezek voltak: 1. a kereszténység erejét csak kis körzetekben fejtheti ki, emberről-emberre való hatással; 2. a szociális kérdés mammutproblémának látszik, ha országos méretében tekintjük, de tüstént megoldhatónak látjuk, mihelyt lokalizáltan,

konkréten látjuk; 3. a szegények közé mindig csak olyan *alkalmas emberek* menjenek, akik egyéniségükkel és kereszténységükkel nagyobb hatóerőt képviselnek.

Chalmers rendszerét Németországban *Ottó v. Gerlach*, a berlini Szent Erzsébet evangélikus plébánia lelkipásztora honosította meg, akit IV. Frigyes Vilmos porosz király 1842-ben az angol szegénygondozás tanulmányozására Angliába küldött. A rendszer általa lett ismertté. Első megvalósítója mégis *Feldner* plebános volt. A rendszer meghonosításának helyéről „*elberfeldi rendszer*” néven lett közismertté. A rendszer meghonosításában három gyáros volt a segítőtársa: *Heydl*, *Schlieper* és *Peters*. A várost, — mely a német szövőipar centrumában van (1816-ban még 21.710 lakosa volt, de 1910-ben már 170.118-ra növekedett), — 14 kerületre és 252 szegénygondozó körzetre osztották. A szegénygondozók a plebániái egyesületek férfi tagjai közül kerültek ki. *Egy-egy szegénygondozóra két család jutott*. Az eredménnyel nagyon meg voltak elégedve. Az 1858-ban, Hamburgban tartott evangélikus nagygyűlésen, örömmel jelentette az elberfeldi polgármester, hogy a négy év előtt bevezetett szegénygondozó rendszer nyomán (az 53.000 lakóból) 4224 gondozandó család egy év alatt leapadt 2744-re, sőt a következő években 1500-ra, ami a lelkiismeretes gondozás eredménye volt.

Az *elberfeldi rendszer lényege*: az állandó családlátogatás; az adomány személyes kivitele; de kívánatos, hogy a szegénygondozót négy családnál több ne terhelje. A tapasztalat szerint a sablónos hatósági gondozás többet árt, mint használ, hacsak igazi keresztény felebaráti szellemben nem történik.

Az elberfeldi rendszert némileg módosította *Strassburg* városa (*strassburgi rendszer*). Családokat látogató városi hivatalnokokat is beállítottak itt a szegénygondozásba. Ha átmeneti segély célravezetőnek látszott, a tisztviselő a helyszínen adta azt át, ha pedig a helyzet komolyabb gondozást kívánt, a körzeti gondozó

kezébe került gondozásra. Persze nagy bizalmat tételezett fel a tisztviselőkkel szemben, valamint kölcsönös együttműködést a hatóság és egyházi szervezetek között.

Mindkét rendszer nagy hiánya, hogy *női erők kizárásával* csak férfi-segítségre támaszkodik. *A német katolikus Caritasverband rendszere ezt a hibát is kiküszöbölte.* A nagy hírnévre szert tett elberfeldi rendszer lényegében tehát nem más, mint az Ozanam-féle *Szent Vince Egyesület szegénygondozása!*

Amit a különböző országok katolikusai megvalósítottak a karitás terén a XIX. században, az az Egyház soha el nem fáradó, benső erejének apológiája. *A XX. század a központosítás jegyében köszöntött be.* Ez a törekvés nemcsak a gazdasági életben, de közéleti téren is megnyilvánult. A XX. század szelleme a szétfolyó munka egyesítésére törekszik. Az előző század nagyszerű, de sokfelé ágazó karitász-alkotásait is organizálni kívánta az új szellem. *Az észszerűség arra készítette a katolicizmust, hogy a nemzeti központokban egységes irányítás mellett szervezetté tegye a karitás-tevékenységet.* Ebben a törekvésben első helyen áll a német katolicizmus. A legjobbat is ő hozta létre hatalmas Caritasverband-jával.

A NÉMETORSZÁGI CARITASVERBAND.

A német lélek szervező szellem. A német katolikus lélek belső nyugtalansággal szemlélte a jótékonykodás sokfelé elágazó útját, melyek némelykor párhuzamosan futnak, sokszor pedig egymásról mit sem tudva, keresztezték egymás útját. *Mainzban* már a legelső katolikus nagygyűlésen (1848) szóba került a katolikus jótékonykodás egységesítése. Érdemes kissé részletezni a német karitás kialakulását, hogy egy nagy eszme vajudásába bepillantást nyerhessünk.

A modern karitászszervezkedés első úttörői az

„*Arbeiterwohl*“ folyóirat köré csoportosultak és pedig *Franz Brandts* gyáros, *Hitze* tanár (később prelátus), *Cyprian Fröhlich* kapucinus atya és *dr. Max Brandts* (1854—1905) voltak. *Fröhlich* szeme előtt a német protestánsok 1848-ban létesített „*Innere Mission*“ példája lebegett. *Brandts*-nak pedig a „*Deutscher Verein für Armenpflege und Wohltätigkeit*“ (alakult 1880) és a párisi „*Officie central de bienfaisance*“ (alakult 1890) állott követendő példának. Végre 1889-ben emlékirattal fordultak a kölni érsekhez, egy egyházmegyei karitászbizottság egybehívására kérve őt. Az érsek *Fuldában* tartott őszi püspöki konferencia elé terjesztette a memorandumot (1890 aug. 14.), amely elrendelte, hogy ily bizottságok minden egyházmegyében létesítendők. Kölnben 1893-ban megcsinálták az első egyházmegyei *karitász-statisztikát*. A központi karitászbizottság további lépése a „*Caritas*“ *szakfolyóirat* kiadása volt. Ennek feladatául kitűzték a karitásztörténetének és statisztikájának a feldolgozását, az egyesületi- és magánjótékonykodás összeegyeztetését, és a karitászteljes szervezetének kiépítését. A lap megindítói *Krebs* bankár és *Mayer superior* voltak és a mozgalomba belekapcsolódott, mint szerkesztő a későbbi német karitászatya, *dr. Lorenz Werthmann* (1858—1921) az érseki udvar káplánja, később prelátus.

A Caritasverband másik szálláscsinálója az évenként tartott ú. n. *Caritastag-ok* voltak. Az elsőt 1896 okt. 14-én tartották (a világháború kitöréséig megszakítás nélkül 17-et). A Caritas-lap 1897 márciusi számában huszonöten *Werthmann* dr. elnökle alatt *kiáltvánnyal* fordultak a német katolikus társadalomhoz, a Caritasverband létesítésének sürgetésével. Ennek feladata volt: a karitásznapiak megszervezése, az egyházmegyei karitászbizottságok kiépítése, szakkonferenciák megrendezése, központi iroda felállítása, a folyóirat, valamint tudományosan és népszerűen megírt karitászkönyvek kiadása. Végre 1897 nov. 9-én megszületett a nagy hírnévnek örvendő „*Caritasverband für das katholische Deutschland*“, Freiburg in Br. székhellyel.

Ugyanebben az esztendőben Werthmann doktornak sikerült karitászt nyomdát létesítenie. A Verband 1899-ben már saját központi házzal rendelkezett (Belfort str. 20.), mely a maga nemében egyedül áll az egész világon. Ebben a házban nyílt meg a világ legnagyobb karitászt szakkönyvtára 20.000 kötettel. Az első helyi szervezetek 1899-ben létesültek és pedig Strassburgban és Münchenben. 1903-ban indították el az első egyházmegyei szervezetet Freiburgban. 1907-től kezdve pedig évenként kiadják az ú. n. *Caritas Jahrbuch* évkönyvet.

A karitászt speciális munkaterén dolgozó egyesületek a Caritasverband szorgalmazására külön szakszövetségekben egyesültek. Ilyen az 1905-ben létesült „Verband kath. Anstalten Deutschlands für Geisteschwache“; 1909-ben alakult „Vereinigung für kath. caritative Erziehungstätigkeiten“; s ugyancsak ebben az évben indult meg a „Vereinigung der kath. Seelsorger an Heil- und Pflegeanstalten“; 1910-ben született meg a „Verband der kath. Krankenhausvorstände“; és 1911-ben a „Verband für das kath. Deutschland im Ausland“ stb. Összesen 14 szakszövetség.

Méreteiben a freiburgi Verband csak 1915-ben bontakozott ki teljesen, amikor ugyanis a *fuldai püspöki konferencia elismerte* a német karitatív tevékenység egyedüli hivatalos fórumának. Azóta a nagy német Caritasverband 3000 helyi szervezettel rendelkezik. E nagyméretű szervezetnek 1921-ben 40.000 közvetlen tagja volt és a közvetett tagok száma, azaz a szövetségbe tartozó testületek taglétszáma: 600.000.

A szervezet felépítése a következő: áll mindenekelőtt az *Elnökségből* (Zentralvorstand), melynek tagjai az elnök, elnökhelyettes, főtitkár és alelnökök, összesen 18 tag, feladata a közvetlen ügyvezetés, a központi felügyelet és a csúcsszervezetek határozatainak szorgalmazása.

A *Központi Tanács* (Zentralrat), áll a Központ négy képviselőjéből és az egyházmegyei szervezeteknek két-két küldöttéből; ellenőrzi az Elnökség munká-

ját, a központi pénzügyvitelt, és a szervezeteknek kiosztandó anyagi támogatást. A szervezet harmadik tényezője a *Központi Bizottság*, amely az egész nagy gépezetnek a legfontosabb szerve. A Központi Tanács is ennek a Bizottságnak tartozik felelősséggel. Ez a Bizottság dönt az újabb vállalkozásokról és ez választja az Elnökséget. Tagjai a Központ tudományos szak-képzettségű tisztviselői és a karitászzakosztály képviselői. Ezek a szakosztályok pedig a következők:

1. *Háziszegényekkel és családgondozással foglalkozó szakosztály* (Hausarmen und Familienpflege) — ebbe tartozik a Szent Vince- és Szent Erzsébet egyesület.
2. *Lelkipásztorkodási karitás* (Caritashilfe in der Seelsorge).
3. *Falusi karitás* (Caritaspflege auf dem Lande).
4. *Gyermekgondozás* (Kinderfürsorge), melybe beletartozik az Ovódák és Gyermekmegőrző Intézetek Szövetsége, a Katolikus Árvaházak Szövetsége, és a Szeráfi Szeretetmű.
5. *Ifjúságvédelem* (Jugendfürsorge), tagjai a Karitatív Nevelőtestületek Szövetsége, a Férfi és Női Patronázs Egyesületek Szövetsége és a Bonifatiussammelvein.
6. *Leányvédelem* szakosztálya. (Mädchenschutz), ebbe tartozik a Katolikus Leányvédelem Német Nemzeti Szövetsége és a Szociálkaritatív Állásközvetítők Birodalmi Szövetsége.
7. *Beteggondozás* (Krankenfürsorge), magában foglalja a Katolikus Kórházak és Szanatóriumok Szövetségét, a Katolikus Gyermekszanatórium Birodalmi Szövetségét, a Falusi Beteggondozás és Népjólét Karitászzövetségét, a Katolikus Beteggondozás Vöröskeresztjét és a Katolikus Világi Betegápolónővérek Szövetségét.
8. *Rendellenesen fejlődött gyermekek gondozása* (Abnormenfürsorge). Tagja a Németországi Katolikus

Intézetek Szövetsége a Gyengeelméjűek Nevelésére, Katolikus Intézetek Szövetsége a Nyomorék Gyermekek Nevelésére, a Josefsgesellschaft, a Gyógypedagógiai Katolikus Lelkészek Szövetsége.

9. *Munkátlanok és hajléktalanok gondozása* (Fürsorge für Arbeits-und Obdachlose).
10. *Antialkoholista mozgalom szövetsége* (Bekämpfung des Alkoholismus).
11. *Kivándorlók gondozása* (Fürsorge für Auswanderer). Ennek kebelébe tartozik a Raphaelsverein, és a Kivándorlás-ügy Nemzetközi Konferenciája.
12. *Külföldi német katolikusok gondozása* (Fürsorge für die deutschen katholiken im Ausland). Ebbe tartozik a Josefsmissionsverein, Reichsverband für die kath. Auslandsdeutschen, és a Verein zum Schutz der deutschen Katholiken im Ausland.
13. *Főiskolások támogatása* (Studienunterstützungsvereine), ebbe a szakosztályba tartozik az Albertus Magnus Egylet, a Hildegard Egyesület és a Caritas für Akademiker.
14. *A katolikus nőszövetség.*
15. *Pax.* (Szegény papokat támogató egyesület.)

Mindezen szakosztályok küldöttei alkotják a Központi Bizottságot. A felépített szervezet negyedik tényezője természetesen az *évi-közgyűlés*. Ez a monstruozus szervezet, ha megmozdul, egész Németország felfigyel. 1918-ban az összes szakosztályok bevonásával nagy továbbképző *tanfolyamot* rendezett a Verband, ami oly nagy sikert aratott, hogy egy évre rá állandósította a *karitásziskola* keretében az oktatást. Ezt a kétéves tanfolyamú iskolát elsősorban a *Pfarrhelfer*-ek részére alapították.

A német Caritasverband nyilvántartásában szerepel, — és pedig:

a katolikus egészségvédelmi intézetekben:

1488 kórház 96.791 ágygal,

24 szülőotthon 28 fiókotthonnal és 9757 ágygal,
 270 üdülőtelep 16.667 ágygal,
 129 bölcsőde 21.244 férőhellyel,
 33 nappali üdülőtelep 3300 helyvel,
 3948 orvosi tanácsadó állomás;

a katolikus nevelőintézetekben:

749 árvaház és nevelőintézet 56.180 ágygal,
 17 szociális háztartási-iskola 717 bennlakóval,
 423 diákotthon, tanoncotthon, legényegylet 24.876 ágygal,
 3498 napközi-otthon 212.862 férőhellyel;

a katolikus gazdasági intézetekben:

337 aggokháza 4417 ágygal,
 21 menhely hajléktalanoknak 1118 ágygal,
 19 nyomorékok otthona 2609 ágygal,
 11 hajósok otthona 884 ágygal,
 7 vakok háza 860 ágygal,
 78 elmeegógyintézet 22.559 ágygal,
 5 munkásotthon 894 ágygal,
 179 munkaközvetítő,
 773 népgondozó egylet,
 14.447 helyi karitás egylet,
 164 vasutállomási kirendeltség.

E nagyszerű német mintára 22 államban szervezték meg a karitás országos szövetségeit, illetőleg központjait. A katolikus karitás *nemzetközi centruma Baselban* van.

Az országos központok postacímei létezésük sorrendjében az alábbiak:

Németország: Zentraledes Deutschen Caritasverbandes. Freiburg i. Br. Werthmannplatz 4. (Alap. év. 1897.)

Svájc: Schweizerischer Caritasverband. Luzern Hofstr. 11. (Alap. év 1905.)

Ausztria: Österreichischer Caritasverband. Wien IX. Wäringergürtel 104. Caritashaus. (Alap. év 1924.)

Csehszlovákia: (Németszövetség) Deutscher Reichs-

Caritasverband Prag. IV. 34. (Alakult 1926-ban); (Csehszövetség) *Risske ústredi svazu charita v. C. S. R.* Praha II. Jungmannovo namesti c. 20.; (Szlovákszövetség) *Ústredná Karita na Slovensku*. Bratislava. Heyduková ulica.

Litván: Lietuvos Karitas. Kaunas, Gedimino g. Nr. 1. (Alakult 1928-ban.)

Franciaország: Secrétariat des oeuvres catholiques charitables et sociales. Paris VI. 175 Boulevard St. Germain. (Alap. év 1929.)

Belgium: Caritas Catholica, Groupe Belge. Brüsszel 75 rue d'Arlon. (Alakult 1930-ban.)

Délszlávia: Karitativna zveza, Ljubljana. Poljanska cesta 28. (Alap. év. 1930.)

Magyarország: Szent Erzsébet Karitász Központ, Budapest, IV. Veres Pálné-u. 9. (Alakult 1931-ben.)

Luxemburg: Luxemburger Katholischer Caritasverband, Luxemburg. Siegfriedstr. 6. (Alap. év. 1932.)

Lengyelország: Caritas Katholicki Zwiazek, Warszava Senatorska ul. 31.

Hollandia: Federatie Het Wit Gele Kruis, Utrecht. Fred. Hendrikstraat 9.

XI. AZ ÚJKORI MAGYAR KARITÁSZ ÉS A KARITÁSZ KÖZPONT.

A középkor virágzó karitását tönkretette hazánkban a török megszállás. Az azt követő politikai megoszlás, valamint a reformáció ékverése rászabadította a magyarságra a szenvedélyek viharát. A protestantizmus felfogása a *jöcselekedetek értékéről fölöslegesítette az áldozat fogalmát*. A középkor gyengédsége tehát megfogytakozott a szenvedélydúlta magyar földön. Ahol a szerzetesházak még megmaradtak, ott hóvirágszerűleg megbújt a karitás is.

A karitás újból csak a *Máriakongregációk* térfoglalásával jutott szóhoz. Koháry, Esterházy, Nádasdy, Pázmány és a többi számottevő kongreganista, valamint a családi körben apostolkodó kongreganisták tízezrei felébresztették a mecénási lelkületet, az alapítási kedvet, ajótékonykodást. A kongregációk szakosztályaikkal, az ú. n. havi erényekkel, a beteglátogatás bevezetésével új, egészségesebb közszellemet teremtettek. A *kolera éveiben* a magyar katolicizmus hivatásának tudatában ismét már készen állott.

A *jozefinisztikus korszak* azonban újból hideg zuhany volt a katolikus embersegítés közszellemére. Korábban megállapítottuk már, hogy a katolikus karitás mindig függvénye volt az intenzívebb vallásosságnak. A jozefinizmus laicizáló törekvése csökkentette ismét az áldozatos szellemet. Egyedül az Irgalmas-rend volt az, amelynek áldásos munkáját a laicizáló szellem is respektálta. (A rend 1757-ben telepedett le hazánkban.)

A „fölvilágosultság” szelleme megtúrta az 1785-ben Budán letelepedett Szent Erzsébet apácarendet is kórháza miatt. Az első laikus, illetve városi tanács által főntartott kórház az 1710-i pestis alkalmával Budán és Pesten létesített *barakkkórház* volt. Ebből alakult ki az ú. n. Bürgerspítal, mely egyidőben kórház, szegényház és aggók háza volt. Nemsokára létesült Pesten angol mintára egy ú. n. „*dolog-tévő-ház*” is. Miután a katolicizmus szép hajtásait az „aufklärista” szellem elernyesztette, a közjótékonyosság irányítását a városi tanácsok vették át. (Vidéken a püspöki kórházak azonban változtatlanul fennmaradtak.) Az első városi szegényház 1781-ben létesült Pesten a *II. József* által száműzött clarissa apácák rendházában (a volt közigazdasági egyetem épületében).

A laicizáló szellem, amely a katolikus karitáoszt átmenetileg elfonnyasztotta, igyekezett a világiakban emberbaráti segítőszellemet felkelteni. Megalakult Budán 1816-ban a „*Pest-Budai Asszonyi Jóltevő Egyesület*”. Ennek az egyesületnek az élén *József nádor* korán elhunyt második neje, *Hermína* főhercegasszony állott, kinek emlékét a városligeti Hermína kápolna szolgálja. A pest-budai szegénygondozás az említett egyesülettel *36 évvel megelőzte a sokat emlegetett elberfeldi rendszert* (1852). A Pest-Budai Asszonyi Jóltevő Egyesület gondozásában a következők voltak:

1. Kereseti-ház elszegényedett nők részére;
2. Öt leány-munkaiskola;
3. Vakok gyógyintézete;
4. Kisdedóvoda (1828);
5. Nőápolda (Städtisch-Weibliches Krankenhaus 1822.);
6. Szegénygyámolda;
7. Önkénytes dolgozóház;
8. Iskolaintézet (mai napközi);
9. Asszonyi kézimunkák lerakóhelye;
10. Lábbadozók háza.

A felsorolt intézmények mutatják, hogy a társadalmi jólétkonykodás igen sokoldalú volt és nem maradt el a külfölditől. Az előbbi fejezetben láttuk, hogy a külföldi katolicizmus részére a XIX. század a karitás-alkotások százada volt. A magyar katolicizmus szintén bekapcsolódott a nyugati országok katolicizmusának újabb aktivitásába és sorjában meghívta az embersegítés hőseit, a különböző karitatív-tevékenységű apácarendeket. Ezek a rendek vették gondozásba hazánkban az elmebetegeket, árvákat, vakokat, a gyógyíthatatlanokat, a fegyencnőket, az aggokat, a szegényeket, a szegény- és lelencgyermekeket. 1842-ben telepedtek le *Páli Szent Vince Szeretet Leányai*. Alig van karitatív munkatér, melyből ki ne vennék részüket. Nevelőintézeteik felsorolását mellőzve és csupán karitatív munkásságukat megjelölve, ma az alábbi helyeken működnek: *elmeógyógyintézeti ápoltakat* gondoznak Balassagyarmaton, Bp. Angyalföldön, Bp. Lipótmezőn, Egerben; *szegényházi gondozottakat* ápolnak Budapesten három helyen, Egerben, Pécsen, Szegeden, Székesfehérváron, Vácon; *kórházakban ápolnak* Budapesten az Erzsébet-kórházban, az Új szent János-kórházban, a Katonakórházban, a Klinikán, a Rendőr- és tolonckórházban, továbbá Újpesten, Csákváron, Gyöngyösön, Kaposváron, Keszthelyen, Kőszegen, Nagykanizsán, Perkátán, Pécsen, Szombathelyen, Tapolcán, Tatán és Veszprémben; *árvaházakat tartanak fenn* Debrecenben, Gyöngyösön, Gyulán, Nagytétényen, Pécsen, Szanyon, Szekszárdon, Székesfehérváron; a rend tartja fenn a gyógyíthatatlan betegek irgalomkórházát, ők vannak a vakok intézetében, főntartanak bölcsődéket, lelencházat és ők gondozzák a fegyencnőket Márianosztrán.

Az ú. n. *Szatmári Irgalmas Nővérek* karitatív települései a következők: Esztergom (*Kolos-kórház, aggok-háza, árvaház*), Budapest (*Vörös-kereszt kórház, Kereskedelmi kórház, Hadirokkantok Otthona*), Kalocsa (*kórház*), Magyaróvár (*árvaház*), Székesfehérvár (*elme-
gyógyintézet, tüdőbetegkórház, ragálykórház*). 1863-ban

telepedett le magyar földön a 14 évvel korábban alapított *Isteni Megváltó Leányainak* nevezett rend. Mai településeik (nevelőintézeteiket szintén mellőzve) a következők: Győr-Nádorváros (Hadiárvaház, kórház), Sopron (Zita-kórház, Erzsébet-kórház, női ipariskola, szegényház), Szigetvár (kórház), Baja (kórház), Zalaegerszeg (kórház, szegényház), Budapest (I. és III. sz. belklinikák, Szent István kórház, katonakórház), Csorna (kórház), Szolnok (szegényház, kórház), Vác (hadiárvaház), Szentes (kórház), és Csongrád (Gazdasági iskola). 1892-ben jöttek hazánkba az *Assisi Szent Ferenc Leányai*. Karításmunkát a következő helyeken végeznek: Tatabánya (bányakórház, tüdőbetegszanatórium), Dorog (bányakórház) továbbá Kisbér, Veszprém, Diósgyőr, Makó, Kecskemét, Újpest, Pestújhely, Mezőhegyes és Ózd kórházaiban.

A megifjodó katolicizmus sok más új munkást is meghívott az embersegítés szolgálatába. Gyökeret vertek hazánkban a *Salvator Nővérek* intézményei. (A szerzet 1888-ban alakult.) Nagyszerű iskoláikon kívül ők gondozzák a Klotild Szeretetházat és a Bp. Uzsokutcai Munkáskórház betegeit. A *Jó Pásztor apácák* az erkölcsi veszélynek kitett nők védelmére alakultak a XVII. században. Hazánkban két rendházuk van az embersegítés e szép feladatára (Budapest, Kecskemét). Az elhagyatott gyermekek gondozására létesült Berlinben 1891-ben a *Karmelita Nővérek* szerzete. Magyar földön 1907-ben telepedtek le és 5 helyen tartanak fenn árvaházakat (Bp. Maglódi-út, Megyer, Pestszentlőrinc, Pestszenterzsébet és Gyón). A svájci alapítású *Keresztes Nővérek* (1844) létezésük tizenkilencedik esztendejében jöttek hazánkba. Mai településeik: Budapest (áll. gyermekmenhely), Dénesfa (kézimunkaisk.), Lovasberény (kézimunkaisk.), Körmend (kórház), Nagyberény (kézimunkaisk.), Nagykálló (elmeorvosintézet), Nyíregyháza (kórház), Pásztó (kórház), Pécs (sebészeti klinika), Somogyvár (kézimunkaisk.) és Vasszentmihály (kézimunka iskola.) Végül felemlítendő a francia alapítású

Szegények Kis Nővéreinek rendje, akik Rákospalotán nyitottak magyar zárdát az aggók gondozására.

Amikor megemlékeztünk a női karitatív munkásokról, vázlatos képet akartunk nyújtani a hivatásos férfi karitatív munkaerőkről is és ezek közt az elsőről, az *Irgalmas Rendről*. Áldásos működésükről képet ad az alábbi táblázat:

		volt egy évben
Budapesti kórházban	az ápolási napok száma	112.319
	bejáró betegek	97.501
	fogászati "	58.910
Egri kórházban	az ápolási napok	29.673
	bejáró betegek	2.040
	fogászati "	1.901
	az elmeegógyintézetben ápolási napok	98.753
Pécsi kórházban	az ápolási napok	30.448
	bejáró betegek	5.193
	fogászati "	2.110
Pápai kórházban	az ápolási napok	32.155
	bejáró betegek	7.220
	fogászati "	1.690
Váci gyengeelméjű gyermekek intézetében	ápolási napok száma	11.131
	bejáró betegek	209
	fogászati "	988

Az elhagyatott gyermekek fölkarolását tűzték ki célul a *Szaléziánusok*, kiknek hazánkban 6 helyen van intézetük, és pedig: Budapesten, Óbudán, Rákospalotán, Esztergom-Táborban, Megyeren, Visegrádon és Szombathelyen. Új alakulás a *Kalazantinusok* rendje, amely Bécsben az iparos munkásság lelki gondozására létesült. A rend 1920-ban telepedett le Budapesten, ahol tanonc internátust tart fenn.

A szerzetesek és apácák karitatív munkája mellett a katolikus hívők is tevékeny részt vettek a jótékony-ságban. Elsősorban azokra gondolunk, akik hazánkban a Kolping által alapított *Katolikus Legényegyesületeket* bevezették. Az első egyesület 1856-ban valósult meg. Azóta már 200 helyi fiók van 21.000 iparosifjú taggal és sok saját házzal. Az év folyamán 648 vándor fordult meg csak a budapesti központban, ami 3.192 éjjeli szállást és 1.456 ingyen ebédet jelentett. Nagy eleven-

séggel dolgozik az egyesület mindenütt, de külön említésre méltók az alábbi helyiszervezetek: Budapest, Újpest, Kecskemét, Monor, Győr, Székesfehérvár, Zirc, Esztergom, Eger, Jászárokszállás, Keszthely, Nagykánizsa, Szécsény, Hatvan, Rakamaz, Jászapáti, Bonyhád, Törökszentmiklós. *Hetven éves egyesületi jubileumot ült* az esztergomi, győri, pécsi és váci fiók saját házaikban. Harminczéves évfordulót ünnepelt Celldömölk, Pomáz és Monor, amelyek szép multja dacára sem fáradtak el, hiszen az utóbbiak most építették fel új székházait. A legényegylet eredeti hivatása még mindig aktuális, sőt most inkább, mint valaha, mert a társadalom hivatásrendi alapon történő újjáépítésén dolgozik. Karításkasszáival preventív és gyógyító munkát végez az embersegítés végeláthatatlan mezején. (Központja: Budapest, VII. Rottenbiller-u. 20.)

A szegénygondozás terén szép multa tekinthet vissza a *Szent Vince Szeretet Egyesület*. Régi egyesület. Az elmúlt évben 621 tag 10.878 szegénylátogatást végzett vidéken (Balatonalmádi, Balatonszemes, Balatonszárszó, Bonyhád, Budaörs, Csákvár, Gyöngyös, Keszthely, Lengyeltóti, Nagymaros, Polgárdi, Píliscsaba, Szeged-Móraváros, Szentendre, Szécsény, Vác, Veszprém, Kéthely és Zirc), kiosztottak 42.440 pengőt. A fővárosban négy helyen ma is működik a Szent Vince Egyesület; kiosztása 15.000 pengőt tett ki; Krisztinavárosban, Józsefvárosban és Ferencvárosban együtt dolgozik az egyházközségekkel, amelyekkel együtt szegénygondozásra 85.170 pengőt fordított. Szegénygondozásának lényege az otthoni, ú. n. *családban való gondozás, a személyes kapcsolat, az utalványokkal való segélyezés és mindenekelőtt a lélek emelése*. Legnagyobb problémája azonban a megnövekedett enormis nyomor. (Központja: XI. Nagyboldogasszony-útja 26.)

1861-ben létesült az ú. n. *Páli Szent Vince Férfi Konferencia* a szemérmes szegények gondozására. *Gróf Zichy Nándor, br. Barkóczy Sándor és dr. Rottenbiller Fülöp* voltak megszervezői. A liberális korszakban

nagyszerű munkát fejtett ki. (Mai központja: VIII. Horánszky-u. 20.)

1892-ben valósult meg a *Tanoncokat Védő Egyesület* Pokorny Emánuel hitoktató (később prelátus) szorgalmazására. Az eszme fölvetése nagyszerű volt, mert felszínre hozta a tanoncokkal való foglalkozás égető kérdését. Budán — Toldy Ferenc-utcában, épült fel a tanoncinternátusa. Ezt követőleg megalakult a *Keresztény Munkásifjak Országos Egyesülete* lelkes egyetemi-hallgató kongreganisták buzgólkodásával, valamint a *Keresztény Ifjak Országos Egyesülete*. (K. I. O. E.)

1896-ban indult meg az *Országos Kat. Nővédő Egyesület*. Ma már saját központi háza van (IX. Bokréta-u. 3.). Fenntart *munkásnőotthont*. Vezeti az *Anyák köre* néven ismert egyesületet a főváros legtöbb kerületében. Igen népszerűek vasárnap délutáni összejövetelei, amelyekben a munkásanyák ügyes felvilágosító előadásokat kapnak a háztartás, a gyermeknevelés köréből, hittanárok bekapcsolásával pedig igen üdvös etikai előadásokat. Az Anyák köre tagjainak száma: 2274. A segélyezés összege pedig az elmúlt év folyamán kitett 13.460 pengőt.

Prohászka Ottokár püspök zsenialitása új, aktívabb szellemet vitt a magyar katolicizmusba. Szent Erzsébetről szóló beszédében aposztrofálta is ezt az irányt, mondván: „Bár éledne föl köztünk az ő szelleme, a gyakorlati hit, amely égbe néz, midőn földön jár, *mely nemcsak lát, de tesz is.*” A Magasságok Felé c. művében pedig ezt az aktivitást így fejezi ki: „A modern ember mély melankóliája, tehetetlen dekadenciája, nirvánás hangulata nem egyéb, mint betegség, melynek neve nem tüdővész, nem agylágyulás, hanem eszményvész s akaratsorvadás, s ebből ki kell gyógyulnunk. S kigyógyulunk, *ha a lét energiáit akcióba hozzuk.*” 1906-ban inspirálta Farkas Edit alapítványi hölgyet, hogy megalakítsa a *Szociális Missió Társulatot*, az embersegítés szociális részének leg-

iskolázottabb társulatát. Ma *fogházmissió, kórházmissió, patronázsmissió* képezi a társulat szociálkaritatív tevékenységét. Az egyházközségek fővárosi megindulásakor a társulat kültagjai voltak a legelső munkatársak. Az elmúlt év folyamán 42.769 pengőt fordítottak karitatív embersegítésre. (Központja: I. Krisztinakrt. 125. Vidéki házak: Szikszón (gazdasági iskola), Csobánkán (hadiárvaház), Balatonbogláron, Dunaföldváron (árvaház), Nagykanizsán (napközi, népkonyha, asszony szövetség), Helycén, Pécsen és Debrecenben.)

1908-ban jött létre a *Katolikus Patronázs Egyesület* Rottenbiller Fülöp államtitkár és Morvay László hittanár buzgólkodásával. Az erkölcsi romlásnak kitett gyermekek megvédéséről volt szó. Ma már szép intézetei vannak az egyesületnek Püspöknádasdon, Homokon, Rákospalotán és Visegrádon.

Úgyancsak 1908-ban alapították a *Katolikus Háziasszonyok Orsz. Szövetségét* (Bp. VIII. Mária-u. 7.) a *cselédkérdés* (Zita-körök), *leányvédelem, német nevelőnők* gondozására, valamint a *vasutimissió* üdvös intézményének fenntartására. Az elmúlt év folyamán 12.065 pengőt fordított segélyezésre a szövetség.

1921-ben alakult meg a *Jézus Szive Népleányainak Társasága*, míg a *Szociális Testvérek Társulata* 1923-ban. Mindkettő modern eszközökkel és igen gyakorlati módon szolgálja a szegény emberek ügyét.

A MAGYAR KARITÁSZ MEGSZERVEZÉSE.

A Caritasverband sikerült megszervezése után szóbajött a magyar katolikus táborban is a sokfelé elágazó karitásztevékenység csúcsszervezetének kiépítése. Az 1900-ban Budapesten tartott *első Katolikus Nagygyűlésen* már gondoltak a szociálkaritatív tevékenység rendezésére. A nagygyűlés második javaslata így hangzott: „A keresztény felebaráti szeretet műveinek intenzív gyakorlására megbízatik a Magyarországi Katolikus Körök Országos Szövetségének Elnöksége, hogy a társadalmi aktív tevékenység részére alkalmas

férfiak kiszemelésével és bevonásával egy központi bizottságot alakítson, ezt külső tekintélyének súlyával és az összes *karitatív intézményekkel való szerves összeforrasztásával támogassa*, ez iránt úgy a sajtó, mint egy időszaki folyóirat kiadásával hangulatot, érdeklődést keltsen."

"Végrehajtás. A bizottság, mint az Országos Katolikus Szövetség *karitatív szakosztálya*, megalakult. Az egyesítés még mindezideig nem sikerült. Akadályul épen a legnagyobb jótékonyági egyesületek sajátos viszonyai szolgálnak. Dicséretes kivétel a katolikus nővédelmi mozgalom patronage-aival és otthonaival. A többiek részéről még hiányzik a felebaráti szeretet rendszeresítésére való törekvés. A belátással majd megjön a rátörekvés is." (Szövetségi Értesítő Bp. Stephaneum 1908. 254. old.)

Végre tizennégy év múlva, azaz 1914 augusztusában megalakult magyar földön is a *katolikus karitás*z dr. Rott Nándor veszprémi püspök elnöklete alatt és dr. Ernst Sándor, Sipos István és Prágai Mária tanárnő szervező munkájával. Háború lévén, hadiakció keretében fejtette ki munkásságát. Katonák részére meleg ruhák megvarrására varrodákat létesítettek, segítették a hadbavonultak hozzátartozóit, összeköttetést létesítettek a hadbavonult és az itthonmaradt hozzátartozók között, olcsó élelmiszer akciót (Szabolcsból burgonyát, Dunántúlról káposztát, almát stb.) bonyolítottak le, folytattak kórházmissiót stb. Az 1914—18 között karácsonykor kiosztott adományok értéke 10.000.000 aranykorona volt. Nemzeti feladatot teljesített pályaudvari akciójuk, amely az összeomlaskor a hazaérkező katonákat az itthoni eseményekről fölvilágosította. A proletárdiktatura alatt lepecsételték a Katolikus Karitás népszövetségi helyiségét és további tevékenységétől eltiltották.

1918-ban dr. Mészáros János érseki helytartó szorgalmazására a már megalakult budapesti *egyházközségek karitatív szakosztályokat* szerveztek, amik által szélesebb rétegeket vontak be karitatív munkába.

(Dr. Juhász jelentése szerint a 34 egyházközség létezésének tizedik esztendejében 155.264 pengőt fordított karitász feladatokra.)

1928-ban *Dr. Tóttóssy Miklós* pp. kamarás, plébános a *Magyar Kultúrában feltűnést keltő cikkben* ismertette a német Caritasverband működését és hozzá hasonló Központi Szerv létesítésének szükségességét hangoztatta. Mert a sokfelé nyújtott jótékonytságot kihasználják egyesek, a szervezetlen munka mellett elvész a karitász átütő ereje és a munkaközösség hiánya folytán a látszólagos eredmények veszélyeztetik a komolyabb eredményeket. Az elvetett kő tovább gurult.

Dr. Serédi Jusztinián hercegprímás Őminenciája az 1928-ban *Krisztus Királynak ajánlott diszgyűlésen* már kijelentette a közóhajt abban a formában, hogy „Én abban foglalom össze mai összejövetelünk eredményét, hogy *a katolikus karitászt valamilyen formában, de ügyes és célszerű formában megvalósítjuk, megszervezzük!*”

AZ EGRI NORMA.

1927 őszén *P. Oslay Oswald* egeri ferencrendi házfőnök keddi konferencia-beszédeinek sorozatában a szociális kérdésről szólt. November 22-i előadásán felvetette az alamizsnálkodás korszerűsítésének eszméjét és bejelentette, hogy a város polgármesterével megállapodván, megszervezi a szegények intézményes segélyezését. *Dr. Szmrecsányi Lajos*, Eger érseke lehetővé tette a „*Ferences Szegénygondozó Testvérek*” szervezetének megalakulását, akik a koldusokat otthonaikban felkeresik, odujukat lakássá alakítják és állandó gondozásukba fogadják. *Szegénygondozó Bizottságot* is alapítottak a város számottevő tényezőiből és megszervezték az adomány-begyűjtők seregét. Így alakult meg az *Egri Normának* nevezett szegénygondozó rendszer. A rendszer tulajdonképpen a koldulás kiűzésére alakult *felekezeti közti összefogás*.

Az Egri Norma három tényezőből áll, és pedig: 1. a *városi szegénygondozó hivatalból*, fizetett városi tisztviselőkkel, akik az adminisztrációt végzik, azaz a törzskönyvezést, a pénztárvezetést, a kereskedők könyvecskéinek nyilvántartását stb. 2. A *hölgybizottság* alkotja a Norma második tényezőjét az adományok összegyűjtésére. 3. A *ferences szegénygondozó nővérek szervezete* a harmadik faktor, akik a szegényeket otthonaikban fölkeresik.

A rendszer hátránya, hogy csak *kisebb lakosságú* városokban valósítható meg. *Petró Kálmán képviselőnek* „Az Egri Norma” című könyvében látcm az alábbi táblázatot a véglegesített Norma első (1931) évről:

Város neve	lakosság száma	1931-ben gyűjtött összeg	Ebből a hatósági hozzájárulás	Gondozott személy
Eger	28.753	55.663	4.487	938
Baja	19.371	31.618	7.600	862
Esztergom	17.963	18.598	720	616
Kecskemét	73.109	84.732	36.000	1.256
Hatvan	14.045	22.517	8.700	946
Szolnok	32.539	48.567		1.628
Gyöngyös	19.715	26.988	9.800	658
Sátoraljaújhely . . .	21.162	56.527	18.450	1.417

Mit csinálna a Norma Budapesten a város 157.137 ellátatlanával?! Amikor Egerben egy szegényre évi 59 P jutott, Baján 36 P, Esztergomban 30 P, Kecskeméten 67 P, Hatvanban 23 P, Szolnokon 29 P, Gyöngyösön 41 P, és Sátoraljaújhelyen egy szegényre évi 39 P esett.

Továbbá a rendszer csak olyan városokban valósítható meg maradéktalanul, ahol ha nem is egyvallású a lakosság, de legalább „*Burgfrieden*“, *Treuga Dei van a felekezetek között*. Különben prozelitizmushoz vezethet. A rendszer hátránya, hogy *nem fejeződik ki benne a katolikus áldozatkészség erőfeszítése*.

A francia alapítású „*Szegények kis Nővérei*” is ugyanazzal a módszerrel gondozzák a szegényeket, mint a „*Ferences Szegénygondozó Testvérek*” lelkes társasága.

Végül a Norma nem egyéb, mint a *régi elberfeldi rendszer* magyar helyi kiadása, amit pedig a sokat tapasztalt és nagyszerűen organizált, hatalmas német *katolikus Caritasverband sem tett magáévá*. (A vidéki városok közül folytatólagosan bevezették a Normát a *koldulás kiküszöbölésére* a következők: Balassagyarmat, Ujpest, Makó, Rákospalota, Budafok, Kiskunfélegyháza, Kaposvár, Mohács, Pécs.)

A SZENT ERZSÉBET KARITÁSZ KÖZPONT.

Ezalatt 1931-ben a fővárosi nyomor elérte legnagyobb kulminációját. A helyzetet jól ismerők társadalmi felfordulástól tartottak. A rendkívüli idők szülték meg 1931 októberében a *Szent Erzsébet Karitás* *Központot*, mint csúcsszervezetet. A szervezett karitászmunkának hátterében a felebaráti szeretet keresztes hadjáratáról szóló *pápai enciklika* („*Caritate Christi compulso*”) áll, valamint az október elsején kiadott *hercegprimási körlevél*, továbbá *Mihalovics Zsigmond* tb. kanonok, plébánosnak *érseki biztossá* való kinevezése és *P. Bangha Béla* „*Szervezett Karitászt!*” c. *vezércikkei* voltak. A megszervezésben résztvevő *Bangha Béla* S. J. házfőnök, *Mihalovics Zsigmond* tb. kanonok, dr. *Czapik Gyula* apátkanonok, dr. *Krizs Árpád* plébános, törv. hat. b. tag és *P. Köhler Ferenc* lazarista házfőnök.

Az *őszi püspöki konferencia* elrendelte a karitás országos megszervezését és megállapodott abban, hogy minden egyházmegyei karitás élére *püspöki biztost* nevez ki, akik a karitászevékenység egységesítését szorgalmazzák és a budapesti Karitás Központtal az összeköttetést fönntartva, átveszik annak propaganda eszközeit, munkamódszerét és statisztikai szolgálatát.

A budapesti *Karitás*z Központ rendszerének lényege: egyházi jurisdikciós vezetéssel alapuló munkaközösség. Az egyházközösségek, a szerzetesi intézmények és a régi karitatív egyesületek szociálkaritatív munkaközössége. *Szervezete* pedig áll a Központi Tanácsból és a helyiszervezetekből. Mindkettőben megvan a fönntemlitett három tényező összefogása. A Tanács élén áll a főváros érseki helytartója s ügyvezető alelnöke az érseki biztos. Tagjai az egyházközösségek, szerzetesi intézmények és a régi karitatív egyesületek küldöttei. A *helyiszervezetekben* elnök a plébános, alelnök az egyházközösségek területén működő szerzetesrend küldötte, valamint az ugyanott működő régi karitatív egyesület vezetője, ügyvezető alelnöke pedig az ú. n. karitászigazgató.

Feladata: egymás munkájába belekapcsolódva, a tényezők szoros munkaközösségének megvalósítása az embersegítés frontján. Ezért 1. *kiterjeszti* a Karitás Központja *Szentvincés-szellem* szegénygondozását (családlátogatással, otthoni gondozással, természetbeni ellátással, utalványrendszerrel és a lelkiélet emelésével) a segítség egész vonalára. 2. A régi karitatív egyesületeket *ráviszti* az embersegítés speciális feladatainak betöltésére és *a kooperációs munkálkodásra* (fogházmissió, kórházmissió, vasutimissió, cselédgondozás, patronázsmiszió, leányvédelem, anyahelyettesítési állomások, szociális mentőállomások stb.), mert csak együttmunkálkodással lehet komolyan segíteni. Miképpen utaztathassa haza a beteget a kórházmissió, hacsak pénzért nem fordul a Karitászhoz? Vagy miképpen gondozza a fogházmissió a megtévedt családfönntartót, hacsak nem lép a gondozatlan család érdekében kapcsolatba a helyikaritász-szervezettel? 3. További feladata az embersegítő szellem terjesztése *közös propagandával* (sajtó, mozi, plakát, hirdó, szószék, rölpap, előadások), *egységes szellemmel* (közös havi lelkiórák, új karitász-irodalom teremtése, külföldi Központokkal a nexus fönntartása, kurzusok, egymás munkájának megismerése stb.). 4. Az embersegítés terén

szükséges *anyagiak közös beszerzése* (engros árban) és *közös akciók* lebonyolítása (ruhagyűjtés, megajánlási rendszer stb.) szintén feladata. E négyféle feladat megvalósításában segítenek a Karitászi Központban működő bizottságok, mint a *karitászszellem elmélyítésén dolgozó bizottság*, a *karitászszellem elterjesztésén fáradozó propaganda bizottság*, a *gazdasági bizottság* és a Karitászi rendszerét *tökéletesítő bizottság*.

Az anyagi források Budapesten az alábbiak voltak:

a Szent Antal perselyek 55 %-a	88.933 P
a belv. Ferencsátyák Sz. Antal perselyéből részesedés	22.928 „
egyházközségek adójából	86.698 „
belső egyhk. a periférikus egyhk.-nek	12.799 „
egyhk.-ek adójából szegény gyermek. üdültetésére	58.998 „
előadások tiszta nyereségéből	16.069 „
egyéb adományból	39.714 „
természetbeni adományokból	88.690 „
<i>Havi megajánlások begyűjtéséből</i>	205.327 „

(Az egyházközségi karitászi bevétele: 620.156) „

Egyesületek és intézetek (35) karitásza	249.128 „
A szerzetesi intézmények (59) karitásza	263.297 „
Kat. koll. szöv. (9) karitásza főiskolások segélyezésére	108.132 „
Kat. oktató int. (25) karitásza szegény tanulóknak	228.711 „

A budapesti katolikusok karitásztevékenysége 1933-ban 1,469.424 P.

A „*Statistikai Tudósító*“ (II. Keleti Károly-u. 7. sz.) megállapítása szerint Budapesten a felekezeti jótékonykodás 1933-ban így festett:

A lakosság 60.7 %-a kat., a szegénygondozásban vezet 77.9 %-al.	
„ „ 12.1 „ a ref., „ „ „ 5.— „	
„ „ 5.— „ az ev., „ „ „ 3.— „	
„ „ 20.3 „ az izr., „ „ „ 14.1 „	

A budapesti katolikus karitászi 1933-ban *állandóan gondozott* 8229-et, *átmeneti-segélyre* (zálogkiváltás, lakbérsegély, cipőtálpalás stb.) fordított 849.268 pengőt.

Az anyagi segítség legszámtalvebb forrása az ú. n. *havi megajánlás* volt. Ez is szerves része a Karitászi rendszerének. Minden időben kötelesség az embersegítés. Rendkívüli időben fokozottabban. Adományunk csak akkor áll az embersegítés szolgálatában, ha azzal

segítünk és pedig célszerűen segítünk. Ennek feltétele, hogy a bajbajutott ember életkörülményeit ismerjük, mielőtt segítenénk rajta. Ha ezt a fáradságot az egyes nem vállalja, vagy nem vállalhatja, akkor az észszerűség arra indít, hogy adományunkat annak a szervezetnek adjuk, amely be van rendezve a szegény felkérésére otthonában és vállalja állandó gondozását.

A Karitás e célból körzetekre osztotta az egyház-községek területét, amelyek szegénygondozó és egyszerre adománygyűjtő körzetek is. Az adománygyűjtők havonta nyugtával keresik fel az adakozókat és átveszik havi megajánlásukat, aminek fejében az ajtókat ellátják a Karitás pajzsával. Ez a kardon a kéregetőket a Karitás irodákba utasítja. A folyó évben *15,411-en adományaikat havonként a karitászra bízta*. Ez a rendszer *Juan de Medina* (1545) hírneves spanyol teológus rendszere, amit „*subscriptio pro santo negotio*”-nak nevezett. Ma a fővárosban 40 karitásziroda működik. A plebániái irodán kívül tehát negyven karitásziroda a kerület szegény embereinek szociálkaritatív eligazító irodája.

A karitás szegénygondozása nemcsak az anyagi segélynyújtásban áll, sem az adományok egyszerű begyűjtésében. A karitás a lélekgyógyításban is új utakra lépett. Tagadhatatlan tény, hogy az emberek azon rétegét, akik a templomtól lélekben a legtávolabb álltak, — mert rongyos ruházatuk miatt sohasem mentek templomba, — azokat először és egyedül, sőt most már évenként a Karitás gyűjtötte össze a templomokban. „Krisztus rongyos gárdájának” tartott lelkigyakorlatok igazolják, hogy újból hirdetik a szegényeknek az evangéliumot. Húsvétkor a főváros *20 templomában 7964 szegény* embertestvér megtépzott lelkébe vonult be az a Krisztus, aki mindenre megadja a helyes feleletet.

A *karitásziroda*, mint mondtuk, a szociális katolicizmus eligazító állomása, illetőleg a katolikus-szocializmus alkalmazása. Ma ezek az irodák írják

meg az értetlenek helyett a szükséges folyamodványokat, az iroda szerzi be a szükséges iratokat, közbenjár szegényházi-, kilakoltatás-, szükséglakás-, kórházba juttatás — és a kórházakból kijöttek ügyeiben, valamint honosítási — és patronázs-ügyekben; foglalkozik az iroda gyermekelhelyezéssel, zálogkiváltással, segít lakbér- és gyógyszersegély ügyekben, tandíjsegély és ebédeltetési esetekben; az iroda feladatához tartozik a kibékítés, házasságrendezés, és törvényesítések lebonyolítása. A karitásziroda szervezi meg a különféle akciókat (ruhagyűjtés, gondozottak lelkigyakorlata, adományok havi-begyűjtése, szegény- és beteglátogatás és a rengeteg környezettanulmány stb.). A karitásziroda tartja fenn a nexust a menhelyek- és népgondozó intézmények vezetőségével, a fiatalkorúak bíróságával és annak rendőrbírájával, a tbc. és ideg-betegek hatósági gondozóival, a Stefániával, az Iskola-nővér- és egyéb intézményekkel.

A modern élet nem könnyítette a szegény emberek sorsán, csak a megsegítést tette komplikáltabbá. Ezért fontosak a *Karitás kurzusai, körlevelei, karitászigazgatói értekezletei* és *Útmutatója*, mert alkalmassá teszik az iroda munkatársait a modern világ legszebb hivatására, az eredményes embersegítésre.

Népszerű hivatkozás az, hogy ha Szent Pál ma élne, bizonyára újságíró lenne. *Széchenyi* mondása szerint is „*első a tett, második a szó!*” Ha ma Szent Pál a modern karitással találkozna, ki tudja, vajjon nem karitás munkatárs lenne-e, mert ma ez szolgálja közvetlenül az embersegítést.

XII. KARITÁSZ ÉS A SZOCIÁLPOLITIKA.

A jótékonyság laicizálása előtt a kettő egy volt. Amikor az egyház kórházait és árvaházait építette, a karitás indításának engedett. Karitász-szellem diktálta harcát az uzsora ellen, az indította a rabszolgaság leküzdésére, a nő megbecsülésére, a munka tiszteletére, a társadalom megszervezésére, mindez pedig egyúttal preventív embersegítés is volt. Ma azonban külön beszélünk a karitásról és külön szociális tevékenységről. Pedig mindkettő a szegénységbe jutott emberen akar segíteni. Még az indító okokban is találkoznak (általános emberszeretet, az egyéniség megbecsülése, közérdek stb.). Bár a szociális tevékenység jobban emlegeti az *igazságot*, a karitás pedig a *szeretetet*.

Számottevőbb különbség abban mutatkozik, hogy a *szociálpolitika inkább társadalmi csoportokat, típusokat, átlagos helyzeteket, sablont tart szem előtt, a karitás ellenben mindig egyéneket*. A szociálpolitika feladata elsősorban a *preventív intézkedés*, a leszegényedés megelőzése, a *karitásé pedig a gyógyítás*. Téves az a felfogás, hogy a szociálpolitika pótolhatja a karitást. Mindig vannak egyedek, akik a törvény paragrafusai közül kisiklanak, mert a törvény betűje nem alkalmazható reájuk. A törvény az élet megrögzítése. A törvény létrejötté időt kíván, írott-formába öntése alatt máris tovább haladt az élet irama. Mindazokat, akik a szociálpolitikai törvények szűrőjén átesnek, a karitás szedi fel.

Téves az a megállapítás is, hogy a munkanélküliség preventív intézkedéssel véglegesen kiküszöbölhető. *A munkanélküliség nemcsak a piactalanság és a dekonjunktura függvénye. A tömegesé igen. Egyes egyének munkátlanságának oka azonban lehet örökölt gyengeelméjűség, testi defektus, hiányos kiképzés (pl. rossz szakember), helytelen pályaválasztás, elhanyagolt nevelés, büntetett előélet, amik miatt senki sem kívánja foglalkoztatni. Az egyedek munkanélküliségének oka lehet továbbá életmód-hiba, venereás megbetegedés, iszákosság, t. b. c., ágyarajárással összefüggő népbetegségek, könnyelmű életmód stb. stb. Ezek a tényezők megvannak, áldozataik közöttünk élnek, ezeken segíteni kell a társadalom önvédelme szempontjából is! A felsorolt esetekben azonban a lélek is beteg. Leszegényedésükön önmaguktól segíteni nem tudnak. Ezek egyéni gondozást kívánnak.*

A szociálpolitika csökkentheti ugyan a bajok növekedését, a meglevő bajokat gyógyítani azonban a karitás tudja. A szociálpolitika megállapítja az orvosságot, *de az egyénre való alkalmazást már bizonytalanságban hagyja. Webb Sidney, a szegénység problémájának legjobb ismerője a karitásznak ezért kel a védelmére. A „Szegénység problémája” című könyvében ezt így fejezi ki: „A hatóság általános felelőssége nem azt jelenti, hogy minden munkát magának kell végeznie. A feladatok javarészét az önkéntes jótékonykodás jobban elláthatja, mint a hatóság. A szociális működés minden ága okvetlenül megkívánja az egyesületi tevékenység kezdeményezését és találékonyságát. Minden téren mutatkoznak olyan szükségletek, melyek akkora személyes odaadást, anyagi és szellemi gondoskodást igényelnek, amilyenre hatóságok alig képesek.”* Nagyon igaz van. A bajbajutott emberek eseteinek nagy százaléka olyan természetű, hogy helyzetükből való kiemelésük *személyes kapcsolat nélkül nem is lehetséges. XIII. Leo pápa* nevezetes enciklikájában, a *Rerum novarumban* (1891. V. 15.) szintén szóvá teszi, hogy

„napjainkban sokan akadnak, akik az Egyház gyönyörű jótékonyasága helyébe az államilag szervezett segítés rendszerét akarják tenni. De soha semmi emberi módszer nem fogja pótolhatni a keresztényi könyörületesség odaadását és önfeláldozását.” (32. p.) De ugyancsak ez a nagy pápa írta, hogy: „nem lehet azonban kétséges, hogy a cél eléréséhez, amelyre törekszünk, nemcsak az Egyháznak, hanem valamennyi emberi erőnek is össze kell fognia. Mindazok, akiket ez az ügy illet, a szegénykérdésben, egy léleknek kell lenniök és együtt kell dolgozniok. A dolog itt is úgy áll, mint a világot kormányzó gondviselésnél; eredmény csak akkor állhat be, ha az összes tényezők összehatnak.” (33. p.)

A szociális tevékenység azonban csak akkor mélyenjáró, kitartó és őszinte, ha a karitás szelleme lengi át. Az *aszociális ember* érzéketlen, erőtlen. Az *antiszociális ember* pedig bomlaszt. A legembersegítőbb szellem a *karitás emberében* lakozik. A *karitás emberének mindenekelőtt szíve van*. Szíve istenszeretetre van hangolva, ezért őszintébb, kitartóbb, áldozatosabb az emberszeretete is. Embert maradéktalanul szeretni önmagáért nem érdemes, sőt áldozatosan szeretni szinte érthetetlen. Hiszen az ember kiállhatatlan is lehet. (Ezért nem volt őszinte a liberalizmus emberszeretete.) A karitás emberének vérkeringésében benne él Jézus érzülete az emberről.

A karitásos lélek felszabadult az anyagiás gondolkodás alól. Érdekes, hogy *XI. Pius* az *Actio Catholica* égi pártfogójának nem a lelkes, hevülő tarzusi Szent Pált tette meg, hanem a *fratello proverello Francescot*, a naturális boldog kedélyű Szent Ferencet, az Assisít, aki a materializmustól alaposan megtisztult lélek volt. Tette ezt azért, mert az igazi szabadságot, objektivitást, — ami pedig feltétlenül szükséges az őszinte embersegítéshez, — az anyagiasságtól megszabadult lélek hordja szívében, arcára is ez varázsolja

rá azt a napsugaras bájt, am embertestvérünk fel-
emeléséhez szükséges. *Minél magasabban áll a pénz-
imádat barométere*, annál alacsonyabban áll az ember-
értékelés barométerállása. A kultúra színvonala ott a
legmagasabb és benne az ember ott a legboldogabb,
ahol az emberek frázistalanul és hátsó gondolatok nélkül
testvérként kezelik egymást. Ezért volt népszerű
az *őskereszténység*, a *franciskanizmus*, a *vincen-
tinizmus* s a többi őszinte embersegítő mozgalom. Az
ilyen szociális emberben nem számít már sem a szim-
pátia, sem az antipátia. Okos. Számít az emberek
erényeire, de hibáit is tudja. Előrelátó, belátó és körül-
tekintő.

A német szellem nagyszerű szójátékkal rendel-
kezik. Azt mondja: „*Wir brauchen kein Mitleid,
sondern mit-leiden!*“ Honnan vették a nagy jellemek
vonzóerejét? Megvalósították az említett szójáték
értelmét. Ha méltók akarunk lenni a sokat szenvedett
Krisztushoz, ha újból a történelem sava és kovásza
kívánunk lenni, akkor *ki kell kecmeregnünk a merő
szocializmusból táplálkozó felfogásból*. Karitás munkánk-
nak olyannak kell lennie, hogy az valóban munka
legyen, azaz fáradozás, erőfeszítés és áldozat, egy-
szóval fájjon is az nekünk! Amíg ezt meg nem ízleli
a szociális téren dolgozó lélek, addig a „szociális munka”
csak sport, divat, társadalmi konvenció lesz, de nem
krisztusi, embermentő jócselekedet. *Hitler* az idei
Winterhilfe jelszavául germán tömörséggel ezt adta:
„*Opfern, nicht spenden!*“ Azaz áldozatok és ne csak
adatok! A müncheni bíboros, *Faulhaber kardinális* a
téli inségakciózt bevezető beszédében is egy ilyen
mondatot említett: „Tanuljatok meg bőjtölni, hogy új-
ból irgalmasok lehessetek!”

Nagyon téved az, aki a karitást beszorítja
az alamizsnálkodás szűk latitüdjébe és odadobott
adományokkal akarja deffiniálni a karitást. A karitás
roppant aktivitás, izeg-mozog, nyugtalan, amíg csak
számbavehetően nem segített a bajbajutott ember-
testvéren. Fölvilágosít, vigasztal, megvéd, közbenjár,

békít, rendez a karitás. Mindezt teszi örömmel, hivataloskodástól mentesen, tapintatosan, észszerűen, de a maga anyagi áldozatának a hozzáadásával is.

A *szociálpolitika feladata* a tömegnyomor (pauperizmus) enyhítése a preventív biztosítások mindenféle ágával, ami által enyhíti a karitás munkáját is. A *karitás feladatába* pedig annak a szorgalmazása tartozik, hogy a *szociális törvényeket jól végre is hajtásák*. Mivel az összes szociálpolitikai intézmények eredetükben karitatív természetűek voltak, azért a karitásnak is vigyáznia kell, amikor az egyes esetekkel foglalkozik, hogy a szociális összefüggést ne hagyja számításán kívül. A szociálpolitika veszélye a betűrágás, a karitás elfajulásának baja a látszólagos szeretetet lehet.

A SZOCIÁLKARITATIV KATOLICIZMUS.

A katolikus karitás nem ingyenleves akció. De a karitás tudja magáról azt is, hogy gyógyító feladatában észszerűbben jár el, amikor a preventív szociális segítséget is sürgeti, azaz a karitás is szociális katolicizmust sürget a *Quadragesimo Anno* pápai enciklika szellemében. A karitás magáénak vallja *XI. Pius pápa* írásának tételeit:

1. A mai *magántulajdonnak* bizonyos korlátozásokat kell elszenvednie, mert a tulajdonjog nemcsak jogból áll, hanem társadalmi kötelezettséget is involvál.

2. A kialakult mai élet kívánja az egész társadalom életébe vágó *kincsek szocializálását*.

3. A proletariátus csökkentésére kívánatos azoknak a foglalkoztatási módszereknek bevezetése, melyek az életben beválnak, mint pl: az *üzemi részesedés*, a munkásrészvények stb.

4. A *nők* mai helyzete, amelyben házonkívüli

keresőmunkára kényszerítettnek, szégyenletes visszaélés s „kerüljön bármibe, meg kell szűnnie!”

5. A dolgozó embert munkájáért nemcsak a *lét-minimum* illeti meg, hanem joga van a kultúrélet feltételeire is.

Negyvenhárom évvel ezelőtt egy másik pápai írás, *XIII. Leo „Rerum Novarum”*-a volt a szociális katolicizmus megindítója, amely annyi sok üdvös munkásjóléti intézményt s törvényt hozott létre. Magyar földön még sokan nem tudják, hogy a szociális élet legszámottevőbb vívmányai a katolikusok szociális munkálkodásának voltak a gyümölcsei. Ime:

Az *általános választójogot* legelsőnek a belga katolikus kormány iktatta törvénybe. (I. Mihelics Vid, Magyar Szemle Könyv. 193. sz.)

A *szakszervezeti jogot* legkorábban Franciaországban kodifikálták és pedig de Mun katolikus politikus heves agitációjára.

A *munkaidő megrövidítését* már 1895-ben követelte a lillei katolikus kongresszus. A *Nemzetközi Munkásvédelmi Hivatal* felállítása Zürichben a katolikus Decurtins és de Mun érdeme.

A *szövetkezeti intézmény* felkarolása köztudomásúlag katolikus szociálpolitikusok munkája, lásd a legnagyobbat, a belga katolikus parasztszövetséget (Boerenbond).

A *kisiparosság* érdekeit hosszú időn át egyedül a katolikus legényegyletek védték Középeurópában.

Az *üzemi tanácsok* eszméje is jellegzetesen katolikus. Harmel francia katolikus gyáros val-de-boisi gyárában már a múlt században bevezette. A német katolikus centrum már 1899-ben sürgette s a weimari alkotmányba be is vétette.

A legelső *munkaügyi minisztériumot* Belgium katolikus kormánya létesítette 1900-ban.

A *bérlégek-szabályozó- s* kompenzációs-pénztárak intézménye a francia katolikusok érdeme.

A *sokgyermekes* családok államsegélyét 1928-ban

katolikus politikusok csoportjának szorgalmazására iktatták törvénybe Franciaországban. Németországban ezt a Centrum vétette be a weimari alkotmányba.

A *munkáskertek* eszméje s kivitele Volpette jezsuita atya érdeme. Ma már nemcsak Franciaországban népszerűek a munkáskertek, de Svájcban, Belgiumban, Olaszországban és Németországban is. Ezek révén olcsó parcellabérletekhez juthatnak a kisemberek.

Nemcsak szociáldemokrata *internacionálé* van (Amsterdam 1919) és vörös (Moszkva 1920), de van fehér *internacionálé* is (Utrecht 1920). Ez a Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetsége, melynek igazgatósági tagsági pozíciója is van a genfi Munkaügyi Hivatal Igazgatóságában.

Az első *szaķinternacionálét* 1901-ben a német, holland és belga katolikus textilmunkások hozták létre, akikhez 1908-ban a svájci, az olasz és osztrák katolikus textilmunkások is csatlakoztak.

Mindezt tudnia kell a magyar közéletnek akkor, amikor a katolikus karitászmunkát látja. Az Egyház szociálpolitikáját tehát nem az ingyen leves- és nem az ingyen kenyér-gyorssegély akciója teszi!

Mégis jellemző, hogy amikor Szent Atyánk kibocsájtotta 1931 május 15-én nevezetes *szociális enciklikáját*, mintha nem tartotta volna elegendőnek azt, mert 1931 okt. 2-án kibocsájtotta *karitászen ciklikáját* is. Ennek oka kézenfekvő!

1. *Nem lehet várni!* Nem lehet várni arra, amíg a szociális törvényhozás új helyzetet teremt. Ahhoz idő kell! Az emberek pedig éhesek, ruhátlanok, minden egyes nap növeli nyomorukat. Ezeken segíteni kell. De rögtön. Szervezett segítséggel. Ez a karitás egyik feladata!

2. *Új közszellem* is kell! Szociális alkotásokhoz az embert őszintén szerető közszellem kell. A legjobb törvények is meddőek, ha a végrehajtó tényezőben s a társadalomban nem él a segíteni akarás szelleme, ha hiányzik a krisztusi szamaritánus szellem. Embert szeretni minden körülmények között s áldozatosan,

tisztán humanizmusból nem lehet, mert a nyomorba jutott ember kivetkőzött minden belső szépségéből, sokszor természetes jóságából is. A segíteni-akarás szellemének előhívása, további fenntartása s állandósítása a Karitás második nagy feladata! A „Caritate Christi compulso” enciklika tehát ezért sürgeti a karitás világmozgalmát, a tevékeny szeretet új keresztes hadjáratát.

A karitás előfutára a szociálpolitikának, minden szociális intézkedésnek velejárója és a törvények hiányosságainak pótlója. Szociálpolitika és Karitás! A kettő együttesen hozza létre a tűrhetőbb jövőndőt.

Ha az Úr Jézus Berlin, Páris, Budapest utcáin megjelenne és megkérdeznék: Uram Jézus, mondd, mi most a legfontosabb? Mivel kezdjük a modern élet rendezését? Az a Jézus, aki mondotta, hogy ég és föld elmúlnak, de az Ő szavai nem múlnak el, ismét azt mondaná: Szeresd felebarátodat! — A mai ember pedig visszafelelné: Mester, hát nem tudod, hogy a szocializmus világában élünk?!

Jézus felelete megint csak az volna, hogy *„emberek, nektek mindenetek megvan, csak egy valami hiányzik, de az aztán mindenetekből hiányzik. Ez az őszinteség! A ti eszméitek az én eszméim, de a ti eszméitekből kimosódott az őszinteség! Az egyenlőséget, testvériséget és szabadságot én így fejeztem ki: Szeresd felebarátodat!*

Ez az *„Egyforma Mérték” világnézete!*

A PAUPERIZMUS KÜLFÖLDI IRODALMA.

NÉMET NYELVEN.

Achelis, Das Christentum in den ersten drei Jahrhunderten. 2 köt. Leipzig. 1902.

Beck J., Die kirchliche Armenpflege. Luzern. 1915.

Bodelschwingh, Die Mitarbeit der Kirche in der Pflege der Geisteskranken. Bethel 1896.

Bonn, Die Hungersnot in unseren Grossstädten. München-Gladbach. 1914.

Cossmann, Beiträge zur Regelung der Fürsorge für die mittellosen Wanderer in Elsass. Strassburg 1913.

Curschmann Ferdinand, Hungersnöte im Mittelalter. Leipzig 1900.

Dillinger J., Kirchliche und staatliche Armenpflege. Mainz 1912.

Döring Luise, Frauenbewegung und christliche Liebestätigkeit. Leipzig. 1917.

Emminghaus A., Das Armenwesen und die Armen-gesetzgebung in den europäischen Staaten. Berlin 1870.

Foerster Friedrich, Christentum und Klassenkampf. Zürich 1908.

Foerster, Staatsbürgerliche Erziehung. Leipzig. 1914.

Förstl, Das Almosen. Paderborn 1909.

Franz Albert, Der soziale Katholicismus in Deutschland bis zum Tode Kettlers. M. Gladbach 1914.

Greven J., Die Anfänge der Beginen. Münster 1912.

Holzapfel H., Anfänge der montes pietatis. München 1930.

Ilgner, Die volkswirtschaftlichen Anschauungen Antonins von Florenz. Paderborn. 1904.

Jäger, Klosterleben im Mittelalter. Würzburg 1903.

- Jedzink, Das Gebot der Nächstenliebe im Evangelium. Braunsberg 1916.
- Kiefl, Die Theorien des modernen Sozialismus über den Ursprung des Christentums. Kempten 1915.
- Klumker, Das Fürsorgewesen. Leipzig. 1918.
- Kostanecki, Arbeit und Armut. Freiburg 1909.
- Krebs, Das Kennzeichen seiner Jünger. Freiburg 1921.
- Liese dr., Geschichte der Caritas. Freiburg. 2 kö. 1922.
- Löhr, Geist und Wesen der Caritas. Freiburg. 1922.
- Lohmeyer, Soziale Fragen im Urchristentum. Leipzig. 1921.
- Marx Franz, Zur Geschichte der Barmherzigkeit im Abendlande. Bonn. 1917.
- Moeller, Die Elendenbruderschaften. Leipzig. 1906.
- Münsterberg, Die Armenpflege. Berlin. 1897.
- Münsterberg, Das ausländische Armenwesen. Leipzig 1901.
- Münsterberg, Das Elberfeldes System. Leipzig. 1906.
- Neumann, Die Civilisation und der wirtschaftliche Fortschritt. Wien. 1866.
- Niestroy P., Die katholische Caritas und ihre neuzeitlichen Aufgaben. 1916.
- Ostwald H., Landstreicher, Berlin 1906.
- Ott A., Thomas v. Aquin und das Mendikantentum. Freiburg. 1908.
- Peabody, Jesus Christus und die soziale Frage. Giessen 1903.
- Pesch H., Lehrbuch der Nationalökonomie 4. kö. Freiburg. 1905.
- Pierron J., Die katholischen Armen. Freiburg. 1911.
- Ratzinger Georg, Geschichte der kirchlichen Armenpflege. Freiburg. 1884.
- Roscher, System der Armenpflege und Armenpolitik, Stuttgart 1906.
- Schaub, Der Kampf gegen den Zinswucher im Mittelalter. Freiburg. 1905.
- Schaub, Die katholische Caritas und ihre Gegner. München-Gladbach 1909.
- Schriften des deutschen Vereins f. öffentl. u. private Fürsorge. Frankfurt (112 kö.).
- Seipel, Die wirtschaftsethischen Lehren der Kirchenväter. Wien 1907.

Sombart, Der moderne Kapitalismus. 3 köt. München 1916.

Steinmann A., Jesus und die soziale Frage. Paderborn. 1920.

Truxa H., Bilder aus dem Armenleben der Grossstadt Wien. Wien 1905.

Tyszka K., Die Lebenshaltung der arbeitenden Klassen in den bedeutenden Industriestaaten. Jena 1912.

Waha, Die Nationalökonomie in Frankreich. Stuttgart 1910.

Weninger K., Der soziale Katholizismus in England. M. Gladbach. 1913.

Wasserab, Sozialpolitik und Karität. München 1903.

Weber, Die volkswirtschaftliche Bedeutung der Ordensschwestern. Münster 1919.

Weinand H., Antike und moderne Gedanken über die Arbeit. M. Gladbach. 1911.

Werthmann, Die soziale Bedeutung der Caritas und die Ziele des Caritasverbandes. Freiburg 1900.

Weydmann, Die Wanderarmenfürsorge. M. — Gladbach, 1909.

Wirth, Das Geld. Freytag 1884.

Wöhrmüller, Das königliche Gebot. Kempten 1921.

Wolff, Philanthropie bei den alten Griechen. Berlin 1902.

Zahn Franz, Arbeiterversicherung und Armenwesen in Deutschland. 1911.

FRANCIA NYELVEN.

Arnould L., Âmes en prison. Paris 1910.

Avenel G., La fortune privée à travers 7 siècles. Paris 1904.

Baudrillart A., La charité aux premières siècles du christianisme. Paris 1903.

Beauffreton M., Assistance publique et charité privée. Paris. 1911.

Beauregard, La charité soc. en Angleterre. Paris 1896.

Békésy G., Les hôpitaux de la Hongrie. Budapest 1900.

Blaize A., Des monts-de-piété en France et dans les divers états de l'Europe. 2 köt. Paris 1856.

Blatin M., Les infirmières, ce quelles sont en Angleterre ce quelles devraient être en France. Paris 1905.

Granier Essai, de bibliogr. charitable. Paris 1891.

- Haussonville, La charité à travers la vie. Paris 1912.
 Horn, Influence sociale de s. Élisabeth de Hongrie. Paris 1913.
 Hubert-Valleroux, La charité avant et depuis 1789 dans les campagnes de France. Paris 1890.
 Imbart de la Tour, Les paroisses rurales du IV. au XI. siècle. Paris 1900.
 Kerekes, La Hongrie charitable. 1909.
 Krieger, Assistance et prévoyance sociale en Danemark. Kopenhagen. 1910.
 Lallemant Léon, Histoire de la charité. 5 köt. Paris 1902.
 Loth, St. Vincent de Paul et sa mission sociale. Paris 1880.
 Nicolay, Ce que les pauvres pensent des riches. Paris 1909.
 Paultre Chr., De la répression de la mendicité en France sans l'ancien régime. Paris 1906.
 Simon, L'ordre des pénitentes de St. Marie Madeleine en Allemagne au XIII. siècle. Fribourg. 1918.
 Valren G., Misère et charité en Provence au XVIII. siècle. Paris 1899.
 Villardt, Hist. du prolétariat ancien et moderne. Paris 1882.
 Weber An. Les miséreux. 3 köt. Paris 1913.

OLASZ NYELVEN.

- Benigni, L'economia sociale cristiana avanti Costantino. Genova 1897.
 Bettini, Ibenefattori del genere umano. Milano 1889.
 Biancone, L'opera delle compagnie del divino amore nella riforma catholica. Città di Castello 1914.
 Bodio, D'una sommaria statistica delle opere pie esistenti in Italianel 1878. Roma 1880.
 Grifi, Breve ragguaglio delle opere pie di carità e beneficenza di Roma. Roma 1862.
 Resvaschieri, Storia di carità Napolitana. 3 köt. Napoli 1875.
 Tocco, La quistione della povertà nel sec. XV. Napoli 1910.
 Vecchione, Le istituzioni di beneficenza d. città di Napoli. Napoli 1908.

Veggian, Il. movimento soc. crist. n. 2 da metà di questo secolo. Vicenza 1899.

ANGOL NYELVEN.

- Conyngton, How to help. New-York 1906.
Devine, Misery and its causes. New-York. 1909.
Dixwell, Progress and poverty Cambridge. 1882.
Henderson, Modern methods of charity. New-York. 1904.
Jameson, Sisters of charity catholics and protestants. London 1855.
Kirkmann-Gray, A history of english philanthropy. London 1905.
Parmelee, Poverty and soc. progress. New-York. 1916.
Warner A. G. American charities. New-York. 1894.

HOLLANDUS NYELVEN.

- Berns, De gasthuizen van Amsterdam van de XIV. eeuw. tot op heden. Amsterdam. 1883.
Vollenhoven, Jets over het aelmoseniersweeshuis te Amsterdam. 1915.

MAGYAR NYELVŰ FORRÁSOK.

- Artner E., Az ősegyház kommunizmusa.
Batthyány I., Leges Eccles. Claudiopoli 1785—1827.
I.—IV.
Bunyitay V., A váradi püspökség története. Nagyvárad 1883. I.—III.
Bunyitay V., Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából. 5 köt.
Budapesti növendékpapság. Adatok az egyházi szegény-
ápolás történetéhez Magyarországon 1000—1526. Budapest 1886—1887.
Csepela—Oslay, Szegénygondozás, az egri norma. Bpest. 1931.
Elekes B., Krisztust! Kenyeret! Bpest. nyomora és hite. Bp. 1932.
Erődi—Harrach B., A magyar settlement mozgalom eszméi. 1927.
Fekete L., Gyógytan története rövid kivonatban a régi magyaroknál. (Századok 1874. 488.)
Fáy András, Az elszegényedések. Pest. 1862.
Fejérfataky L., Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Budapest 1885.
Fiatalokorúak Felügyelő Hatóságának ismertetése. Bpest. 1929.
Forbáth, Adatok a magyar szegényügy rendezéséhez. Bpest. 1908.
Fraknoi V., Magyar Nemzet Története. Budapest 1873.
Fraknoi V., Magyarország a mohácsi vész előtt. Bp. 1884.
Hergenrother, Kat. Egyház és keresztény állam. Steph. 1874.
Horváth M., A műipar és kereskedelem története Magyarországon a három utolsó században, Buda 1840.
Horváth M., Párhuzam az Európába költöző magyar nemzet és az akkori Európa polgári és erkölcsi műveltsége között.
Huszár K., A katolikus akció szociális gondolatai. Bpest. 1934.

Kerékgyártó Á., A műveltség fejlődése Magyarországon. Budapest 1880.

Kiss A., A középkor szelleme.

Knauz N., Magyar egyháztörténet. Esztergom (Gran) 1866—69. I.—II.

Knauz N., A Jánoslovagok Esztergomban. (Magyar Sion 1865. Esztergom 741. old.)

Körömy Á., Iparviszonyaink a céhek szabályozásától a mohácsi vészig 1376—1526. Budapest 1883.

Liber Endre, A szegényügy szervezete. Városi szemle. 1927.

Lányi K., A magyar katolikus klérus érdemeinek történetigazolta emléke. Pozsony 1848.

Mezgár L. dr., Az egyházi szegénygondozás módszere. Székesfehérvár 1931.

Mihalovics Zs., A katolikus karitás A. C. kiadása 1934.

Molnár Fr., Karitás Központ Beszámolója. Bp. 1934.

Német A., Szent Kamill-rendi szerzetesek Győrött (1761—86.)

Oslay, Egri szegénygondozás. Eger 1929.

Pauer J., Az egyházirend érdeme Magyarország történetében Árpádoktól korunkig. Alba Regia 1847.

Pálos, A magyar szegényügy rendezésének terve. Esztergom 1912.

Péterfy K., Sacra Concilia Eccl. Romano Catholica in Regno Hungariae celebrata. Pozsony 1741.

Petko—Sandtner, Állami gyermekvédelem.

Rézbányai J., Európa művelődési történelme különös tekintettel hazánkra. Pécs 1878.

Szalay Mihály, A szegényügy. Budapest 1902.

Szalay, Városaink a XIII. században. Budapest 1878.

Szentiványi K., Montes Pii.

Szvorényi M., Hist. Eccl. Regn. Hung. Taurini 1795.

Sidney Webb—Kósa M., A szegénység problémája 1919.

Toldy F., Magyar Szentek Legendái, a carthausi névtelentől. Pest 1800.

Török I., Magyarország primása. (Közjogi és történelmi vázlat.) Esztergom 1859.

Venczell G., Bp. Székesfőv. szoc. polit. közjótékonysági kézikönyve. 1930.

Wenczel G., Árpádkori új okmánytár. Pest 1859—69. I.—IX.

ÉLETRAJZOK.

- Ah J. J. Von dem frommen Leben des hl. Karl. Borromäus. Einsiedeln 1888.
Angéli, Der hl. Vinzenz v. Paul. Einsiedeln 1911.
Auer, Friedrich Ozanam. Freiburg 1913.
Balanyi Gy., Asszisi szent Ferenc élete.
Balanyi Gy. dr., Kalazanti Szent József élete.
Baunard, La vén. Louise de Marillac. Paris 1898.
Bérbiguier, Vie populaire de St. Vincent de Paul. Paris 1889.
Bougaud, Hist. de St. Vincent de Paul. 2 köt. Paris 1898.
Brentano H., Amalie von Gallitzin. Freiburg 1909.
Broglie E., St. Vincent de Paul. Paris 1898.
Bücking, Leben der hl. Elisabeth. Marburg 1913.
Calippe, Ozanam. Paris 1913.
Chesterton K. G., Asszisi szent Ferenc élete.
Commer, Mutter Mazzarello. Wien.
Crispolti, Don Bosco. (németül dr. Lama) Freiburg 1922.
Del Pozo, Leben des hl. Johann v. Gott. (németül Frank) Paderborn 1912. (magyarul Stephaneum.)
Diel, Clemens Brentano, 2 kötet Freiburg 1878.
Domonkos I., Zichy Nándor gróf élete.
Goyau, Ste Mélanie. Paris 1909.
Habrich, Aus dem Leben und der Wirksamkeit Don Boscos. Steyl 1915.
Harsányi L., Szent Asszony (Szent Erzsébet).
Horn, Szent Erzsébet életrajza.
Jörgensen-Hirschler, Asszisi szent Ferenc élete.
Kehrer-Hoitschy, Don Bosco élete.
Knoblich, Die hl. Hedwig. Breslau 1867.
Lanza, La marchesa Giulia Falletti di Barolo. Torino 1892.
Leitschuh, Franz Ludwig Erthal. Bamberg 1894.
Maresch, Elisabeth Landgräfin von Thüringen. M. Gladbach 1918.
Melun gróf, A szeretet hőse. Rozália nővér élete.

Mayer, Alban Stolz. Freiburg 1921.
 Meszlényi A. dr., Néri szent Fülöp élete.
 Maynard, Vincent de Paul. 4 kötet, Paris 1886.
 Martindale S. J., Charles Dominic Plater S. Az
 angol katolikus szociális mozgalom apostola.
 Molnár A., Páduai szent Antal jellemrajza.
 Orsenigo C., Borromei szent Károly élete.
 Pálffy E., gr. Batthyányi-Strattmann László ferences
 herceg. 1931.
 Pfülf, Bischof von Ketteler. 3 kötet, Mainz 1899.
 Plattner, Die hl. Elisabeth von Thüringen. M. Glad-
 bach 1907.
 Santarelli, Asszisi szent Ferenc életrajza.
 Schmoll Fr., Die hl. Elisabeth in der Kunst des
 XIII—XVI. Jahrh. Marburg 1918.
 Wenck, Die hl. Elisabeth. Tübingen 1908.
 Wiesen, Der hl. Kamill von Lellis. Heithausen 1921.
 Winterer, Die hl. Odilia. Rixheim 1890.
 Zichy Nándor gróf, Emlékkönyv.

TÁRGY- ÉS NÉVMUTATÓ.

- Aacheni kör 163
 Acacius 45
 Adalgott pk. 71
 Agape 39
 Agoston, szent 45, 61
 Alamizsnás János, szent 45
 Alapítványok 104
 Alarich 56, 65
 Albert, nagy 75
 Alexandriai Kelemen 52, 54
 Alexandriai (patriarcha) János, szent 45
 Ambrus, szent 39, 46, 52, 58
 Amerika 161
 Ananias 18
 Ananus 21
 Anglia 159
 Anitiusok 62
 Annona 44
 Ansgar pk. 71
 Antonin, firenzei 127
 Anyák köre 184
 Aquinoi szent Tamás 75
 Aranyszájú szent János 59
 Arbeiterwohl 172
 Archipresbíter 45
 Aristides 40
 Aristoteles 66
 Armenbrüder vom hl. Francis-
 cus 164
 Arnoldi 165
 Árpádházi szent Erzsébet 78
 Arsacius 46
 Assiszi szent Ferenc 78, 85
 Assiszi szent Ferenc leányai
 181
 Asszonyi jóltevő egyesület 179
 Attikus 45
 Ausztria 156
 Bangha Béla S. J. 189
 Bangor 69
 Barkóczy Sándor br. 183
 Barnabíták 134
 Bartholomeus 66
 Bartolo Longo 156
 Begardok 85
 Beginek 85, 99, 121
 Belgium 157
 Benedek apát, szent 66
 Benedek pápa XII. 96
 Beneficium 50
 Bernárd, szent 67
 Bernhardin, sienai 77
 Bérpótlék 199
 Berthold, regensburgi 77
 Berthonius 66
 Borromei Szent Károly 136
 Brandts gyáros 172
 Brentano 163, 168
 Bruderschaft der Nächstenliebe
 148
 Búcsú 107
 Búcsúhirdetők 108, 135
 Buss, von 166
 Caesarius 51, 69
 Campi apátság 67
 Canones Hippolyti 39
 Canonici 49
 Capistrano 86
 Caritasverband 171
 Carton 158
 Cath. Carities Review 162
 Cecilia 38
 Celliták testvérülete 89
 Céhek 100
 Chalmers 169
 Citeauxi kolostor 67

- Civitas Dei 64 71
 Clerici regulares 132, 139
 Coesfeld Henrik 77
 Collecták 38
 Colonii 43
 Comgal, szent 69
 Communis arca 38
 Conchae 51
 Constantius Africanus 66
 Constitutiones Apostolicae 41
 Cornelius pápa 39
 Corpus Christi mysticum 65,
 67, 123
 Cottolengo 155
 Cours des miracles 82
 Curschmann 80
 Czapik Gyula dr. 189
 Cyprián 38, 46 52, 55

 Dames du Calvaire 154
 Depaul Szent Vince 138
 Diakonusi intézmény 15, 39
 Didaskália 35
 Dido Sens. 66
 Diepenbrock 165, 168
 Desiderius apát 66
 Disier 51
 Dologház 148, 159
 Dologtevőház 179
 Don Bosco 155

 Egentium substantia 48
 Egri Norma 187
 Egyházi vagyon 47
 Egyházközségi szakosztá-
 lyok 186
 Eladósodottak 45
 Elberfeldi rendszer 168
 Elenchus 49
 Elmebetegek gondozása 90
 Endre II. 114
 Epiphanius 45
 Ernst Sándor dr. 186
 Erthal 148
 Eszterházy Mórinné gr. 83
 Eudes 99
 Éhségesztendők 80
 Életbiztosítás 127

 Fabiola 48
 Fabiusok 48
 Farkas Edit 184
 Felicitas 37
 Feltre, da Bernardino 86
 Ferences Szegénygondozó
 Nővérek 187
 Figlei di carità 154
 Figlei di Maria 154
 Figlie di provvidenza 154
 Flavian püspök 46
 Fogházmisszió 185
 Fortunatus 45
 Földöslégről 76
 Franciaország 149, 151
 Franciskánusok 85
 Frati bigi 156
 Frigyes II. 94, 95
 Fugger testvérek 106
 Fuldai püspöki konferencia 173
 Fulgentius 45
 Fullerton, lady 160

 Galambos Testvérek 88
 Galliopios 45
 Gelasius II. 63
 Gergely, VII. 73
 Gallikanizmus 146
 Gergely, nagy szent 46, 49, 62
 Giberti 135
 Gilabert Joffre Juan 90
 Görres 163
 Gottfried szent, 69
 Gregorovius 63
 Grisar 45
 Gyermek eladása 46, 50

 Hadrian császár 40
 Hager 157
 Hahn orvos 164
 Havi megajánlás 192
 Heisterbach kolostor 67
 Hereditas pauperum 48
 Hermas 40, 53
 Hidak építése 107
 Hilarius 51
 Hittmair 157

Hitze tanár 172
 Hofbauer szent Kelemen 156
 Hofpfeifer 84
 Hollandia 158
 Honoratus 51
 Hospitalarus 66
 Hospitolum 45
 Hôtel-Dieu 47, 87
 Hugo de St. Denis 66
 Hübériség 69

Igazságos ár 77
 Ignác antiochiai, szent 53
 Ince III. 75, 88
 Ince IV. 116
 Infirmarius 66
 Ingenbohler keresztes nő-
 vérek 157
 Ipariskolák 149
 Irgalmasrend 134, 182
 Isteni Gondviselés Leányai 154
 Isteni Megváltó Leányai 181
 Isteni Szeretet Leányai 156
 Istituto di carità 154
 István szent 113

Jakab, szent 21
 Jansenizmus 146
 Jeromos, szent 57, 60
 Jeruzsálemi hitközség 20
 Jezsuiták 142
 Jézus Szíve Népleányok 185
 Jézus Szíve szolgálói 154
 Jobbágszabadítás 111
 Johanniták 92
 Jó Pásztor apácák 98, 181
 Jozefinizmus 178
 József II. 147
 József nádor 179
 Julián császár 46
 Justinian 44, 46, 87

Kalandos Testvérek 116
 Kalazantinusok 156, 182
 Kamat 77
 Kamilliánusok 133
 Karitásziroda 192
 Katalin, genuai 78
 Katalin, sienai 78

Katakombák 41
 Háziasszonyok Orsz. Szövet-
 sége 185
 Kayserberg 127
 Kármelita nővérek 181
 Károly, nagy 71
 Kelemen pápa 40, 52
 Keresztes nővérek 181
 Ketteler 165
 Ker. Munkásifjak Orsz. Egye-
 sülete 184
 Kinderfreund 157
 Kindermann 147
 Királyi követek 71
 Koblenzi kör 163
 Kolostor védők 119
 Kolping Adolf 167
 Kolumbán 49
 Konstantin 41
 Konrád pk. 71
 Kórházmisszió 185
 Köhler X. Ferenc 189
 Köllikoni Elsbeth 78
 Közjótékonysági Egyesü-
 tek 148
 Központi házak 39
 Krisztus szegénykéi 67
 Krisztus Társulat 117
 Krizs Árpád dr. 189
 Kunibert, szent 50 51

Lactantius Firmianus 56
 Lajos II. 114
 Lajos, XIV. 82 147
 Lataste 99
 La Valette 92
 Lavigerie 161
 László IV. 114
 Legényegyesületek 182
 Lelenházak 72, 87
 Leo császár 46
 Leo XIII. 92, 195
 Liese dr. 78
 Lombardus Petrus 74
 Lovagrendek 91 96
 Loyolai Ignác, szent 134
 Lőrinc, szent 39
 Lucia 38

Lupus 51
Lupusbruder 50
Luther Márton 125
Luzzatti 86

Magánjótékonykodás 40
Magdolna intézmények 98
Maier Johannes 128
Malta 92
Manning 160
Mansus 50
Marcion 38
Mária-kongregációk 178
Marillac, de Louise 139
Martel Károly 70
Matricula 50
Mazzarello Maria 156
Máltai rend 92
Mária Kis Kísérői 160
Márton, szent 49, 51
Medina 130, 192
Melania 48
Melun gróf 152
Mennybemenetel kis nővérekéi 154
Mercedariusok 98
Mészáros János dr. 186
Mihalovics Zsigmond 189
Minoriták 85
Misericordia Testvérület 101
Misztika 78
Montario 138
Montecassino 66
Montes pietatis 86
Montpellier Guido 88
Morlanne orvos 153
Morvay László 185
Munkánélküliség 195
Münsteri kör 163

Napoleon 79, 147, 153
Nerii szent Fülöp 133, 137
Német lovagrend 93
Németország 163
Népmissió 139
Népszövetség 42
Nicetus 51
Nikolai Bruderschaft 84

Nolaskoi Péter, szent 98
Northbury Mihály 86

Oblatio 37
Observansok 85
Odilo apát 68
Olaszország 154
Oratoriánusok 133
Orsz. Kat. Nővédő Egyesület 184
Oslay Oszwald O. F. M. 187
Ottmár, szent 66
Overberg 163
Ozanam 151
Özvegyi-rend 16

Pál, szent 17, 20, 161
Palmerston lord 156
Pammachius 48
Parabolások 87
Parochia 49
Parochiale armbesturen 158
Papság 44
Paraguay S. J. állam 141
Pastor 104
Patrimonium Petri 48
Patronázs egyesület 185
Patronázs misszió 185
Paula 48
Paulina 48
Pauperes Christi 67
Paulinusok 134
Pauperum stipendium 48
Pauvres de Christ 50
Pázmány Péter 133, 178
Pelletier Virgina 98
Peltanus 131
Pennaforti szent Rajmund 98
Perpetua 37
Pestises évek 80, 137
Petró Kálmán 188
Péter, szent 20, 41
Pfarrhelferin 175
Piaristák 134
Pius XI. 196
Pokorny Emmanuel 184
Polgár 123
Polycarp 37, 54

- Portenarius 66
 Poklosok háza 121
 Pomponius 37
 Potiens 57
 Prágai Mária 186
 Praxedis 38
 Pretium iustum 77
 Preventív nevelés 155
 Preventív szegénygondozás 147
 Prohászka Ottokár 184
 Pudentiana 38
 Quarta pauperum 45
 Rabszolgaság 42, 97
 Radegundis 51
 Raiffeisen 86
 Ravennai János 66
 Rákos betegek 154
 Recordatio 117
 Remigius 51
 Rendi kórházak 120
 Ricoverok 138
 Rott Nándor dr. 186
 Rottenbiller Fülöp 183
 Rosalie nővér 152
 Roussel abbé 153
 Saecularisatio 70
 Sailer 167
 Salamon Ferenc 121
 Salerno 66
 Salvator nővérek 181
 Salvian 65
 Schaffgotsch grófnő 165
 Scholasztika 74
 Schönthal 82
 Schreiber 80
 Schreibruder 50
 Schultze—Delitsch 86
 Scipiok 48
 Seelbad 104
 Segítő Sz. Mária leányai 156
 Seuse Henrik 78
 Serédi Jusztinián dr. 187
 Servanti della carità 155
 Sidney Webb 195
 Sipos István 186
 Sisters of carity 159
 Sisters of mercy 160
 Società di Maria 155
 Soltészszég 118
 Soto 131
 Stolberg gróf 163
 Stolz Alban 167
 Strassburgi rendszer 170
 Suore della carità 154
 Suore della misericordia 154
 Szaléziánusok 155, 182
 Szatmári irgalmas nővérek 180
 Szegények Kis Nővérei 153, 182
 Szent Antal ápolórend 87
 Szent Antal Testvérület 88
 Szent Család leányai 141
 Szent Erzsébet apácák 95
 Szent Erzsébet Karitás
 Központ 189
 Szent Genováva leányai 141
 Szent György lovagok 97
 Szent György Társulat 115
 Szent Lázár-Rend 95
 Szent Lélek-Rend 88
 Szent Vince Férfikongre-
 gációk 152, 183
 Szent Vince Szeretet Egye-
 sület 183
 Szent Vince Szeretet Leányai
 139, 180
 Széchenyi István gr. 193
 Sziléziai Hedvig, szent 78
 Szmrecsányi Lajos dr. 187
 Szociális Missziótársulat 184
 Szociális Testvérek 185
 Szociálpolitika 194
 Szomaszkiták 133
 Tabita 19
 Tacitus 119
 Tanner 131
 Tanoncokat Védő Egyesület 184
 Taylor miss 160
 Templáriusok 97
 Terni, da Barnaba 86
 Tertius 37
 Tertullian 37
 Theatinusok 132

- Tisztiorvosi intézmény 127, 149
 Tized 48
 Tizenkét apostol társasága 134
 Torno 72
 Torozók 115
 Töttössy Miklós dr. 187
 Treuga Dei 68
 Triest P. I. 158
 Trinitariusok 97
 Tulajdonjog 64
 Ulrich pk. 71
 Vakok 103 154
 Vakokat gondozó nővérek 154
 Valériánusok 48
 Valois, de Felix 97
 Vazul, szent 46, 49, 57
 Vaughan 161
 Vándorlás 83
 Vándorprédikátorok 84
 Végvárok védelme 116
 Vives 128
 Waal de 41
 Werthmann dr. 172
 Winterturi Gertrud 78
 Wiseman 160
 Wolfgang 71
 Zafira 18
 Zapolyai János 115
 Zetrák 121
 Zichy Nándor gr. 183
 Zoticus, szent 72
 Zwijsen J. 159
 Zsinat: aacheni 71
 " agdei 50
 " karthagói 39
 " laodiceai 39
 " laterani 68, 109
 " maconi 48
 " niceai 47
 " orleansi 39
 " toursi 50
 Ximenes kardinális 91
 Yperni szegénygondozás 125

